Визуален семинар / Програма за стипендианти 3
Visual Seminar / Resident Fellows Program 3

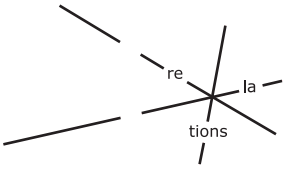
Клишето – спомени, образи, очаквания
The Cliché – Memories, Images, Expectations

Георги Господинов, **Яна Генова** / Инвентарна книга на социализма
Georgi Gospodinov, **Yana Genova** / An Inventory Book of Socialism
Борис Мисирков, **Георги Богданов** / По следите на светлото бъдеще
Boris Missirkov, **Georgi Bogdanov** / On the Tracks of the Bright Future

София / Sofia 2006

Визуален семинар
се осъществява в рамките на
relations – проект, иницииран
от Федералната културна фондация,
Германия

This project takes place in the framework of relations.
relations is a project initiated by
the German Federal Cultural Foundation

KULTURSTIFTUNG DES BUNDES

www.projekt-relations.de

ИНСТИТУТ ЗА СЪВРЕМЕННО ИЗКУСТВО
София
ICA
Sofia
INSTITUTE OF CONTEMPORARY ART

CENTRE FOR ADVANCED STUDY
sofia

Съдържание / Contents

Кирил Прашков 4
Kiril Prashkov

Инвентарна книга на социализма 8
Проект на Георги Господинов и Яна Генова
An Inventory Book of Socialism
A Project of Georgi Gospodinov and Yana Genova

Георги Господинов. Бит и битие по време на социализъм 14
Georgi Gospodinov. Living and Being in the Time of Socialism

Петя Кабакчиева. Предмети и хабитуси. 27
Коментар на „Инвентарна книга на социализма“
Petia Kabakchieva. Objects and Habituses.
Comments on “The Inventory Book of Socialism”

По следите на светлото бъдеще 48
Проект на Борис Мисирков, Георги Богданов
On the Tracks of the Bright Future
A Project of Boris Missirkov, Georgi Bogdanov

Кирил Прашков. Минало с привкус на бъдеще 66
(и обратното) – наблюдения
Kiril Prashkov. A bit of Past with a taste of the Future
(and vice versa) – notes

Биографии 80
Biographies

Кирил Прашков

Темата „Клишето като идентичност“ бе предложена при третия етап на Програмата за стипендианти на Визуалния семинар. Както за изследователите, така и за художниците прочитането на клишето в градската среда се вижда като примамлива, изпълнена с острота задача. От своя страна, често зависимото от клишето възприятие на идентичността изглежда доказа в годините на преход способността си да се клати в диапазон от „балканското“ до „абсолютно европейското“, надхвърлящ всякакви рамки. Съчетаването на двете отвори може би по-широко от очакваното полето за работа пред стипендиантите, карайки ги да превърнат проектите си в каталози от стремящи се към недостижима изчерпателност образи.

Като резултат третата книга от поредицата на стипендиантската програма на Визуалния семинар се сглоби трудно. Трудността бе сякаш начертана още при гласуването на проектите на Георги Господинов/Яна Генова „Инвентарна книга на социализма“ и Борис Мисирков/Георги Богданов „По следите на светлото бъдеще“ в Експертния съвет. При пълната убеденост на гласувалите в дълбочината и на двете предложения, в нагласата им да разнищят софийското клише в запомненото минало, видимото настояще и не толкова далечното бъдеще, градът в преход – основна тема на семинара, в крайна сметка се оказа сегмент от „говорливия“, богат за сравнения набран материал. До „София“ и на едната, и на другата група стипендианти се достига след изчисляване на „клишетата на младостта“, формиращи пространството на градския жител.

Вероятно именно погледът откъм онези, които не много точно наричаме „млади“, спрямо начина им да възприемат града, се оказа една разделителната линия с предишните проекти на Визуалния семинар. В работите на Лъчезар Бояджиев „Hot City Visual“ и Мила Минева „Да си измислиш София като гледка“ съжителства ясен поглед към непрестанното, без прескоци, логично придвижване на усещането за градското. При Красимир Терзиев с „Извинете, кой е този град?“ и дори при „най-младежките“ по презумпция участници на групата X-tendo с „От към за насам“ се прочете раздвоен – едновременно критичен и учуден, водещ до парадокси възглед към днешна София. Нито в един от тези проекти не се чувства носталгията от „Инвентарна книга на социализма“ на Георги Господинов/Яна Генова, защото нейни основни герои (и читатели) се оказаха младите от минало време, припомнящи си крачките към джинсите и Кока-кола, победите при заобикаляне на идеологически препятствия, позитивното в изобретателната беднотия на соц-а. По своему още по-позитивни изглеждат днешните гимназисти от „По следите на светлото бъдеще“ на Борис Мисирков/Георги Богданов, зачеркващи без замисляне всяко реално минало и дори настоящето си в представите за собствения им живот. Успехът като цел, може би и като клише, прозира и в двата проекта, кара ни да търсим кое остава успешно от системата осъществявания и предвиждания на социализма и по-късно – на последвалия преход, и в крайна сметка да се нагодим към него.

Има още една черта, различаваща последните два проекта от останалите в семинара – тяхната, така да се каже, незавършеност. Колкото и да прилича на обърната страница материалът, събран от Господинов и Генова, негови части продължават да изскачат (и изглежда ще продължат да го правят) в мисленето за града. На всяко предварително представяне книгата получаваше допълнителни спомени, предложения за обогатяване на отделните ѝ части, обясняване на елементите ѝ като машинария, дърпала към заобикалящото ни днес. От своя страна учениците от проекта на Мисирков и Богданов сякаш живеят в друг град – различен от патриархалното удобство, по-скоро нагъл, превеждащ на „чужд“ език извършеното от родителите им. Сега до определена степен се случва пресечната точка на двата проекта – като гру-

Kiril Prashkov

The theme “Cliché as Identity” was suggested for the third stage of the Resident Fellows Program of the Visual Seminar. The theorists as well as the artists tend to see the interpretation of the cliché in the urban environment as an attractive and challenging endeavor. On their part, the identity attitudes, so often dependent on the cliché, seems to have proven during the years of transformation their ability to fluctuate from the “Balkan” to the “clearly European” in a much too wide. The combination of these two extremes probably opened the research field available to the fellows much more then expected. That forced them to transform their projects into catalogues of images striving for unattainable completeness.

As a result it was hard to put together the third book from the Resident Fellows module of the Visual Seminar. It seems that the difficulties were predestined with the vote of the Expert Board of the VS on the projects of Georgi Gospodinov/Yana Genova “Inventory Book of Socialism” and of Boris Missirkov/Georgi Bogdanov “On the Tracks of the Bright Future”. Given the consensus of the voters on the relevancy of both proposals and their targeting the in-depth investigation of the Sofia cliché throughout the recent past, the visible present and the not so distant future at the end it turned out that the city in transition, the main theme of the seminar, is indeed but a segment from the very “vocal” and rich in comparative potential material collected by the fellows. Both teams of fellows ended up “reaching” Sofia after they figured out the “clichés of when one is young” that are defining the space of the city inhabitant.

The attention given to those whom we see, maybe not so correctly, as “young” and their ways of seeing the city is probably the line that separates these two from the previous VS fellows’ projects. The works of Luchezar Boyadjiev “Hot City Visual” and Mila Mineva “Conceiving Sofia as a Sight” display a clear vision of the fluid, uninterrupted and logical shifting of the attitudes to the city. In Krasimir Terziev’s work “Excuse Me, which City is this?” and even in “Therefrom Hereto”, the work of the presumably “most youthful” fellows, the members of the X-tendo Group, one could see their paradoxical split view towards Sofia of today, which is both critical and startled. None of these projects display the nostalgia of the “Inventory Book of Socialism” of Georgi Gospodinov/Yana Genova because its main characters (and readers) turned out to be the young of times past who are recollecting their steps towards the blue jeans and Coca-Cola, the victories when bypassing the ideological barriers, the positive aspects in the inventive poverty of Socialism. The high school kids from Boris Missirkov/Georgi Bogdanov “On the Tracks of the Bright Future” appear to be, in their own way and without giving it a second thought, even more positive when they cross out the actual past and even present after being asked to share thoughts about their future lives. Success as a goal or maybe as a cliché as well, is visible in both projects. It makes us look for “survivors” from the socialist system of forecasts and achievements, as well as from the following years of transformation. Finally, it asks us to adapt.

Something else distinguishes these two projects from the others – it’s their, so to say, incompleteness. No matter how much the material collected by Gospodinov/Genova appears to be a “page turned”, some fragments are still jumping out (and it seems this will go on) of the current thinking about the city. Each presentation of the project and the book attracted new memories, and new enriching suggestions, new explanations for all those elements of the machinery leading to the current environment. On their part, the participants in the Missirkov/Bogdanov project seem to be living in another city, which is different from the one of patriarchal comfort; which is rather arrogant and translating into a foreign language the achievements of their parents. The two projects appear to supplement each other in the here and now – much in the same way as in the city of Sofia the

бо остъклен балкон на нащърбена панелка, със стелажи, запълнени с изпразнени през зимата буркани, гледащ към нова, до момента лъскава сградичка с алуминиева дограма, леко прикриваща отворено за показ барче с ефектно проблясващи бутилки. Именно това засичане на града на реалността с града на мечтите е в центъра на вниманието на Визуалния семинар още от самото му начало.

Проектите на Визуалния семинар търсят стойност в продълженията, които работата на стипендиантите може да породи. И двата, представени в тази книга проекта, са много предизвикателни от гледна точка на превръщането на София в типов европейски град. Запазването на идентичността, разглеждано като част от съвременния модел на развитие, не може да мине без предприетото от Господинов/Генова „отварянето на досиетата“ на предметното социалистическо наследство. А съдбата ѝ до голяма степен зависи от неминуемо променливите спрямо клишето нагласи на групата ученици, станала основа за фотосерията на Мисирков/Богданов.

Визуалният семинар вече продължи работата си с по темата „Градът през прозореца на музея“ с проектите на Иван Мудов със същото име – стремящ се поне към инсценирането на гара Подуяне на Музей за съвременно изкуство в София, и на Светла Казаларска „По пътя на 76“, разглеждаща като жива музейна сбирка маршрута на най-често използваната от авторката софийска автобусна линия. Императивът на промените (законни или не, понякога – не съвсем), и важността, придобита от семинара по хода дейността му, предизвикаха замислянето и на „Follow Up“ – проекта „Визуална полиция”, телевизионен симулакрум на театралния режисьор Явор Гърдев. Всичко това поставя още трудни и оттам интересни за решение задачи пред последното, обобщаващо издание на Визуалния семинар – книгата „Интерфейс София“.

crudely glassed up balcony from the run down concrete panel block of the socialist high-rises full with shelves that are stacked high with jars, emptied during the winter, is facing the new, so far shiny and pretty, apartment block equipped with aluminum window casing, barely blocking the view to the show-off bar full of attractively sparkling bottles. It is this cross-referencing of the city of reality with the city of dreams, which is right in the center of attention of the Visual Seminar from its very beginning.

The Visual Seminar projects are looking for “surplus value” in the extensions, which the fellows’ work might trigger. Both projects in this book are quite challenging from the point of view of turning Sofia into a typical European city. The preservation of its identity, seen as part of the contemporary development model, can not happen without the “opening up of the secret service files” of the everyday-life socialist heritage that Gospodinov/Genova have undertaken. On the other hand, the identity of the city is largely dependent on the attitudes of the group of high-school kids from the Missirkov/Bogdanov project that are always-already challenging the cliché.

The Visual Seminar is already working on the theme “The City Through the Windows of the Museum” with the project of Ivan Moudov under the same name, which is striving to at least simulate the conversion of the Poduene Train Station in Sofia into a Museum of Contemporary Art and the project of Svetla Kazalarska, titled “Route 76”, which is looking at the route of the Sofia bus line most used by the fellow as if it is a living museum collection of current artifacts. The imperative of the transformation (legal or not, and sometimes not entirely legal) as well as the importance the Visual Seminar acquired during the course of its working, led to conceiving of a “Follow Up” project, the project “Visual Police” which is a TV simulacrum created by the theater director Javor Gardev. All of the above is presenting further challenges to solve in the final summing-up publication of the Visual Seminar, the book titled “Interface Sofia”.

Червена пионерска връзка от изкуствена коприна, по края – на оверлог
Red tie of a pioneer (a member of the junior branch of the Young Communists' League) made out of synthetic silk and overlock stitches around the edges

Пепелник-цървул, гледжосан
Ceramic, glazed ashtray shaped like a traditional folk sandal

Инвентарна книга на социализма

Проект на Георги Господинов и Яна Генова

Защо „инвентаризация“?
Идеята за този проект се корени в едно наше иронично-носталгично питане преди известно време: Къде изчезнаха лимоновите резенки? А бисквитите „Златна есен“, а детските закуски, а шоколадът „Крава“, бонбоните „Черноморец“... Отговорът дойде с тяхната повторна поява. Леката индустрия сякаш беше предусетила питането и интереса, и вкара носталгията в производствените мощности. Изброените продукти се появиха и продължават да се продават в опаковки със същия дизайн, каквито ги помним от 1960-те, 1970-те, 1980-те години. Клишето (в случая и визуално) отново е сработило, отключвайки верига от идентификации. Без да сме го артикулирали изрично, те са станали част от колективната ни памет. Може да го кажем и така: станали са част от несъзнаваната ни обща памет за вкуса на соц-а. Липсата на избор и

An Inventory Book of Socialism

A Project of Georgi Gospodinov and Yana Genova

Why "stock-taking"?
The idea for this project has its roots in an ironic/nostalgic question we used to ask some time ago: Where did the lemon slices go? Where did the Golden Autumn biscuits go? Where are the kids breakfast, the Krava chocolate, the Chernomoretz chocolate boxes...? One answer came with their re-emergence. The light industry had somehow got wind of the asking and the interest, and rolled out nostalgia as input, throughput and output. The above mentioned goods made a comeback in those same packages as we remember them in the 1960's, 1970's and 1980's. The cliché (a visual one in this case as well) has been put into function again unlocking a chain of identifications. Without articulating them, those identifications have become a part of our collective memory. We can also formulate it this way: those identifications have become a part of our unconscious common memory of the taste of sotz. The absence of choice and variety in the context of everyday material culture had huddled us together in the narrow straits of socialist exchange. We all have tasted those goods and remember their taste, we can still pinpoint it and thereby mark out vital parts of our personal histories.

The shelf life of these products has proven longer than expected. The idea behind this project is rooted in the curiosity to investigate whether, how and to what degree taste (within a broader concept) succumbs to or defies the cliché.

Another raison d'etre of the Inventory Book project lies in an obvious deficit. The everyday material culture of socialism, the output of yesterday's light industry – household and consumer goods, e.g. washing powder, cigarettes, comestibles, etc. – are still short of an archive, and inventory, a "virtual museum". This humdrum daily culture of socialism has no place in current debates on the past, rather feeble anyway. Interpreters, political thinkers and historians appear unwilling to bend as low as its objects. So the latter are mostly left out of the picture as being too small, too low key and easily falling through the set of larger explanative constructions.

An Inventory Book of Socialism will be an attempt to put together a still nonexistent visual and analytical presentation, a catalog of the haberdashery of a period.

Description of the project
If we have to phrase it in a different way, the project is aimed at recounting the story of triviality in Bulgarian socialism since the 1960's, through the prism of the graphic and visual culture of everyday life, of the encroachment of the urban dweller's privacy by the big project of communism, of the attempt to totally unify the socialist human subjects, of the simulations of choice in the consumption sphere. The project is based on the assumption that understanding fully the so called "developed socialism" in Bulgaria goes through a careful archeology of the

многообразие в целия регистър на онази материална култура на всекидневието ни е събирала в едно неизбежно тясно пресечно множество. С други думи всички сме опитвали тези артикули, помним този вкус, можем да го идентифицираме и да идентифицираме през него част от личното ни минало.

Срокът на годност на тези продукти се е оказал по-дълъг от очакваното. Идеята за този проект се роди от любопитството да изследваме как, дали и доколко вкусът (в по-широките му измерения) се отдава или съпротивлява на клишето.

Другото основание на проекта „Инвентарна книга на социализма“ е в една очевидна липса, в един дефицит. Всекидневната материална култура на социализма, артикулите на тогавашната лека промишленост – стоки за дома и бита, перилни препарати, цигари, хранителни продукти и пр. – няма своят архив, опис, „виртуален музей“. Тя не е част от и без това слабосилния дебат върху миналото. Анализатори, политолози и историци не снизхождат към артикулите на тази култура. Тези неща винаги остават „вън от кадъра“, дребни, незабележими и изпадащи от решетката на едрите конструкции и експертни обяснения.

Инвентарната книга на социализма ще бъде опит за един такъв неосъществен все още визуален опис, книга-каталог за цялата „кинкалерия“ на един период.

Проектът

С други думи, целта на проекта е да разкаже историята на тривиалното на българския социализъм след 1960-те през графичната и визуална култура на всекидневното, през навлизането на големия проект на комунизма в приватното пространство на градския жител, през опита за тотална унификация на социалистическия човек, през симулациите на избор в сферата на потреблението. Проектът тръгва от предпоставката, че разбирането на „зрелия социализъм“ в България необходимо минава през една внимателна археология на материалното, която реконструира мястото на мълчаливия предмет в едно общество на безкрайния идеологически шум. В този смисъл подходът му е контрапункт на историографското описание на периода, което го чете със собствената му мяра – тази на важните партийни конгреси и политически събития. По аналогия с жанра на устната история, който изследва преобразуванията, интерпретациите и интериоризациите на „голямата история“ в личния биографичен разказ, проектът за инвентаризация на всекидневната материална култура на социализма ще се опита да покаже как предметното се отнася към реда на високата идеология, какво е мястото на вещите в символния ред на социализма, как „баналността на злото“ влиза не само през политическите убийства, лагерите и моралния избор, а през баналността на всекидневното и неговата визуална клишираност. Щом „битието определя съзнанието“, в собствено марксистко-диалектическата логика, би следвало разбира се, че между материалния свят на предметите и обществото има (или трябва да има) директна хомология. В същата логика преобразуването на икономическите отношения трябва да се удвои с преобразуване на предметния свят на дома и неговата икономика, светът на вещите, „стоките за масово потребление“ да станат изоморфни на голямата идея[1].

Ако всеки произведен домат е гвоздей в ковчега на капитализма, а не просто зеленчук с червен цвят, дали яденето на „Народна вафла“ (защо пък *народна*?!) не е също и акт на телесно включване в народа, а не просто калорична храна със съмнителен вкус? Функционалността на предмета е винаги дублирана от своя идеологически (дискурсивен) двойник, който, разбира се, е нематериален.

1 Тук не влизаме в обсъждане на по-сложния въпрос доколко този проект успява, както и дали са възможни места на микросъпротиви.

material world in an effort to reconstruct the role silent objects performed in a society of loud ideological racket. Therefore, our approach runs counter to the historic descriptions trying to grapple with the period by its own measure – i.e. the benchmarks of weighty party congresses and other political events. In an analogy with the verbal history genre of exploration, which tries to interpret the transformations and the interiorising of "big history" by personal biographical narrative, the stock-taking of socialism's grassroots material culture will try to demonstrate the way objects relate to lofty ideology, what place material belongings have in the symbolic chains of socialism, in what way the "banality of evil" not only materializes itself in political murders, death camps and crucial moral choices, but also trickles down the crevices of hackneyed everyday life and its visual clichés. If "existence predetermines conscience" in the terms of Marxist dialectics, there are (or there should be) direct links between the material realm of objects and the order of society. Along the same logic, the transformation of economic relations should go hand in hand with the transformation of the household realm and its economy, i.e. mass consumer goods should become isomorphic with the big idea[1].

If every tomato produced was a nail in capitalism's coffin rather than a red-colored fruit vegetable, then can eating the people's wafer (why *people's*?) be interpreted as an act of inclusion, of partaking in the body of the people rather than simply lapping up junk food with suspicious taste? The functionality of an object was always shadowed by an ideological implication which was indeed, non-material.

In 1963, as its 10th Congress, the Bulgarian Communist Party raised the slogan proclaiming the birth of the new socialist individual bearing "high spiritual and material needs", and rolled out a programme for developing the light industry, with the attention focused on the end consumer. The top party decision to enhance the consumption of goods and services paradoxically hinges on a socialist economy of the (state regulated) deficit. The increased consumption programme put an emphasis on the visual side – the packaging, graphic design, advertising, interior design – yet failed to produce a free choice consumer in an economy lacking competition. The goods' visual side failed to create seductive objects of consumer desires and a consumption-based human identity for being preoccupied with an "upbringing function" rather than with turnover and profit. Supply was creating the "new socialist human being" rather than selling and meeting demand.

As a conclusion, the Inventory Book of Socialism is an attempt to visualize a cultural layer of everyday material manifestations of the "sotz" that formed or deformed that taste of a major part of the Bulgarian public. As we mentioned earlier on, the market has already revitalized some of these articles, the light industry of nostalgia is coming into gear, but we still haven't honed our reflection skills, our optics, still haven't worked out our analytical distance to these phenomena. What kind of transformations occur with the visual memory of a flâneur ambling about a Billa supermarket when he or she comes across Prostor[2] chocolates now framed by the Nestle sign rather than by the instructing ideological discourse?

Working on such an enterprise is pregnant with the risk and the pleasure of producing something like the Chinese encyclopedia described by Jorge Luis Borges. But it is precisely the associations such a work stands the chance to unlock, the dusting off of hierarchies and clichés, of those "habits of the thought" (after Michel Foucault) that make it worthwhile.

1 We leave out of the discussion the complex matter of whether the project was entirely successful and whether pockets of resistance were possible.

2 A popular chocolate box in socialist times, the name meaning "expanse".

През 1963 г. на своя X конгрес Българската комунистическа партия издига лозунга за новия социалистически човек, който се отличава с „високи духовни и материални потребности“ и очертава програма за развитие на „леката промишленост“, насочена към крайния потребител. Централно-партийното решение за увеличаване на потреблението „на стоки и услуги“ парадоксално се сдвоява със социалистическата икономика на (държавно регулирания) дефицит. Програмата за увеличаване на потреблението парадоксално акцентира върху визуалното – опаковка, графичен дизайн, реклама, вътрешно обзавеждане. но не успява да произведе свободноизбиращ консуматор в икономика без конкуренция. Визията не създава съблазнителни обекти на покупателското желание и идентичност чрез потребление, защото е прицелена не в оборота и печалбата, а в своята „възпитателна функция“; предлагането не цели да продаде, а да създаде „новия социалистически човек“.

Опаковки за подаръци
Gift wraps

Етикети от 60-те, 70-те и 80-те години
Labels for various products from the 1960ies, 1970ies, and 1980ies

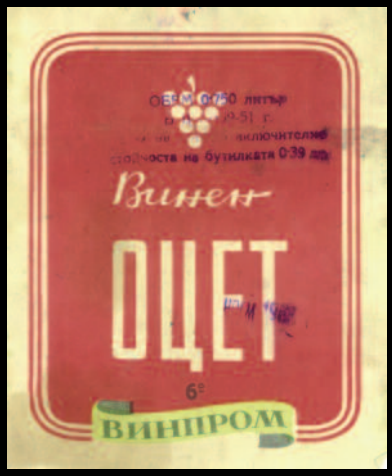
В заключение, проектът „Инвентарна книга на социализма“ визуализира цял един културен пласт от всекидневната материална култура на соц-а, който е формирал или деформирал вкуса на голяма част от българското общество. Както се каза в началото, пазарът вече ре-инвентаризира някои от тези артикули, леката промишленост на носталгията сработва, а ние все още нямаме изработена рефлексия, оптика, дистанция към тези феномени. Какво се случва с визуалната памет на „фланиращия“ из Billa съвременен консуматор, когато вместо от възпитаващия дискурс на идеологията, опаковката на неговите бонбони „Простор“ е рамкирана от знака на Nestlé?!

Рискът и удоволствието от тази книга-каталог е да се получи нещо като „китайската енциклопедия“, описана от Борхес. Но тъкмо асоциативните отключвания, които тя може да предизвика, разтърсването на йерархии и клишета, на „всички привички на мисълта“ (по Фуко) си заслужава усилието.

5cm
XI. СВЕТОВЕН ФЕСТИВАЛ НА МЛАДЕЖТА И СТУДЕНТИТЕ-СОФИЯ-1968
ЗА СОЛИДАРНОСТ, МИР И ДРУЖБА
АПП•ИСКЪР•СОФИЯ
лимонада
С ЗАХАР И ГОРНОБАНСКА МИН. ВОДА • БДС 1065-53 • ОТК

ПЕЧАТНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

AROMATIC ANTISEPTIC FRESH-UP
Cleans and refreshes face, hands, body
OPEN - UNFOLD - CLEANSE
ОСВЕЖИТЕЛНА АНТИСЕПТИЧНА КЪРПИЧКА
Почиства и освежава лицето, ръцете и тялото
ОТВОРЕТЕ-РАЗГЪНЕТЕ-ОСВЕЖЕТЕ СЕ

Винен
ОЦЕТ
ВИНПРОМ

СВВИНПРОМ
ЗАГОРЕ
ЧЕРВЕНО СУХО ВИНО
ЕД. ЦЕНА 1,30 ЛВ. БЕЗ БУТ.

СЛИВОВА
Винпром

ДЕСЕРТЕН БЛОК
златно пате

ДСО • БЪЛГАРСКО ПИВО
ПИВО
ЛЮЛИН

Георги Господинов

Бит и битие по време на социализъм

(Приписки в полето на инвентарната книга)

За пръв път чухме „Кармен“ и „Малка нощна музика“ на вратата на една наша съученичка, изпълнени от електрически звънец, донесен от баща ѝ, който пътуваше с тировете в чужбина. Бяхме в първите класове на основното училище и люто завиждахме на съученичката и баща ѝ. Чужбина за нас беше отделна държава, като Франция и Италия, само че далеч по-привлекателна. Само там имаше такива електрически звънци, цигарени дъвки и дълги колкото лакът шоколади. Родителите ни обясняваха, че в чужбина пък си нямали нашата природа и кисело мляко. Но на нас природата и киселото мляко не ни бяха вкусни.

За пръв път видяхме Айфеловата кула като сувенирче с термометър за стайна температура и затова вицът за оня българин, който, сблъсквайки се с истинската Айфелова кула, дълго обикалял и търсел термометъра ѝ, още не ни беше смешен. Възприемахме венецианските гондоли като нощни лампи с мелодии, а Акрополa като порцеланов пепелник само за гости. Всички притежаваха по една „Мона Лиза“ в спалнята, „Тайната вечеря“ в хола и натюрморти с плодове и разрязани дини в кухнята. Златен век за общата ни култура.

Затова с такъв мерак прегърнахме после Бодрияр и „предшествието на симулакрума“. Нямаше вече защо да ходим до Айфеловата кула – още едно копие, без термометър.

(Из „И други истории“, 2001)

Табели с поучително, възпитателно и агитационно съдържание
Signs with didactic, educational and propaganda content:
a) Hygiene is the measure of a person's culture; b) The care for order and cleanliness is the duty of every citizen;
c) Stand "Progress"; d) The interest of the consumer is the truest criterion for our work

Georgi Gospodinov

Living and Being in the Time of Socialism

(Notes and the margins of the Inventory Book)

We heard the Carmen and Eine Kleine Nachtmusic for the first time at the door of a classmate, performed by the electric doorbell brought over by her father who traveled abroad driving one of the T.I.R. trucks. We were in the first grade of primary school and fervently envied this classmate and her father. "Abroad" was a separate state for us, pretty much like France or Italy, but far more attractive. It was the only place where they have those electric doorbells, cigarette-chewing gums and chocolate bars as long as a forearm. Our parents explained that abroad they didn't have either our nature or our yoghurt. But we found no appeal in nature or yoghurt.

We first saw the Eiffel Tower as a tiny souvenir thermometer for ambient temperature and hence the anecdote about the Bulgarian who, faced with the real Eiffel Tower, spent quite a while traipsing around looking for a thermometer, was no laughing matter. In our minds, the Venetian gondolas were bedside lamps with melodies while the Acropolis was a porcelain ashtray only taken out for guests. Everyone seemed to have a Mona Lisa in the bedroom, a Last Supper in the guest room and still lives with fruits and sliced melons in the kitchen. A golden age for our general culture.

This is why such was our zeal in embracing Baudrillard and the "engendering simulacrum". No more reason to travel to the Eiffel Tower – yet another copy, without a thermometer.

(from *And Other Stories*, 2001)

The big narrative about what is happening with us here and now cannot be pieced together only by stuff caught in the coarse net of political explanations. It is through the large mesh of such a net that those everyday objects that were surrounding us, both domestic and imported, from the trinkets on top of the guest room furniture all the way to the guest room furniture itself, irreversibly fall through. In general terms, this is a way to describe the limits our Inventory Book of Socialism fits within (or fits within itself).

A ghost is haunting the cellars… Among old compotes, puree mini-jars full of moldy plum jam, the History Of CPSU[1] in hardcover, the Handbook Of The Party Agitator in paperback, a one year run of The Woman Today, the frame and the handlebar of a collapsible small-wheel Balkan bicycle, a Bulgarian white brine cheese tin full of old dry beans, a green plastic Vero dishwasher bottle, an old Luch electric heater with a broken coil, a box of gloss paint – hardened, a vulcanized Moskwitch tire, a car battery, a poker-work decorated wooden box full of badges, three Prominent In Labour flags, badge-strewn from top to bottom as well, an old canister for sauerkraut, an oil can, a Chavdarche[2] hat without the lion badge, milk plastic bags washed clean for reuse – 30 pieces, a Lenin mini-bust with the nose chopped off... The ghost of socialism.

1 The Communist Party of the Soviet Union

2 The Bulgarian children's organization named after a national hero

Буркани от различни периоди на соц-а
Glass jars for fruit preserves from various periods of socialism in Bulgaria

Големият разказ за онова, което се случва с нас тук и сега, не може да бъде сглобен само от едрата мрежа на политологическото обяснение. Защото през нейните дупки безвъзвратно изпадат всички онези всекидневни предмети, които са ни заобикаляли, наши и чужди, от джунджурийките по холовата гарнитура до самата холова гарнитура. Общо взето, това са границите, в които се поместваа и които помества тази „Инвентарна книга на социализма“.

Един призрак броди из мазетата... Между стари компоти, бурканчета от пюре с мухлясало сладко от сливи, „История на КПСС“ с твърди корици, „Наръчник на партийния агитатор“ – с меки, годишнина от „Жената днес“, рамка и кормило от колело „Балкан“, тенекия от българско саламурено сирене, пълна със стар боб, зелена бутилка от веро, стара електрическа печка „Лъч“ със счупен реотан, кутийка от блажна боя – спечена, вулканизирана автомобилна гума от „Москвич“, акумулатор, пирографирана дървена кутия, пълна със значки, три флагчета „Първенец на труда“, също значкосани от горе до долу, стар бидон за кисело зеле, туба за нафта, чавдарско калпаче без лъвчето, изпрани найлонови торбички от прясно мляко – 30 бр., малко бюстче на Ленин с отчупен нос... Призракът на социализма.

Преди време на една тежка източноевропейска конференция, посветена на носталгиите по близкото минало, бях впечатлен от смутителната претенция на отделните лектори да извадят собственото си минало и това на своята държава от общото соцпреживяно. Чак вечерта на неизбежния коктейл всичко си дойде на мястото. Представихме си как онова „неделимо социалистическо семейство“, както го наричаха някога, седи в един общ източноевропейски хол, включило е съветския си телевизор и гледа източ-

Червено вино „Мелнишко“, Държавен спиртен монопол
Гроздова ракия 40°, „Винпром“
Швепс „мандарина“, ЦКС СО „Безалкохолни напитки и минарални води“, произв. 1983 г.
Red wine from Melnik, State Monopoly for Alcohol
40° Grape Brandy, Vinprom
Schweppes “Tangerine”, “Nonalcoholic Drinks and Mineral Waters” Co., produced in 1983

Some time ago, at a weighty East European conference, dedicated to nostalgia for the recent past, I was struck by the embarrassing attempts of individual presenters to set their own past and that of their country apart from the common pool of socialist experience. It was not before the evening and the inevitable cocktail that everything came together. We pictured the one time “indivisible socialist family”, as the saying went, sitting in a common East European guest room, with the Soviet TV set on, watching the East German entertainment programme, “A Technicolor Little Pot”, listening to the Czech singer Karel Gott while keeping their fingers crossed for the Serb-GDR Indian Goiko Mitic. The laughter that flared at this literal presentation of the metaphor, makes me dream of a similar salutary laughter that still has not occurred here. Might just as well be laughter through tears, with a slight embarrassment at the start.

The souvenir topic is part of the unsung Bulgarian everyday history of communism. Souvenirs offered material evidence that the West exists down here on Earth. We firmly stood by this existence, without actually knowing it, without having put our teeth in it. A few little objects that managed to get through the Iron Curtain, provided testimony to its being there. These at first glance trifling objects were hiding within itself a whole unattainable world, and they were the signs and symbols of it. All those tiny Eiffel Towers, with or without thermometers, porcelain Acropolises, Venetian gondolas, etc. were our profane hypostases of the West.

Furthermore, every object having come from this world easily lent itself to a transformation into a souvenir. Most trivial consumer goods, and sometimes even their packages, were vested with the halo of something precious and inimitable, became artifacts to be jealous-

ногерманската забавна програма „Шарено котле“, слуша чешкия Карел Гот или стиска палци за сръбско-гедеерския индианец Гойко Митич. Смехът, който избухна след това буквализиране на метафората, ме кара да мечтая за подобен, все още неслучил се у нас оздравителен смях. Може и през сълзи, и с леко неудобство в началото.

Част от неописаната българска всекидневна история на комунизма е темата за сувенирите. Сувенирът беше веществено доказателство, че Западът съществува тук, на земята. И без да го познаваме, без да сме го опитвали, ние бяхме сигурни в това. Някои малки предмети, които преминаваха желязната завеса, бяха доказателство за неговото наличие. Тези незначителни на пръв поглед обекти криеха в себе си цял един недостижим свят, превръщаха се в негови знаци и символи. Всички онези малки айфелови кули с термометри и без термометри, порцеланови акрополи, венециански гондоли бяха профанните ни ипостаси на Западното.

Нещо повече, всеки обект, дошъл от този свят, започна да се превръща в сувенир. Най-тривиални стоки за масова употреба, а често дори и само техните опаковки придобиваха ореола на ценното и неповторимото, бяха ревностно пазени и колекционирани. Имах приятел, който събираше бутилки и кутии от Кока-кола. Познавах колекционери на цигарени кутии, на празни бутилки от уиски, на кутии от Метакса (също празни). Последните – посредством продупчване на няколко места и вкарване на електрическа крушка вътре – се превръщаха в нощни лампи. Дали това беше отзвук от популярните тук официални и неофициални движения ТНТМ, „Направи си сам“, „От нищо – нещо“...

Две заключения можем да направим от тези абсурдни от днешна гледна точка примери. Първо, че социалистическият дефицит доведе до това да се митологизират неща, които за западния човек са част от масовото потребление, до парадокса да се колекционира масовото, достъпното, унифицираното, а не уникалното. Другото симптоматично нещо е, че самият продукт остава призрачен, недосегаем (най-често е консумиран от друг, не от колекционера), а се издига в култ опаковката, празната форма. Мислиш, че притежаваш духа, а държиш само бутилката.

Според Ърнест Гелнър „може би първата светска религия в света се провали не защото лиши човека от трансцедентното, а защото го лиши от профанното (...) марксизмът лиши хората от профанна пукнатина, в която да се свиват, когато вярата им поохладнее.“ Когато се говори че комунизмът е паднал, защото е изгубил технологичното състезание, поради индустриален колапс и пр., би било добре поне на ум да оставяме малко местенце и за подривната роля на сувенирното, на всекидневните предмети, на стоките за масова употреба, на кича дори. На всичко онова, което проникваше от Запад и във всекидневното съзнание на обикновения човек разколебаваше, подриваше доверието в режима.

Ами ако се окаже, че докато двете системи са били вкопчени в изтощителна битка за това кой да стъпи пръв на луната, кой да надвие в надпреварата на високите технологии и пр., в същото това време швейцарската Милка е изяла нашата Крава (най-популярния някога български шоколад), а германските вурстове са надвили източните салами? Защо да не допуснем, че социализмът рухна, защото се оказа, че източноевропейците предпочитат да пият Кока-кола пред локалните газирани напитки като алтай, етър, сън-кола и пр. Или че желязната завеса е паднала под натиска на проспериращи глобални компании, като Макдоналдс, Крафт Якобс Сушард, Пепси и Кока-кола и пр. Падането на социализма като добре замислена и реализирана рекламна кампания. През 1990-те сувенирният блян по Запада започна да избледнява. И моят приятел се отказа да колекционира бутилки от Кока-кола, защото тя вече беше достъпна и се лееше отвсякъде.

ly guarded and collected. I had a friend who used to collect Coca-Cola bottles and cans. I knew collectors of cigarettes boxes, of empty whiskey bottles, of Metaxa boxes (empty as well). The latter – by means of piercing them at a few places and screwing an electric bulb inside – were transfigured into reading lamps. Did this echo the so popular here, formal and informal, movements, like TNTM[3], DIY, "Something from Nothing", etc.

These examples, no matter how absurd from today's point of view, lead us to the following conclusions. The first one is that the socialist deficits have resulted in producing fetishes out of western mass consumer goods, they brought about the paradox of turning into collection items run-of-the-mill or assembly line products rather than unique ones. Another symptomatic phenomenon was that the consumable product itself remained somehow ghostly, untouchable (most often consumed by someone else rather than by the collector) whereas the wrapper, the hollow form was given a cult status. You are holding an empty bottle while believing you possess the spirit.

According to Earnest Gellner "the first secular religion in the world failed not because it deprived humans of the transcendent but because it deprived them of the profane (...) a Marxist society is left with no humdrum sphere of the profane into which to escape during periods of diminished zeal and enthusiasm." When it is claimed that communism came to ruin because it had lost the technology competition or because of an industrial meltdown, etc., we are well-advised to leave, in our minds at least, a little space for the subversive role of the souvenir, of everyday objects, of mass consumer goods, even of kitsch. The role of all that stuff infiltrating the borders to fight a war of attrition with the credibility of the regime in the minds of ordinary people.

What if it turns out that, while the two systems had locked horns in a wasting battle about who is to step on the moon first, who is to edge ahead in the race for high technology, etc., the Swiss Milka had eaten out our Krava (the most popular Bulgarian chocolate brand), and the German wursts have prevailed over the eastern salami? Why not surmise that socialism collapsed under the weight the east Europeans' preference for Coca-Cola to local fizzy drinks, like Altay, Etar, Sun-Cola, etc.? Or that the iron curtain has fallen under the pressure of prosperous global companies, like McDonald's, Craft Jacobs Suchard, Pepsi and Coca-Cola? The collapse of socialism as a well-conceived and carried through promotion campaign. The souvenir daydreaming for the West started losing its colours in the 90's. And my friend quit collecting Coca-Cola bottles because the drink became so freely available it was spouting from every hole.

To the host of definitions of history, we might just as well add another one – history is a constant process of turning symbols into souvenirs. This might prove to be its "natural" drive – from the sacred to the commercial. What once was the symbol of a revolution or of a whole age, with the passing of time sheds its sacredness and turns into knickknack memorabilia, into entertainment, into a lure for the eyes of foreigners. Most often – into kitsch. This was the fate of all communist paraphernalia in the early 90's: helmets, medals, militia peak-hats, uniforms. "The ash heap of history" was transfigured into the flea-market of history. Communism was being sold out piecemeal. The first breakthrough of the secondhand. No one seemed especially annoyed by what was happening, on the contrary – there was obvious joy. Sales were brisk, and the western tourists were not the only customers.

Let us now see where things are today, fifteen years on. Even the "souvenir interest" of Western Europe in the East is scanty. Nonetheless, we are experiencing another socialist artifact boom. The easy transformation of symbols into souvenirs earlier in the 90's can be

3 An popular acronym for a state-run movement under socialism, the Technical and Scientific Creative Work of the Youth

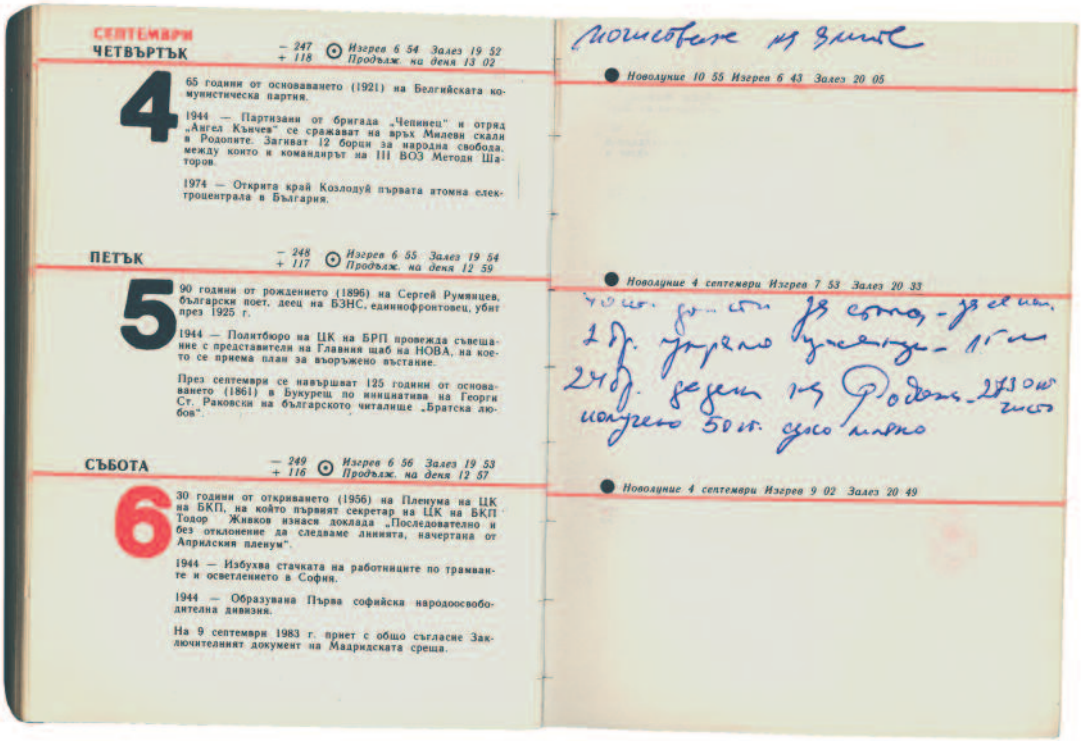
Вероятно към многото определения за историята можем да прибавим и това, че тя е един постоянен процес на превръщане на символите в сувенири. Това ще да е естественият ѝ ход – от сакрално към комерсиално. Онова, което е било символ на една революция или на цяла епоха, след време губи сакралната си стойност и се превръща в джунджурийка за спомен, за забавление, в примамка за окото на чужденеца. Най-често – в кич. Така беше в началото на 1990-те с всички атрибути на комунизма – каски, медали, милиционерски фуражки, униформи. „Бунището на историята“ се превърна в битак на историята. Комунизмът се разпродаваше на парче. Първи пробив на second hand-а. Тогава никой не се дразнеше особено от това, напротив, имаше явна радост. Търговията вървеше, и то не само сред западните туристи.

Нека да видим какво става днес, 15 години по-късно. Дори „сувенирният“ интерес на Западна Европа към Изтока е нищожен. При нас обаче отново има бум на артефакти от социализма. Лесното превръщане на символи в сувенири от началото на 1990-те днес може да се преобърне в не толкова невинното превръщане на сувенирите в символи – според старата марксистка формула „символ-сувенир-символ прим“. Ето още една причина да регистрираме и архивираме в една „Инвентарна книга на социализма“ цялата онази ширпотреба и кинкалерия. Най-малкото винаги съществува опасност вчерашните сувенири (значки, пагони, партийни и комсомолски книжки) да се превърнат пак в утрешни символи. Което ще е едно лошо повторение на историята. И моят приятел пак ще трябва да колекционира бутилки от Кока-кола, а ние да обясняваме на децата си, че истинската Айфелова кула няма термометър.

Наскоро ми попадна един стар календар-бележник за 1986 година. От онези, сигурно ще си ги спомните, издание на „Партиздат“, които се разгръщат на две половини и се поставят на пластмасова поставка. Имаше ги на всяко бюро, във всяко учреждение. Лявата страница на тези бележници е запълнена с велики събития, случили се на конкретната дата, най-често из историята на БКП, КПСС и братските комунистически партии. Дясното пространство е оставено празно за бележки и приписки. Бележникът, който държах, явно принадлежеше на редови бригадир на стопанство или снабдител на учрежденски стол. Най-честите записки гласяха: „100 връзки лук и 50 бройки марули за стола.“

Получаваха се страхотни засичания между лявата и дясната страница. Ако вляво с печатни букви пишеше „20 години от пленума на ЦК на БКП, който утвърждава новата система на ръководство на народното стопанство“ (26 април), отдясно, с химикал, беше нахвърляна паметката за лука и марулите. Срещу годишнината от основаването на комунистическата партия на Малайзия (30 април, сряда) се четеше „Поливане на домати“. В празното поле пък срещу 7 ноември (69 години от ВОСР) стоеше тъжната новина за „2 бр. умрели прасенца“. Единствената по-лична приписка в тефтера гласеше: „Да говоря пак с бай Иван за олио и капачки за буркани.“ Беше на 4 септември, четвъртък, явно в сезона на лютеници и компоти, когато въпреки пленумите, посветени на „все по-пълното задоволяване на растящите материални и духовни потребности на населението“, капачките за буркани и олиото са били дефицит.

Четях този тефтер страница по страница, отляво надясно, смесвайки „голямата“ и „малката“ история. Алегория на цял един период, където в лявата половина големият свят е дисциплиниращо подреден и сведен до годишнини от пленуми, антифашистки въстания и успехи на съветски космонавти. А в дясното празно пространство можеш да записваш своите малки трудови задължения. Да подредиш частния си живот и професия в един вече строго зададен контекст. И почти нищо лично, както се вижда от тефтера.

Настолен календар-тефтер за 1986 г., „Партиздат"
Table-top notebook-calendar for 1986, printed by "Partizdat", the publishing house of the Bulgarian Communist Party

overturned into a less-than-innocent reversion of souvenirs back to symbols – pursuant to the old Marxist formula, "Money-Commodity-Money Prime". Here is one more reason to put on record and archive the knickknackery and haberdashery of the regime into an Inventory Book of Socialism. There is always the hazard of yesterday's souvenirs (badges, shoulder pieces, party and komsomol tickets) morphing back into tomorrow's symbols. And my friend will have to hark back to the Coca-Cola bottles, and we will need to explain to our kids that the true Eiffel Tower has no thermometer.

Not so long ago I came across an old calendar notebook for 1986. One of those, you must remember them, a Partizdat[4] publication, folding open into two parts, fixed on a plastic stand. They used to have them on every desk, in every factory or institution. The left hand side was filled out with great events at specific dates, most often from the history of the Bulgarian, the Soviet or another brotherly communist party. The right hand side was left blank for making notes. The one I was holding in my hands had obviously belonged to an ordinary caterer in a collective farm or a factory canteen. Most often, the notes read: "100 bundles of onions and 50 lettuces for the canteen."

There were terrific matches between the left and the right hand side. Where the left side, in official printed type, went, "20 years from the plenum of the Central Committee of the BCP[5], having approved the new system for managing the people's economy" (26 April), the right side, in a handheld ballpoint pen, displayed the onions and lettuce note. The anniversary of the foundation of the Malaysian Communist Party (30 April, Wednesday) was

4 Partizdat – the publishing house of BCP
5 Bulgarian Communist Party

Ако днес наистина искаме да си обясним някои неща, трябва да прочетем внимателно и двете страници на тефтера, официалната и неофициалната, и то тъкмо в техните пресичания, събирания и разминавания. Партийната хроника заедно с лука и марулите на всекидневието.

„Домашните потреби на социализма“ може да бъде другото име на Инвентарната книга. Някога, не много отдавна, имаше едни магазини, които се наричаха „1001 стоки“. Като малък обичах да седя пред тях и да съзерцавам тази магическа цифра, изписана върху витрината. 1001 беше необозрима бройка за детската ми аритметика, толкова бяха и нощите на Шехерезада. Основната дилема пред мен беше дали наистина стоките са точно 1001, или това е лъжа, хипербола някаква, без тогава да съм знаел точно тази дума. Един ден се престраших и влязох в магазина с твърдото намерение да преброя всички стоки, сега бих казал – да осчетоводя подозрението си. Но още преди да съм стигнал до 100, продавачката, забелязвайки странното ми ревизорско поведение, просто ме изпъди от магазина. Така се провали първият ми частен опит за ревизия на социалистическото многообразие от стоки за бита. Инвентаризацията не се състоя, но подозрението за някаква измама с цифрите си остана.

Днес, двайсетина години по-късно, когато стоките далеч надхвърлят непреодолимата цифра 1001 и всяка квартална бакалия е като някогашен Кореком, издирвайки с Яна Генова обектите за нашата „Инвентарна книга на социализма“, стигнахме до следният горчив извод – опитът от нашето събиране на предмети от онова време, показа, че тези стоки, които мислехме за вече музейни, всъщност продължават да са част от всекидневието на по-голямата част от хората. Винаги е било пред очите ни, но не сме го забелязвали. Каращият на последни издихания двайсет и няколко годишен хладилник „Минск“ в дома на родителите ми, прахосмукачката „Ракета“ на същата преклонна възраст, телевизорът „София“ от средата на 80-те. На много места хората още ползват, със зор наистина, полуавтоматичните си перални „Перла 3“, слушат закачената на стената радиоточка „Тонмайстор“ или поддържат с тиксо разпадащия се вече „ВЕФ“. Едва ли има друго място в Евро-

facing a jot-down mindful of the need to have the tomato plantation watered. In the blank field against the 7th of November (69 years from the VOSR[6]), the sad news of 2 piglets passing away was featured. The single more intimate note in the book went this way: "To speak over again with bai[7] Ivan about cooking oil and jar lids." The date was September 4, Thursday, the season of stewing liutenitsa[8] and compotes, with the cooking oil and jar lids obviously in short supply, despite all those plenums typically committed to "the ever fuller satisfaction of the growing material and spiritual needs of the population".

I kept reading the notebook page by page, from left to right, blending together the "big" with the "small" history. An allegory of a whole period where the left hand side was disciplined into anniversaries of plenums, anti-fascist uprisings and the successes of the Soviet cosmonauts. The right hand side though offered space for one's chores. You had the chance or the duty to arrange in an orderly fashion your personal or professional life in a strictly set context. And very little chance of anything intimate, as the notebook shows. If we really wish to get a few things explained today, we have to look closely into both sides of the book, the official and the informal one, with all their crossings, blendings and mismatches. The communist party chronicle next to the onions and lettuce of day-to-day life.

Household Articles of Socialism might have been another name for the Inventory Book. Sometime, not long ago, there used to be shops bearing the name of "1001 Articles". As a child, I loved standing in front of a shop window contemplating this magic figure painted out on the window. 1001 was a figure intractable to my juvenile arithmetic, Scheherazade's nights were of the same number. My main dilemma back then was whether the articles were 1001 sharp, or whether it was a hoax, of hyperbole of some sorts, even though I wasn't aware of the existence of this word. One day I plucked the courage to step into the shop firmly intent on counting all the goods out, as I would say today – to quantify my suspicion. But even before I could reach 100, the shop assistant having taken notice of my weird tax-collector's behavior, simply showed me the way out of the shop. This is how my first attempt at a private audit of socialist abundance in terms of household commodities was ruined. Stock-taking could not be seen through, and the suspicion of tampering with the figures lingered on.

Табела
Sign "Silence is healing"

Високоговорител абонатен „Тонмайстор", произв. 1975 г.
Грамофон „Респром" ГЕС, произв. 1984 г.
Чернобял телевизионен приемник „Опера", лампов
Телефонен апарат „Та", 1974 г.
Loudspeaker for communal announcements "Tonemaster", 1975
Turntable "Resprom" GES, 1984
Black and white TV tube receiver "Opera" Telephone receiver "TA", 1974

Today, some twenty years on, when the goods far outnumber the insurmountable 1001 digit, and every neighborhood grocery store looks like the one-time Corecoms, Yana Genova and I, while hunting down together sotz artifacts for our Inventory Book of Socialism, reached the following poignant conclusion.

6 The Russian and Bulgarian acronym for the Great October Socialist Revolution in 1917
7 "Bai" is a Bulgarian colloquial address to an older and respected male
8 "Liutenitsa" is a traditional and very popular homemade ketchup

па с толкова активни предмети-дълголетници. Ясно е, че всичко това не е поради страхотното качество на някогашната промишленост, както биха казали носталгиците. Още по-малко пък поради липсата на избор от стоки днес. Истината е, че бедността държи голяма част от българите сред домашните потреби на една друга епоха. И в това има повече знаци, отколкото предполагаме. Нали битът определяше съзнанието.

Соцът (не социализмът като строй, а именно соцът – като социум, произведен от социализма, като дух, вкус и манталитет) се оказа силно заразителен. Казано по друг начин – с доста дълъг период на полуразпад. Ако приемем твърдението, че през 1989 г. социализмът е рухнал, то вече 15 години той продължава да излъчва радиация. С други думи, през 1989 г. соцът се полуразпадна. И ако с останалото наследство на социализма някак си можем да се справим – посредством раздържавяване на собствеността, демократични избори, свобода на словото, промяна в конституцията и пр., и пр., – то духът или вкусът на соца, като нещо твърде летливо и неуловимо със закон, все още броди необезпокояван у нас.

Необходимо е събиране на всекидневните истории на социализма, спомняне, тематизиране, осмешаване на цялата кинкалерия и ширпотреба на соцвсекидневието, от естрадата и сватбения ритуал, съчинен от Джагаров, до народната вафла, куче-касичката и кооп-колата. Не сме се смели достатъчно на този кич, не сме го иронизирали достатъчно, не сме го демодирали. А целият този културен пласт – защото, дали ще се гнусим, или не, това е цял културен пласт от всекидневието на предходните десетилетия – е формирал или по-скоро деформирал вкуса на голяма част от днешното българско общество.

В „Култура на лъжата“ Дубравка Угрешич казва на едно място, че „истинската носталгия предполага по някакъв начин и истинска загуба на нещо“. В този смисъл хората от Източна Европа имат наистина огромни основания за носталгия, тъй като са изгубили огромна част от обектите на своята носталгия.

Въпросът е дали тази „Инвентарна книга на социализма“, връщайки и по-точно припомняйки изгубените обекти, ще усили абстиненцията или ще я надмогне.
Нямам отговор.

Захарно петле на клечка
Sugar lollypop

Experience gathered during our artifact hunts showed that goods we assumed to have already been relegated to the museum, were in fact still a part of the daily life for a great number of people. This has somehow always been before our eyes yet we failed to take notice: the Minsk refrigerator on its last legs in my parents kitchen, the Raketa vacuum-cleaner also at a venerable age, the Sofia TV set from the mid-80's ... There are so many places where people still spin, against all odds if we have to be fair, their semiautomatic Perla 3 washing machines, still listen to the Tonmaster ham radio hanging on the wall or keep the VEF[9] portable radio together by many sticking tape wraps. There is hardly any other place in Europe with so many and so active veteran household appliances. Obviously it is not a testimony to the terrific quality of the socialist industry, as the nostalgic ones might argue. Even less it is a testimony to the lack of choice in electric appliances today. The truth is that poverty holds a major portion of Bulgarians within the grip of the daily articles of another era. And there is more to it than meets the eye. Was it not right then, as the saying went, that existence preceded essence?

The "sotz"[10] (not socialism as a social order but precisely the sotz, as the type of society socialism produced, in terms of taste, mentality, spirituality) proved highly communicable. To put it in different words – it has a rather long period of semi-disintegration. If we accept the claim that socialism collapsed back in 89, then it keeps sending out radiation fifteen years already. i.e., in 1989 socialism only half-disintegrated. And if we can grapple one way or another with the rest of its heritage – by means of denationalization, democratic elections, freedom of speech, amending the constitution and so on and so forth – the ghost or the taste of the sotz is still roaming undisturbed in this country.

What we need is to capture the everyday stories of socialism, to recollect, to zero in on, to humor all the knickknackery and haberdashery of yore and present: from the estrada[11] and the wedding ritual concocted by Djagarov[12] through to the people's wafer, the doggy-bank and the coop-cola. We haven't laughed enough at all this kitsch, we haven't been ironic with it enough, we haven't pushed it out of fashion. And all this cultural layer – since, loathe it or not, this is a whole cultural layer of the daily life of previous decades – has formed or deformed the taste of a major part of today's Bulgarian society.

In her The Culture Of Lies Dubravka Ugresic says at one place that "real nostalgia implies in a way a real loss of something". From this angle, the people of Eastern Europe really have tremendous foundations for their nostalgia because they have really lost a tremendous part of their nostalgic paraphernalia.

The question is whether this Inventory Book of Socialism, by retrieving, or, in more precise terms, bringing back the memory of the objects lost, will exacerbate the withdrawal syndrome or overcome it. I haven't got the answer.

9 VEF was a hugely popular Soviet brand for portable radios

10 As in "sotz-art", the Soviet era pop-art, also spelled "soc-art", "soz-art" or "sots-art"

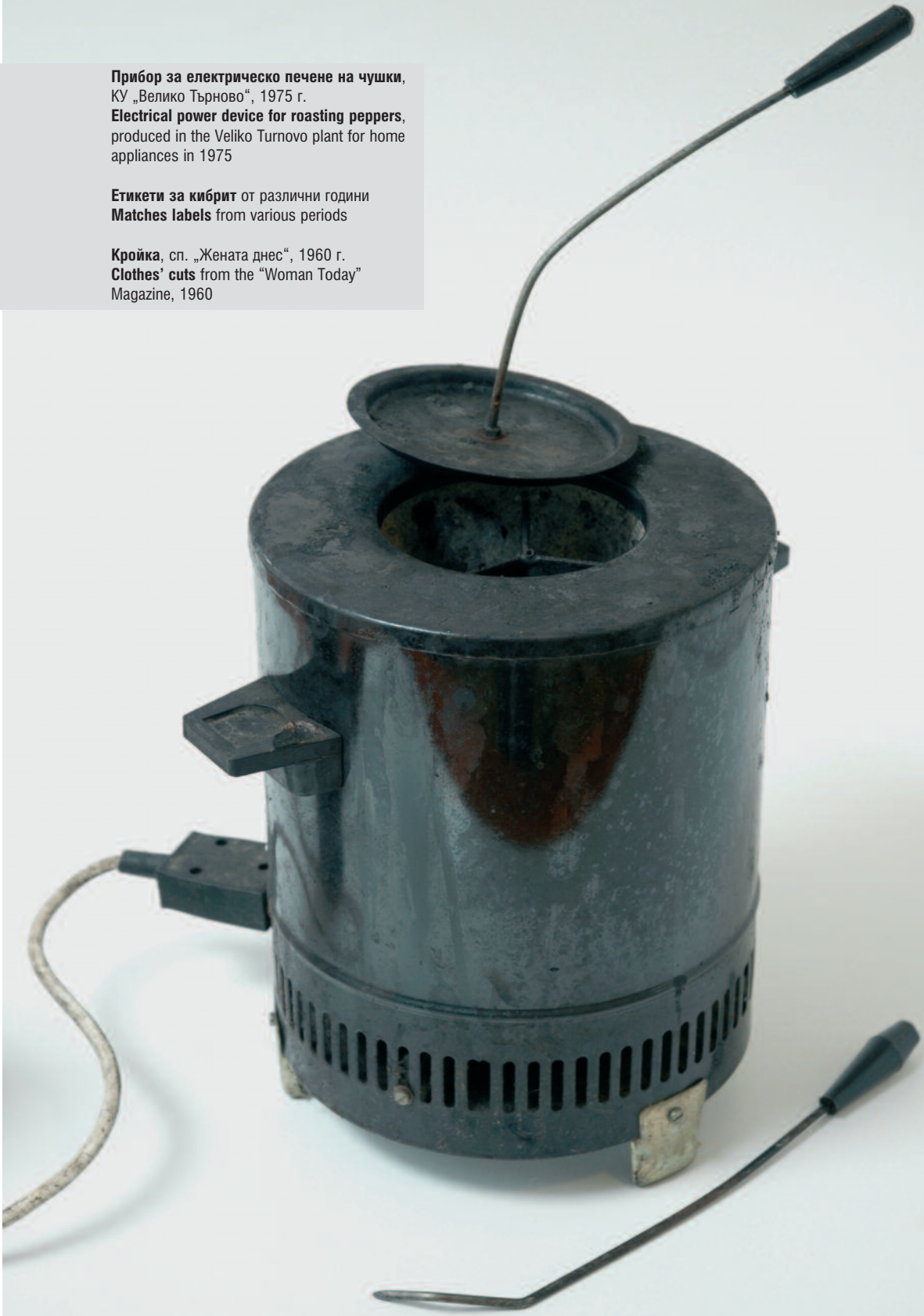
11 The term used for the Eurovision type of sentimental popular music prevalent under socialism

12 Georgi Djagarov was a poet closely related to the communist party, both ideologically and in terms of the top-ranking positions he occupied throughout the socialist years

Прибор за електрическо печене на чушки, КУ „Велико Търново“, 1975 г.
Electrical power device for roasting peppers, produced in the Veliko Turnovo plant for home appliances in 1975

Етикети за кибрит от различни години
Matches labels from various periods

Кройка, сп. „Жената днес“, 1960 г.
Clothes' cuts from the “Woman Today” Magazine, 1960

Петя Кабакчиева/Petia Kabakchieva

Предмети и хабитуси

Коментар на „Инвентарна книга на социализма“

Objects and Habituses

Comments on “The Inventory Book of Socialism”

Членска книжка за Димитровски комунистически младежки съюз от 70-те години
Pages from a membership card for the Young Communists' League from the 1970ies

Детска образователна игра **„Забавна география“**, 80-те години
Educational game for children **"Amusing Geography"** from the 1980ies

1. За „комунизма“ и „социализма“...

Разбирането за комунизма все още се лута между черно-белите спомени, разказите на бабите и дядовците, идеологическите клишета и сега начеваща научна рефлексия.

Идеологическото клише за комунизма – в зависимост от идеологическата позиция на определящия го – е ту тоталитарен зловещ режим, подтиснал всички свободи; ту неуспешна репетиция на едно идеално общество, „в което свободното развитие на всеки ще е условие за свободното развитие на всички“.

Всекидневното съзнание се разкъсва между черно-бялата картина на спомените за всенадзорната партийна власт и топлия уют на частните квартиро-убежища; звуците на тържествените официални маршове и ироничния китарен звън на „неофициалните“ бардове; страха от репресии и носталгията по забавляващата се и самозабравяща се младост; горчиво-сладостния вкус на копнежа по портокали в новогодишната нощ и тъгата по сигурната заплата. Разбира се, говорим за възрастното и средно поколение, по-младите вероятно помнят най-вече детските си лудории.

Напротив, за теоретичната рефлексия проблеми няма, тъй като всяка теоретична реконструкция на „това общество“ си е самодостатъчна. Ако се вгледаме само в книгите на български автори, посветени на него и на прехода, то се оказва податливо на различни обяснителни подходи: на класици като Вебер и Тьонис (книгите на Румен Димитров – комунизмът като традиционен патернализъм), през Хана Арент (Румен Даскалов – комунизмът като тоталитаризъм), модернизационната парадигма (Георги Димитров – комунизмът – форма на ускорена модернизация), теории за елитите (Петя Кабакчиева – комунизмът като елитаристки проект), политестетиката на комунизма (комунизмът като хипермодернистки авангарден проект – Борис Гройс/Владислав Тодоров), антропологията на дара (Марсел Мос/Ивайло Дичев) до политическите и социални капитали на Пиер Бурдийо във вариант мрежи (Институт за социални и критически изследвания). Невинно и синонимно си съжителстват понятия като „комунизъм“, „социализъм“ „реален социализъм“, „съветски тип общества“, „държавно-ко - мандна икономика“, „държавен капитализъм“, „тоталитаризъм“ – било сам по себе, било „сталински тоталитаризъм“, „общество на мрежите“, сякаш те не крият различни обяснителни модели. Упоритото самоназоваване на „това общество“ като „социализъм“ и определянето му отвън като „комунизъм“ не предизвиква теоретичен спор, въпреки шумния успех на книгите на Едуард Саид за западното изобретяване на „ориентализма“ и на Мария Тодорова за външното конструиране на „балканизма“.

Май тук му е мястото да споделя защо аз лично използвам понятието „комунизъм“, а не „социализъм“. Позовавам се на неутралния, в смисъл на непознаващ реалния, било „социализъм“, „комунизъм“, „тоталитаризъм“ и т.н., Емил Дюркейм (1858 –

1. On “communism” and “socialism”...

The understanding of communism continues to vacillate between black-and-white memories, the stories of grandparents, ideological clichés and the now emerging scientific speculation.

The ideological cliché of communism – depending on the ideological position of the giver of the definition – is either a monstrous totalitarian regime, which suppressed all freedoms, or an unsuccessful rehearsal for an ideal society “in which the free development of everybody will be a condition for the free development of all”.

The daily conscience is divided between the black-and-white picture of the memories of the all-pervasive one-Party control and the warmth and privacy of the home retreat; between the trumpet blast of official marches and the ironic guitar melody of the “unofficial” bards; between the fear of repression and the nostalgia for the merry-making and self-oblivion of youth; between the bitter-sweet taste of the longing for oranges on the New Year’s Eve and the mourning for the guaranteed wage. Understandably, this is valid for the elderly generation and those in their midlife whereas the young men and women are most likely to remember, predominantly, their child-day mischief.

On the contrary, there are no problems for theoretical reflection as any theoretical reconstruction of “this society” is self-sufficient. If we examine only the books by Bulgarian authors about it (this society) and the transition, it appears to be susceptible to different explanation approaches: from classics like Max Weber and Ferdinand Tönnies (the books of Roumen Dimitrov – communism as traditional paternalism), through Hannah Arendt (Roumen Daskalov – communism as totalitarianism), the modernization paradigm (Georgi Dimitrov – communism as a form of accelerated modernization), theories of the elites (Petia Kabakchieva – communism as an elitist project), the political aesthetics of commu-

1917). В „Сен Симон и социализмът“ той твърди, че утопичните социалисти в лицето на Сен Симон и Роберт Оуен имат предвид едно развито индустриално общество, като идеята е то да се доразвива и придобивките му да се разпределят справедливо; докато комунистите в лицето на Грахк Бабьоф, Буанароти, Бланки визират стриктно равенство в рамките на комуна по аналог с аграрната комуна. В този смисъл може да се каже, че понятието „комунизъм“ по-скоро препраща към аграрни, а не развити индустриални общества. От тези позиции ускорената индустриализация, която наблюдавахме в аграрни страни като Съветска Русия, България, Румъния, в помалка степен в Полша и Унгария, ни отвежда към „комунизъм“ (в Чехословакия комунистическата власт е напълно излишна от гледна точка на индустриалното ниво на страната). Още от Бабьоф, през Маркс и до Ленин, това, което отличава „комунизма“ от “социализма“, е насилствено наложената промяна – чрез революция, като акцентът е върху силовото упражняване на политическата власт, а не върху усъвършенстването на модерните икономически отношения.

Приемайки това, мога да твърдя, че комунизмът е насилствено наложен социален ред с цел ускорена индустриализация, осъществен с пълното господство на партия=държава, унищожаваща всяка частна собственост, съответно пазар, и въздигаща в култ равенството, а това значи общественото преразпределение, а не индивидуалната свобода като общо благо. Същевременно обаче комунизмът, тъкмо защото индустриализира в определена степен аграрните общества, в които беше наложен, по-скоро би могъл да зададе собствения си преход към социализъм, ако продължа да следвам Дюркеймовото разграничение. Иначе казано, за разлика от официална-

Знак на ДПО “Септемврийче”; **ДКМС** – членска книжка; **Съюз на народната младеж** – бригадирска карта; **БКП** – членска книжка; **ДСК** – спестовна книжка; **Трудова книжка**
Sign of the junior branch of the Young Communists' League; **Membership card** for the Young Communists' League; **Card of a volunteer worker** from the brigades of the Union of the People's Youth; **Membership card** of the Bulgarian Communist Party; **Personal savings notebook** for the State's Savings Bank; **Employment record notebook**

та комунистическа партийна идеология, която прокламираше, че реалният социализъм ще доведе до най-висшия си стадий – комунизма, мисля, че изследователската позиция трябва да е точно обратната – питането е дали реалният комунизъм преминава в социализъм, или напротив, е унищожил тази възможност, предзадавайки границите на определен тип индустриално развитие?

Разбира се, това е твърдо грубо определение, което не влиза в дълбочината на отхвърляне/обосноваване на въпроса дали и защо да мислим комунизма през политическата власт, авангардисткия проект, дара, капиталите, мрежите и т.н., с което се заиграх по-горе. Как парадигмално да мислим комунизма и защо точно по този начин, е въпрос на отделно изследване. И това изследване трябва да отговори и на

nism (communism as a hypermodernist avant-garde project – Boris Groys/Vladislav Todorov), the anthropology of the gift – Marcel Mauss/Ivaylo Ditchev, the political and social capitals of Pierre Bourdieu in a variant of networks (Institute of Social and Critical Studies), etc. Concepts like “communism”, “socialism”, “real socialism”, “Soviet type state”, “communal economy”, “state capitalism”, “totalitarianism” either as such or as “Stalinist totalitarianism”, “society of the networks” coexist innocently and even synonymously, though they imply different models of explanation. The persistence with which “this society” termed itself “socialism” and the label “communism” that was attached to it from outside did not provoke any theoretical dispute despite the furor of Edward Said’s books about the western invention of “Orientalism” and of Maria Todorova about “Balkanization” being an external creation.

This is the appropriate place to say why I personally use the concept “communism” and not “socialism”. I refer to Emile Durkheim’s (1858 – 1917) neutrality in the sense of ignorant of the existing either “socialism”, or “communism” or “totalitarianism”. In “Socialism and Saint-Simon” Durkheim says that the utopian socialists Saint-Simon and Robert Owen were thinking of a developed industrial society and the idea to further develop it and ensure the just distribution of its wealth whereas the communists Gracchus Babeuf, Philippe Buonarotti and Louis-Auguste Blanqui were thinking of strict equality in a commune modeled on the agrarian commune. In that context the concept “communism” could be said to correlate with an agrarian society rather than with a developed industrial society. From that perspective the rapid industrialization in agrarian countries like Soviet Russia, Bulgaria, Romania and to a lesser extent Poland and Hungary, leads to “commu-

nism”. (In Czechoslovakia the communist rule was totally unnecessary for the country’s industrial development). Starting from Babeuf, through Karl Marx to Lenin, what distinguished “communism” from “socialism” was the violently enforced change – by a revolution, with an emphasis on the forcible exercise of political power and not on the improvement of modern economic relations.

As I agree with that, I can therefore state that communism is a violently established social system the purpose of which was to bring about rapid industrialization under the full domination of the Party=State which abolished all private property, respectively, the market, and proclaimed equality a paramount religion and thus championed the redistribution of the wealth as a public good and not individual freedom. However, as communism industri-

още едно питане: след като класическите социални науки – като основни подходи и понятия, са продукт на западноевропейското модерно общество, можем ли да вземем парадигми и понятия, възникнали в друг социален контекст, наложили се с определено значение, визиращи определени, исторически сложили се отношения, и безпроблемно да назовем и да обясняваме чрез тях процеси, протичащи при "онова" – "комунизъм"/„социализъм" – общество. Но ако предметът има собствена специфика, през каква теоретична призма да го мислим, няма ли наистина втренчеността в уникалността му да произведе затворена идеосинкретична „туземна" парадигма?

И така, мисля, че ние, социалните изследователи в посткомунистическите страни, сме изправени пред значимо предизвикателство, подобно на това, пред което бяха и са изправени постколониалните изследвания: Как да мислим "онова общество" едновременно в неговата уникалност и като част от универсални тенденции? Как да разберем живота "тогава" отвъд идеологическите клишета, идеално-типичните конструкции, собствените си спомени? "Онзи" живот, в неговата динамика и амбивалентна сложност? Кога ортодоксалният комунистически модел е започнал бавно да се променя и да поражда форми, съчетаващи различни, мислени като несъвместими неща? Какъв е характерът на промените? Кога се появява границата, когато комунизмът преминава в своето „пост"?

Членска карта за киноклуб „Знаме на мира" в Студентски град за учебната 1985/1986 г.
Списание **„Паралели"**
Membership card for the film club "Banner of Peace" in the Students' District of Sofia for the 1985/1986 school year
"Parallels" Magazine

Жарсено мъжко бельо
с революционни лозунги по повод на IX Световен фестивал на младежта и студентите, 1968 г.
Jersey male underwear
with printed revolutionary slogans produced on the occasion of the 9th World Festival of Youth and Students in Sofia, 1968

Обикновено класическата историография полага политическо събитие като отключващо значими промени – революция, преврат, начало-край на война, и това е стартът на поредния исторически период. На принципа, че радикалното противопоставяне на старото бележи началото на новото. Октомврийската революция ознаменува началото на комунизма; коя революция е началото на посткомунизма? Лесно – постокомунизмът стартира с "нежните революции", отвъд питането до каква степен те са политически подготвени от стария режим. И отвъд далеч по-важното питане – дали те не са станали възможни благодарение на други, по-глъбинни и в крайна сметка по-съществени „революции"? В икономиката, когато скритите пазарни потоци започват постепенно да се легализират; в потреблението – дали революцията на

alized, to a certain extent, the agrarian societies where it was forced, it could rather "set in motion" its own transition to socialism, if I continue to stick to Durkheim's differentiation. In other words, unlike the official communist party doctrine which claimed that existing socialism would lead to its highest phase, communism, I think the scholarly position must be the opposite – the question is whether existing communism evolves into socialism or just the contrary, destroyed this opportunity presetting the limits of a certain type of industrial development.

This is a very rough definition which does not go into the depth of the rejection or argumentation of the question whether and why we think of communism in terms of political power, or the avant-garde project, the gift, the capitals, the networks, etc. with which I played above. The paradigmatic understanding of communism is a matter of a separate study? This study will have to answer one more question: if classical social sciences – as fundamental methods and concepts – are a product of the West European modern society, can we borrow paradigms and concepts that originated in a different social context and acquired a certain meaning which gained currency and refer to relations that evolved historically, and use these paradigms and concepts, without any problem to designate and explain processes that were taking place in "that society" – "communism" or "socialism". However, if the subject has its own specifics, which is the theoretical prism through which to view it? Won't the staring at its uniqueness produce a closed idiosyncratic "indigenous paradigm"?

Therefore I think that we, social researchers in the post communist countries, face a major challenge similar to the one that the postcolonial studies had to grapple with. How can we think of "that society" both in its uniqueness and as part of universal tendencies? How can we understand the life "then", beyond the ideological clichés, ideally typical constructions and our own memories? When did the orthodox communist model start to slowly change and give rise to forms that combine different things that were thought to be incompatible? What is the nature of changes? When did the limit appear beyond which communism shifted to its "post" status?

Usually the classical historiography takes one political event which triggers fundamental changes – a revolution, a coup d'état, the outbreak or end of a war – and thus laid the beginning of a new period in history. The reasoning behind this approach is that the beginning of a new period is marked by a radical conflict with the old system.
The October Revolution marked the beginning of communism. Which is the revolution that laid to the beginning of post communism? The simple answer is that post communism started with the "velvety revolutions", but it leaves aside the question about the extent to which they were politically prepared by the old regime. And even the more important question: could there be other deeper-going and therefore more essential "revolutions" that made possible the said revolutions? Was there a revolution in the economy when the hidden market flows began to be gradually legitimized? Was there a revolution in consumption where the blue jeans had as essential an impact as that of the velvety revolution? Was there a revolution in culture where the audiences of The Beatles, Vissotsky, rock'n roll, heavy metal were as large as the crowds of street protesters in the autumn of 1989? Could it be the emancipation of daily life, the craving for consumption that wrecked the ideological utopia; could it be the daily elementary human longings and actions seeking

дънките не е поне толкова съществена, колкото нежната революция; в културата – дали епидемичното разпространение на слушането на Бийтълс, Висоцки, рок, хеви метъл не е еднакво значимо с мащабните демонстрации, залели площадите през есента на 1989 г.? Дали еманципацията на всекидневието, реабилитацията на бита и появата на глад по потребление всъщност не разби идеологическата утопия; дали всекидневните елементарни човешки копнежи и действия, търсещи и предпочитащи определени предмети, не корозираха политическата власт; дали запълването на частното домашно пространство не изпразни от съдържание грубо сковаността публично пространство? Ролан Барт пише за беднотата на левия мит – малко послания, онагледени с малко форми; и за богатството на буржоазния десен мит, изобилстващ с множество нагледи, предмети, прищевки. Дали усложняването на предметната среда всъщност не минимализира въздействието на левия мит? Дали обаче можем да говорим наистина за втренчване в потреблението, за възникване на версия на консумативно общество, или еманципацията на всекидневието показва еманципацията на нормалния човек, който предпочита да се грижи за себе си и близките си, да се радва и оглежда в това, което създава около себе си, в дома си, уморен от абстрактното „общо благо“ и постоянното грубо идеологическо и политическо попечителство?

2. Предмети и хабитуси при „социализма“

Социализмът, видян през предмети – това ни предлага „Инвентарната книга на социализма“ на Яна Генова и Георги Господинов и провокира търсенето на отговори на поставените по-горе въпроси. Книгата възпроизвежда всекидневните хабитуси на различни поколения хора от 50-те години насам, застинали в предметите, които са били неразривна част от техния живот в различните му периоди.

Методът е страхотен, защото, както знаем, предметите са утаена форма на социални отношения, безпристрастно съхраняваща исторически характерния им набор от употреби. Проблемът е да отключиш механизмите на (въз)действието им, да реконструираш хабитусите, стоящи зад тях. Иначе казано, да си ги представиш като институционализация на исторически специфичната социалност в телата и световъзприятието на хората, боравещи с тях . Предметите са едновременно буквален знак на историческото време – кутия цигари „БКП IX конгрес“, показващ стремежа на Партията-майка да присъства в съзнанието ти всеки път, като запалиш цигара (да си спомним старата, буржоазна, градска песен, която ни призоваваше когато плачем, да палим ний цигара – цигарите имат съвършено различен символен смисъл в двата случая) и кубче „рубик“, предполагащо разгадаването на функциите и смислите, скрити в него. Така галерията предмети, представени ни в различни рубрики от Яна Генова и Георги Господинов, едновременно показват „духа на времето“ и са предизвикателство за разшифроването на утаените в тях властови доминации и всекидневни употреби. Показват ни универсални за модерното време предмети, доказвайки че комунизмът/социализмът са част от модерността; но и характерни единствено за комунизма „обекти“ – червената връзка, табелките по стените и улиците (жалко, че няма снимка на мавзолея, както го няма самият мавзолей – яркият символ на едноличната мумифицирана сак - рализирана власт при комунизма); както и уникални, трудно разгадаеми за неживелите в него време вещи, израз на „българскостта“ на нашия комунизъм – чушкопек например, затварачка за буркани и щипка за ваденето им, дори и предмет „не го знам какво е“. Ако се опитаме да проследим хронологията пък на предметите от един и същ порядък – примерно вижте рубриката „цигари“ или „гастроном“ (за съжаление авторите просто са струпали предметите като в „антиквариат“, а не са желали или не са успели хронологически да ги музеифицират), ще видим ясно знаците на промяната в онова общество, прехода от безпрекословния идеологически диктат към значимост на потребяването чрез прехода от предмета-лозунг към предмета-стока.

and preferring certain objects that corroded the political power; could it be the fullness of the home privacy that squeezed the meaning out of the coarsely fitted together public space? Roland Barthes argues that leftwing myth is meagre – few messages with few visual forms; while the bourgeois (rightwing) myth is abounding in views, objects and caprices. Will the complication of the objective environment minimize the impact of the leftwing myth? Yet can we really speak about preoccupation with consumption, the origin of a consumerist society version or does the emancipation of the daily life show the emancipation of the normal man who chooses to take care of himself and of his relatives, to enjoy and look at what he creates around and at home, tired with the abstract "common good" and the persistent rude ideological and political patronage?

2. Objects and habituses under "socialism"

Socialism seen through objects – this is what "The Inventory Book of Socialism" of Yana Genova and Georgi Gospodinov offers while it urges to find answers to the above questions. The book recreates the daily habituses of the different generations of people from the 1950s onwards, arrested in the objects that were an inseparable part of their lives in their different periods.

The method is terrific for, as we know, while the objects are a sediment form of social relationships, that form impartially keeps up their historically typical set of usages. It is important to unlock the triggers of their effect and impact and to recreate the habituses behind them. In other words, to image them as an institutionalization of the historically specific sociality in the bodies and perception of the people who use them. The objects are a literal sign of the historical time: a box of cigarettes "IX Congress of the BCP" indicated the ambition of the Mother Party (i.e. the Communist Party) to be present in your mind whenever you lit a cigarette (shall we recall the old bourgeois city song appealing to light a cigarette whenever we cry – cigarettes have a completely different symbolic meaning in both cases); and the Rubik Cube which is a challenge to make out the functions and meanings that are hidden in it. Thus the collection of objects that Yana Genova and Georgi Gospodinov present in different sections shows the "spirit of the time" and the emedded in these everyday objects power relations and daily usages. The authors show objects that are universal of the modern time and prove that communism/socialism are part of the modernity; however, they also display objects that were characteristic solely of communism: the red scarf, the "commandments" plated on the walls of buildings (unfortunately, there is no picture of the Mausoleum, and the Mausoleum itself is no longer there as a vivid symbol of the autocratic mummified and deified rule under communism); further, they show objects that are unique and with a function that is incomprehensible for non-contemporaries, expressive of the "Bulgarian aspect" of communism – for example, a "pepper grill", a "jar sealer", "jar tongs" and even an "I-don't-know-what-this-object-is". If we try to follow the chronology of objects from one and same order – for instance the "cigarettes" or the "grocery" section (unfortunately the authors have piled the objects as in a curiosity shop and did not want to or could not achieve museum chronology) – we will see clearly the signs of change in that society, the transition from the absolute ideological diktat to the importance of consumption through the transition of the object-slogan to the object-commodity.

"The Inventory Book" shows the ideological taming of the allegedly new people in their daily activities: by their socialization in the family and school; by the organization of the way of life – the at-home space; by the consumption of household appliances, food and clothing; by spending the leisure hours; and at the same time shows the gradual corruption of ideology which surrenders to the pressure of the appearing consumer goods.

Инвентарната книга показва идеологическото опитомяване на уж новите хора във всекидневното им поведение: чрез социализацията им в семейството и училището; чрез организацията на „бита“ – домашното пространство; чрез битовото потребление – стоки за дома, храни, дрехи; чрез потребяването на „свободното време“; но и постепенното овсекидняване на идеологията, отстъпването ѝ пред натиска на намножилите се предмети за потребление.

3. Комунизмът, видян през детството. Детство и власт

Цвичките, пионерската връзка, калпачетата на чавдарчетата, неизменните картички за 8 март отключват поредица спомени за детството и след сантименталното умиление ние, живелите при комунизма, започваме да реконструираме тогавашната училищна социализация, която все повече ще изглежда абсурдна за сегашните и следващи ученици, ако има кой да им я разкаже.

Ето каква беше училищната социализация, скрита зад инвентаризираните предмети: Началото е подобно на сега – щастливи деца и майки с букети в ръце отиват в училищния двор, където е пълно с други щастливи деца и майки с букети в ръка – първият учебен ден. Разликите обаче са поне две – на сегашното изобилие от дрешки и цветове контрастира двуцветна строгост – черни престилки с бели якички, по-късно бели блузи и тъмносини поли; сегашните госпожи бяха другарки и всички трябваше да бъдем добри другарчета – визуализация и артикулация на доминиращата ценност за равенството. Както и първото, често пъти несъзнавано усещане, че равенството е мнимо – как другарката учителка да е равна с малките другарчета... Малко по-късно, на 3 март, добрите другарчета ставаха добри чавдарчета, с четнически калпачета и сини вратовръзки. Имаше книжка с картинки и правилата на чавдарчето – ето липсващ предмет от инвентарната книга... „Чавдарчето е примерно дете, играе, пее, учи се, чете“. Чавдарчето се социализира преди всичко в духа на националните ценности – „българче да се нарича, първа радост е за него“, Чавдар войвода му е пример, Ботев – пръв другар. Чудя се защо ли връзките бяха сини, а не зелени например? Пред какво бяха отстъпили зелените Балкани, едва ли пред синия Дунав, може би пред „високи сини планини“? Чудя се също дали в началото на прехода „синята идея“ не носеше несъзнавана носталгия по синята връзка, като антипод на червената пионерска... Още, наред с родината, майка - та бе ценност (инвентарната книга не ни дава отговор на въпроса дали майката бе като Ботевата Венета, класирана след отечеството), затова на 8 март, макар и с грешки, всички чав - дарчета пишеха честитка до майката.

Цвички за час по физическо възпитание
Girls' shoes for a gymnastics class in primary school

Табела с агитационно съдържание; **ученическа тетрадка**; **поздравителна картичка** с агитационно съдържание
Agitprop sign; **pupil's notebook**; **agitprop greetings card**

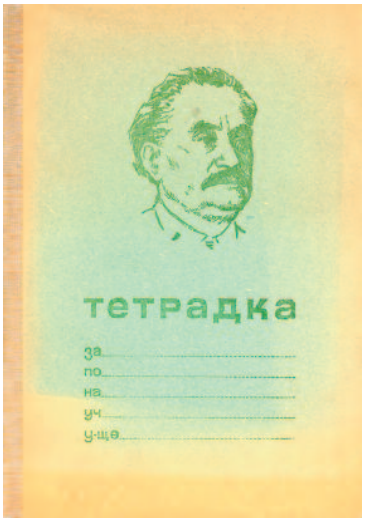
Гледайки инвентарната книга, осъзнавам, че политическата прокомунистическа социализация идва по-късно – с червената пионерска връзка в трети клас. Четата отстъпваше място на отряд пионерски, който си имаше председател и отряден съвет. Вече след гордото знаме Ботев идваше и първият учител Димитров. („Гордо знаме ни е Ботев, пръв учител Димитров“.) Опитвам се да си спомня портретите по

3. Communism seen in childhood. Childhood and power

The canvas shoes, the red pioneer scarf, the Chavdarche rebel-style hat, the greeting cards that were a must on 8 March revive memories of childhood and in the wake of the sentimental touch those of us who lived under communism remember the then school socialization which will appear increasingly absurd to the pupils today and tomorrow if someone is around to tell them the story.

This is the story of school socialization behind the inventory: The beginning is similar to what we do today: happy children and mothers with bunches of flowers go to the schoolyard where there are other happy children and mothers who carry bunches of flowers. This is the opening of the school year. However, there are at least two differences: the nowadays diversity of design and color of the clothes is in contrast to the two-color severity of the black pinafores with white collars and the white blouses and navy blue skirts later; the comrade teacher in the past is addressed today as Mrs. X and we all had to be good comrades – the visualization and articulation of the dominating idea of equality. And remember the first instinctive feeling of pseudo equality: how could the comrade teacher be equal with the little comrades... On 3 March the good little comrades became good members of the Chavdarche Organization and put on rebel-style hats and blue scarves. There was a picture book containing the Chavdarche rules – that's a missing object in "The Inventory Book"... "The Chavdarche boy or girl is a perfect child indeed: they play, they sing, they learn, they read." The Chavdarche members are socialized primarily in the spirit of the national values: they are proud to be Bulgarians; Chavdar Voivoda is their example; Botev is their faithful friend. I wonder why the scarves were blue and not green. What had ousted the green Balkan Range; it couldn't have been the blue Danube; it must have been the "high blue mountains"... I wonder whether at the beginning of the transition the "blue idea" could be said to speak of some unconscious nostalgia for the blue scarf as an antipode to the red scarf... In addition to the motherland, the mother was a value ("The Inventory Book" does not say whether the mother was, like Botev's Veneta, the most beloved but for the Motherland) so on 8 March each member of the Chavdarche Organization was writing a greeting card to his or her mother, despite of the spelling mistakes.

As I look at "The Inventory Book", I realize that the political procommunist socialization occurred at a later stage: in the third grade at school when we received our red pioneer scarves. The Chavdarche band gave way to the pioneer detachment, which had its president and ruling body. The proud standard, Botev, was fol-

стените на класните стаи. Имам спомен за портрет на Ботев и Левски, но на Димитров – не. Имам също спомен, точно преди приемането ми в Комсомола, че по стената имаше портрети на членовете на Политбюро на ЦК на БКП, защото така се опитвах да ги запомня – по лица, тъй като имаше такъв въпрос при самото приемане – „кои са членовете на Политбюро“ – може би тези портрети са били учебно помагало... Влизането в Комсомола беше сериозно – с изпит, и се допускаше, че не всеки можеше да стане комсомолец. А да си изключен от ДКМС си беше направо страшно, къде по-добре беше да те изключат от училище...

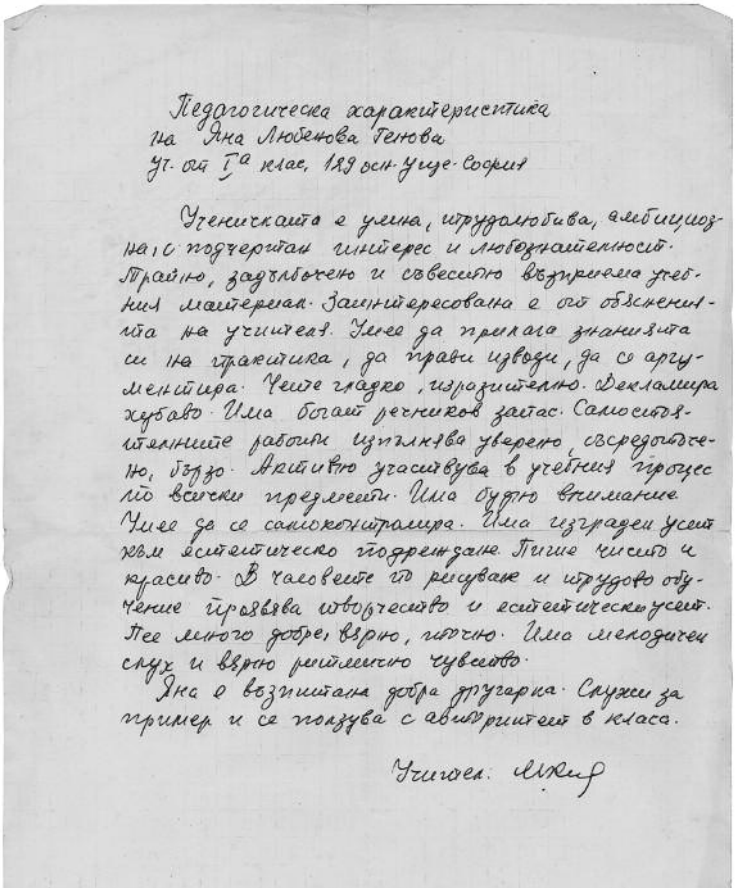
Чудя се дали някой си е давал сметка за осъществяването в така положения процес на социализация на идеологемата за социалистическия патриотизъм, прерастващ в пролетарски интернационализъм. В началото бе патриотизмът, постепенно той придобиваше червен социалистически оттенък и накрая идваше ред на интернационализма, който не знам дали беше пролетарски, но беше комунистически. Комсомолците, освен членовете на българското Политбюро и неговия генерален секретар трябваше да познават и генералния секретар на КПСС, който се грижеше за мира и социализма; също и решения и документи на комсомолски и партийни конгреси.

Същевременно този тип социализация изглежда като чиста илюстрация на дисциплинарния характер на модерното общество като цяло. Децата се класифицират и техните достижения стриктно се следят – вижте характеристиката на първокласничката Яна, която „служи за пример и се ползва с авторитет в класа“. Накъдето се обърнеш, виждаш табели с надписи, като хигиената, чистотата и реда – все класически модерни ценности – са на особена почит: „Санпостовци, борете се за висока санитарна култура в училищата“, „Чист и спретнат винаги бъди“, „Опазването на реда и чистотата е дълг на всеки гражданин“, „Пази се от обождане“. Табелите са окото на всенадзорността, което се натрапва навсякъде. Но в тях се оглежда и комунистическата визия за човека като инфантилно същество, което постоянно трябва да бъде съветвано (старият виц много точно го е диагностицирал – това си е общество на съветите) и обгрижвано от Партия – майка, Вожд – Тато, всемогъща Държава. Ако не слуша, съществото трябва да бъде наказвано. В табелите ясно прозира и патерналистичният модел на традиционното общество – децата, от една страна, се третират като малки възрастни – виж отново характеристиката на седемгодишната Яна; а възрастните са едни неразумни деца, на които постоянно трябва да им се вменява, внася съзнание: „Пази се от обождане!“. Този патерналистичен модел обаче трябва да култивира модерни ценности, да дисциплинира и рационализира индивидите. Но той ги култивира по този специфичен патерналистичен начин, който пречи на тяхната автономизация. Нещо повече, комунистическите хора не просто са инфантилни и не могат да се грижат за себе си, те са средство за постигане на по-висши цели – вижте картинката, призоваваща децата разделно да събират вторични суровини – колко съвременно дотук – за да допринесат обаче за изпълнението на партийния лозунг „Качество и ефективност, ефективност и качество“. Така в табелите и характеристиката на малката Яна откриваме спецификата на комунистическото об -

lowed by the first mentor Dimitrov (quoted verse). I try to remember their portraits on the classroom walls. I remember the portrait of Botev, I remember the portrait of Levski; however, I don't remember the portrait of Dimitrov. Also, I have a recollection that just before joining the Komsomol, I stared at the walls with the portraits of the members of the Politburo of the Bulgarian Communist Party's Central Committee and tried to memorize the names and faces in case I was asked during the interview for membership to recite the names of the Politburo members and so perhaps the portraits were a teaching aid... A hard exam was your pass to the Komsomol as the presumption was that not everyone was eligible. To be expelled from the Dimitrov Young Communist League (DYCL) was tantamount to a disaster: expulsion from school was definitely the less harmful alternative...

I wonder whether anyone was aware that within this socialization process, the ideologeme of socialist patriotism was evolving into proletarian internationalism. In the beginning was patriotism, which gradually acquired a red socialist tinge before it was finally transformed into internationalism, which, I am not certain, might or might not have been proletarian but was definitely communist. The Komsomol members, apart from the Bulgarian Politburo members and the Secretary General had to be familiar with the figure of the CPSU Secretary General – who made sure that there was peace and socialism; and also they had to read the decisions and documents of Komsomol and Communist Party congresses.

At the same time this type of socialization appears as a pure illustration of the disciplinary nature of modern society as a whole. Children are categorized and their achievements are strictly monitored – see the character reference of Yana from the first grade who "is a laudable pupil and commands the respect of her classmates". Wherever you turn, you see commandments plated on the walls with special reverence for hygiene,

Педагогическа характеристика
на Яна Любенова Генова
уч. от I^а клас, 139 осн. учил. София

Ученичката е умна, трудолюбива, амбициозна, с подчертан интерес и любознателност. Трайно, задълбочено и съвестно възприема учебния материал. Заинтересована е от обясненията на учителя. Умее да прилага знанията си на практика, да прави изводи, да се аргументира. Чете гладко, изразително, декламира хубаво. Има богат речников запас. Самостоятелните работи изпълнява уверено, съвестно, бързо. Активно участвува в учебния процес по всички предмети. Има будно внимание. Умее да се самоконтролира. Има изграден усет към естетическо подреждане. Пише чисто и красиво. В часовете по рисуване и трудово обучение проявява изобретателност и естетическо усещане. Пее много добре, вярно, гъвкаво. Има мелодичен слух и вярно ритмическо чувство.

Яна е възпитана добра другарка. Служи за пример и се ползува с авторитет в класа.

Учител: [illegible]

Предупредителна табела
Warning sign –
"Beware of pin-pricking"

Педагогическа характеристика на първокласник, 1980 г.
Pedagogue's reference letter for a first-grader, 1980

щество като патерналистичен тип модернизация, в която обаче се губи ключовата ценност на модерността – автономизацията, оценностяването на личността. Хабитусът на инфантилността, търсещ опора в силата, е твърде устойчив и го откриваме и досега – в постоянните настоявания държавата да се грижи за всичко – за учебниците на децата ни, за здравето ни, за работата ни; в търсенето на закрилника, който знае какво прави и ще ни опази... В особения тип индивидуализъм, който знае интереса си, но не признава собствената си отговорност.

Можем да се запитаме обаче, разглеждайки рубриката „Знаме на мира“, дали моделът все пак не е мръднал по посока на по-голям фокус върху личността, издигайки енциклопедичността и гениалността на Леонардо да Винчи в култ. Вижте лозунга от 1982 г. „Единство, творчество, красота“ – децата се срещат с композитори, писатели, спортисти, камбаните на мира звънтят, децата творят... Човек наистина може да остане с впечатление, че лозунгът „Пролетарии от всички страни, обединявайте се“ е отстъпил на „Деца от всички страни, съединявайте се“, и че това е знак за отварянето на модела към света. Привидно изглежда така. Но мисля, че същината на властта не се е променила значимо. Тя си остава патерналистична и фокусът към децата като че ли още повече потвърждава това – те трябва да се учат от знаещите и можещите умни и талантливи писатели, композитори и т.н., за да станат като тях. Върховната инстанция на Знанието, което трябва да бъде вменено, остава; на Авангарда, който води напред...

Разбира се, промяна има, но тя не е по линия на властта. А по линия на еманципация на всекидневието. Но за това накрая. Сега искам да се вгледам в един друг предмет, отново много ясно онагледяващ спецификата на комунизма, но този път през особения тип селско-градски икономически отношения.

Паста за печки „Щъркел“
Stove cream “Stork”

4. Комунизмът, видян през чушкопек. За социалистическите граждани и селяни

До 60-те години на XX век около 80 на сто от българите са живели в селата. Комунизмът рязко промени съотношението градски жители и селски такива и произведе много градове от селски тип и селища от градски тип. Казано с езика на социологията – комунизмът рязко индустриализира аграрното общество. Това е огромна промяна, която зададе особени хибридни форми на одомошняване на непривичната за повечето хора градско-индустриална среда и произведе странни за сегашните люде предмети.

Един от любимите ми предмети от инвентарната книга е пастата за печки. Пастата е черна и е за черни печки. Как би могла да се назове една такава паста – проиграйте няколко възможности. Хрумнаха ми „Щастливият коминочистач“, „Черен Петър“, „Истинското черно“, може и „шварц“... Но, пастата се казва „Щъркел“. Честно казано, на мен никога не би ми дошло на ум подобно наименование. След това се размислих и се вгледах в картинката на пастата – щъркелът стои на комина, а сянката му напомня сянка на печка. А отдолу стои петолъчка. Ето този предмет трогателно

cleanliness and order – all of them classical modern values: “San(itation) Camp(aigner)s, work hard for high sanitation standards at school”, “Be always clean and neat”, “The maintenance of order and cleanliness is the duty of each citizen”, “Beware pin-pricking”. The commandments were the all-seeing eye. But also they were a mirror of the communist idea of man as an infantile creature, which had to be instructed all the time and taken care of by a Party=the Mother, a Leader=the Father and an all-powerful State. If the creature was disobedient, it had to be punished. The commandments clearly spelled out the paternalistic model of traditional society: children are treated as adults only that the size is smaller – read again the character reference of the 7-year old Yana; the adults were seen as silly children who had to receive guidance continually in order to become sensible: “Beware pin-pricking”. This paternalistic model was intended to inculcate modern values, discipline and sense. However, as it indoctrinated them in this specific paternalistic way, it did not allow the individuals to be self-sovereign. Moreover, the communist people, apart from being infantile and incapable of providing for themselves, were instrumental in the achievement of loftier goals – look at the picture that appeals to children to contribute to the separate collection of scrap – how relevant even today – and thus help the materialization of the party slogan “Quality and Efficiency, Efficiency and Quality”. Thus the commandments and the character reference of the little Yana reveal the specifics of the communist society as a paternalist type of modernization in which the key value of modernity – self-sovereignty and worth of the individual – is lost. The habitus of infantilism that seeks to lean on strength is very resilient and recurring: it is manifest in the continual demands that the Government should provide for anything – our children’s textbooks, our healthcare, our employment; also it is manifest in the chase for a guardian who knows what he’s doing and will guard us; and this is manifest in the special type of individualism that states the individual interest but does not recognize the individual responsibility.

Looking at “The Banner of Peace” rubric one might wonder whether the model has not moved towards a greater focus on the personality by the cult of the encyclopedic knowledge and genius of Leonardo da Vinci. Read the slogan of 1982 “Unity, Creativity, Beauty”; children meet composers, writers, athletes; the bells of peace ring; children create... Indeed the impression is that the slogan “Workers of the world, unite” has given way to “Children of the world, come together” and this is a sign that the model becomes open to the world. It appears to be so. However, I don’t think the quintessence of power has changed substantially. Power continues to be paternalistic and the focus on children seems to prove that: the children must learn from the competent and able intelligent and talented writers, composers and others in order to become one day writers and composers themselves... The supreme institution of knowledge, which must be transferred remains, with the Vanguard that leads forward...

Of course, there is a change but it concerns the emancipation of daily life and not the power. That will be left for the end. Now I want to consider another object, which very vividly visualizes the specifics of communism this time through the special type of rural-urban economic relations.

4. Communism seen through the pepper grill. Of socialist townsfolk and peasants

Till the 1960s some 80 per cent of the Bulgarians lived in villages. Communism drastically changed the urban/rural population ratio and produced many rural-style towns and urban-style villages. To translate it in the language of sociology: communism radically industrialized the agrarian society. It is an enormous change, which generated peculiar hybrid forms of domestication of the urban industrial milieu, which was atypical for most people and produced objects that people find strange today.

показва селскостта на онова общество. Въпреки петолъчката, въпреки масовото производство на пасти за печки, някъде дълбоко в главите на хората си стои представата за бяла спретната къщурка, с щъркели навред. Хабитусите на селския живот са устойчиви и не се предават лесно пред петолъчката.

Това за мен е знак за несъзнаваната съпротива на предишното битие, на това, че колкото и да е радикална промяната и утопията, която тя иска да построи, тихо, като щъркел на комин, си присъстват сенките на миналото.

Вероятно и затова в икономиката са устойчиви такива хибридни форми на собственост като Трудово производствените кооперации (ТПК), Народните кооперации (Наркооп) – вж. „Следите остават“, защото в неистовия сблъсък между старата (частна) и новата (държавна) собственост остава едно междинно и исторически проиграно поле, което е нито/нито и затова може да е легитимно – кооперацията, имаща своите корени още от началото на XX век. Вгледайте се и сега, и ще откриете тук и там все още живите, жилави Наркоопи и ТПК – на доизживяване, или обживяни и затова вечно живи...

Вече стана дума и за други, странни за съвременните млади хора предмети – чушкопека, затварачката за буркани и щипките за ваденето им от вряща вода. За какво ни говорят те? Можем да предложим серия интерпретации. Ако ги мислим през призмата на „икономика на бурканите“ те са символ на живата връзка село-град и на неподдалите се на комунистическия натиск към атомизация семейни отношения. Можем да продължим по посока на „икономиката на дефицита“ (Янош Корнай) – от една страна, социндустрията, насочена към мащабни тежко индустриални отрасли, не се занимава с хранителните прищевки на обикновения човек, а от друга, произвежда хронично кризи на определени продукти. Зимнината спасяваше от дефицита. Но пък нашето поколение до болка помни потоците на консервената промишленост и вкуса на масово произвежданите компоти. Дали пък на масово обобщественото производство не се противопоставя уникалността на домашно приготвеното; на калъпа на консервите и компотите – уникалният вкус на

Буркан; **щипки за вадене на горещи буркани** при стерилизиране; **затварачка** за буркани
Glass jar for preserves; **tongs** for extracting the hot jar out of the boiling water during the process of sterilization; **sealer** for glass jars

Синтетичен препарат за измиване на прибори за хранене, произв. 1982 г.; **препарат за почистване „Мечта“**, СО „Химическа промишленост“, КБХ „Верила“, гр. Верила
Dishwashing synthetic liquid (1982) and **Cleaning abrasive powder "Dream"** produced by the "Verila" Chemical Plant

The stove cream is one of my favorite objects from "The Inventory Book". The cream is black and is intended for black stoves. What could be the trade name of such a cream? Guess and guess again. I thought of "The Happy Chimneysweep", "Black Peter", "Genuine Black", "Schwarz"... However, the cream was sold under the trade name "Stork". Honestly, I would never guess it could have been given this name. Then I thought and looked at the label, which features a stork on a chimney and the shadow of the stock resembles the shape of a stove. There is a five-pointed star at the base. This last thing demonstrates in a touching way how rustic that society was. Despite the five-pointed star, despite the large amounts of stove cream that were produced, the idea of a white and neat cottage with storks around was deeply impressed on the minds. The habituses of rustic life are tough and won't readily surrender to the five-pointed star.

I see in this a sign of the unconscious resistance of the former being and an expression of the feeling that a change may be radical and the utopia it wants to build may be as radical, yet the shadows of the past stay quietly like a stork on a chimney.

This may be the explanation for the resilience of hybrid forms of ownership in the economy like the producer cooperatives (TPKs) and the consumer cooperatives (NarCoops) (see "The Traces Remain") as the fierce battle between the old (private) ownership and the new (state) ownership left an in-between and a historically played in field which is neither/nor and thus can be legitimate – the cooperative whose origin is to be traced back to the early 20th century. Look around and here and there you will see the tough and still existing NarCoops and TPKs that were not dismantled but left with the presumption they would die a natural death, or else were revitalized and thus made immortal...

Mention was already made of objects that today's young people find strange – the pepper grill, jar sealer or tongs to take jars out of the cauldron with boiling water. What do they imply? We may suggest a series of interpretations. If we think of them in terms of the "Economy of Jars" they are a symbol of the existing rural-urban connection and of the family relations that did not succumb to the communist atomizing pressures. Or we can interprete this as an example of the "Economy of Shortages" (Janos Kornai) – while the soc[ialist] economy with its heavy industries disregards the food whims of ordinary people, it generates chronic shortages in one product or another. The supplies hoarded for the winter enabled the people to cope with the shortages. Another example: our genera-

бабината лютеница. Още – дали чушкопекът не напомня на наблъсканите в градските панели бивши селяни уюта и аромата на селския двор.

Това специфично и толкова българско ухание на печени чушки вече ни отвежда на балкона или в двора, иначе казано, стигаме до въпроса за всекидневния живот при комунизма.

5. Промяната: от „Ударник“ към „Filter Cigarettes Ropotamo“

Вижте рубриката „Цигари“. В началото са „Ударник – серт“, „Златна Арда“, произведена от фабрика Сталин, „Родопи“, „Слънце“, „50 години съветска власт“, „БКП IX конгрес – специални цигари“, „Тютюнопроизводител“, „Шипка“, след това идват „Фемина“ – с много шик буржоазна винетка, „Filter Cigarettes Ropotamo“, „Ком“. В названията на цигарите се вижда сместа от комунистическа идеология и неунищожен патриотизъм на местните производители, както и бавния преход от внушаващия поведение и ценности предмет-лозунг към прелъстяващия предмет-стока, излизащ извън славяноезичния свят. Имената на цигарите, както и произвеждащите ги фабрики показват сложната амалгама на соцотношенията, промяната на втренченото в производството общество по посока на зачитане на потреблението. Показват прехода от уморения от тежък свръхинтензивен труд ударник към разглезената мацка-секретарка или западния турист.

Цигари: „Ударник“, III-то качество, серт; „Родопи“, ТПО „Булгартабак“; „Слънце“, Цигарена ф-ка „Тракия“, Стара Загора; „Златна арда“, Цигарена ф-ка „Дунав“, Видин
Popular cheap cigarette brands

Юбилейни цигари: „София 68“ по повод IX Световен фестивал на младежта и студентите, 1968 г.; „Октомври 1917. 50 години съветска власт“; „БКП IX конгрес“, 1966 г.; „25 години ОФ“
Commemorative cigarette brands: “Sofia’68” for the 9th World Festival of Youth and Students; “October 1917. 50 Years of Soviet Power”; “Bulgarian Communist Party, 9th Congress”, 1966; “25 Years of Fatherland Front”

Цигари за износ
Cigarette brands for export

tion has an agonizing memory of the taste of what the canneries turned out. Could it be an opposition to the large-scale production in state-owned enterprises with home-prepared food like the unique taste of granny's chutney against the insipid preserved fruit and vegetables? Moreover, did the pepper grill make the former peasants sardined into the city prefab blocks of flats remember the ease and smell of the cottage yard?

This specific Bulgarian smell of grilled peppers takes us to the terrace or the yard. In other words, it takes us to the question of the daily ways of life under communism.

5. The change: from "Udarnik" to "Filter Cigarettes Ropotamo"

Look at the rubric "Cigarettes". In the beginning was the "Udarnik – sert" (Shock-Worker – strong), "Zlatna Arda" (Golden Arda) produced by the Stalin Factory, "Rodopi", "Sluntse" (Sunshine), "50 Years Soviet Power", "BCP 9th Congress – special cigarettes", "Tyutyunoproizvoditel"(Tobacco-Grower) "Shipka", "Femina" with a very chic bourgeois vignette, "Filter Cigarettes Ropotamo", "Kom". The trade names of the cigarettes show the mixture of communist ideology and stubborn patriotism of the local factories and the slow transition from the behavior- and value-inspiring object-slogan to the seducing object-market commodity that goes beyond the Slav speaking world. The names of the cigarettes and of the cigarette factories indicate the intrinsic amalgam of socialist relations and the transition from a society preoccupied with production to a society with respect for consumption. They indicate the transition from the shock-worker exhausted with the excessively hard work to the pampered bunny, i.e. the office secretary or the western vacationer.

Това е едновременно и хронологичен преход, и паралелен свят. Свят на всекидневните трудности и копнежи, на дома, детските лудории, забавленията, ароматите на кухнята и постепенно експанзиращите места за развлечение.

Отвъд коментирания вече официален социализационен модел стояха часовете по физическо в прашни физкултурни салони и затова трябваше да има цвички (вж. цвички) – те бяха безшумни, леки и се предполагаше, че вдигат по-малко прах. Имаше колелета, лавката в училище – със салам, по-късно се появиха вафлите, сладкарницата с плезири – неслучайно контрастиращи на бисквитите „Република“. Доста по-късно се появиха и всички тези бисквити, които пряко стимулираха удоволствеността и романтичната отнесеност – „Наслада“, „Златна есен“. Ако пък се вслушаме във фонотеката на социализма, ще чуем постепенното еманципиране на романтично положеното всекидневие в естрадните песни, възпяващи луни, морета и любов, след това бялата тишина заглуши всички идеологеми, погледите се насочиха към реката и тополите, заскрежени от белия сняг... Песните на Емил Димитров разчупваха както идеологическата монолитност на комунистическата идеология, така и представата за затвореността в лагера – те постоянно прелъстяваха ту Джулия, ту Хубавата Джиджи, Елионор, Мариана и прочие отвъдбългарски моми.

Повяваше се еманципацията на бита, постепенната му победа над идеологическото – цигарите зарязват идеологическите внушения и се превръщат просто в цигари, детското колело става цветна детска играчка, нямаща нищо общо с каквато и да комунистическа символика.

И сега в хората се пробуждат спомените за вкусове, празници, разходки, разпри отвъд идеологическите внушения и разбираш, че те са много по-живи от директивите на конгресите, от пионерските, комсомолски, партийни събрания. И сегашните римейки на тогавашни храни, връщане към образите оттогава, всъщност не са носталгия по соца в неговия идеологически конструкт, не са носталгия по конгреси, клишета, а по храни, лица, по високомерно пренебрегваните точно от комунистическата идеология всекидневни „остатъци“, „мелочи“, дреболии, частни, интимни преживявания и джунджурийки, които голямата идеология искаше да унищожи, налагайки диктата на публичното, всеобщото, героическото над частното, индивидуалното, личното. Така всекидневието успя да се пребори с комунистическата идеология, показвайки, че човекът винаги е нещо повече от публичните си роли и публично вменените му лица, той е живо индивидуално същество, чиято лична биография е изтъкана освен от тези роли и от съпътстващите ги индивидуални преживявания, свързани с храните, дрехите, праха във физкултурната зала, пушенето в градинките и т.н. Май наистина ще се окаже, че революцията на дънките, включително и тези от Рила, всъщност събори комунизма далеч по-нежно и далеч по-рано от нежните революции.

6. Кога свършва преходът?

Същевременно обаче в много от нас, социализирани при комунизма, освен спомените за радостите и тъгите на всекидневието, са живи и хабитусите, за които говорихме: все още тегне инфантилният страх от промяната, от необходимостта да поемеш собствена отговорност; продължава упоритото търсене на опората на държавата. Преходът ще завърши, или посткомунизмът ще премине в друго тогава, когато тези предмети от инвентара ще заемат мястото си в музея, а нашите хабитуси и тези на децата ни ще са надмогнали плахата инфантилност.

Also it is a chronological transition and a parallel world. It is a world of daily difficulties and longings, the home, child mischief, entertainment, kitchen smells and by and by expanding leisure places.

Apart from the already discussed official socialization model, there was the subject of physical education in dusty gyms – hence the need to have canvas shoes (see "Canvas Shoes") – they were noiseless and light and believed to raise less dust. There were bicycles, the school canteen with salami, the wafers that appeared later, the pastry shop with plaisirs whose contrast to the Republika biscuits was not incidental. Biscuits that directly invited pleasure and romantic diversion like "Naslada" (Delight") and "Zlatna Essen" (Golden Autumn) appeared quite later. If we listen to music from the library of phonograph records of socialism, we will hear the gradual emancipation of the romantic daily existence in the pop songs about the moon, the sea and love; then, when the white silence silenced all ideologemes the eyes were fixed on the river and the frosted poplar trees... Emil Dimitrov's songs broke the monolith communist ideology and the idea of incarceration while seducing now Julia, now the Belle Gigi, Eleanor, Mariana and other non-Bulgarian lassies.

The ways of life were set free and by and by defeated the ideology: the cigarettes ceased to have ideological implications and were just cigarettes; the child's bicycle became a colorful toy that has nothing to do with communist symbolism.

Even today people call to mind the tastes, feasts, promenades and rows beyond the ideological suggestions and you realize that these are tougher than the congress directives and the meetings of pioneer children's, Komsomol and Party organizations. The remake of the then foods and the reminiscence of imagery are not nostalgia for the soc[ialism] in its ideological form or nostalgia for the congresses and clichés; these express longing for foods, faces, "bits and pieces", trifles, individual intimate experiences and knick-knacks which the official communist ideology scornfully ignored and sought to eliminate by imposing the diktat of the public, general and heroic on the private, individual and personal. Thus the everyday reality defeated the communist ideology and showed that man is always more than the public roles and the public images forced on him; man is a living being whose personal biography interweaves, in addition to these roles, the attendant individual experiences related to food, clothes, the dust in the gym, the smoking in the parks, etc. It may be true that the blue jeans revolution, including jeans with the Rila logo, overthrew communism in a far more "velvety" way and long before the velvety revolutions.

6. When does the transition end?

Many of us who were socialized under communism remember the habituses that were discussed along with the joys and sorrows of existence; we continue to have the infantile fear of change and of the need to take responsibility; we continue to urge the Government for support. The transition will end or post communism will evolve into something else when these objects of the inventory are put in the museum and our habituses and our children's habituses conquer the timid infantilism.

По следите на светлото бъдеще

Секратарка ставам,
Офис получавам
Няма да е лесно,
Но ще е чудесно!

Припев на поп-фолк песен

Борис Мисирков, Георги Богданов/Boris Missirkov, Georgi Bogdanov

On the Tracks of the Bright Future

Secretary I'd become,
Office I'd get,
It won't be easy,
But I'll be dizzy!

A pop-folk song refrain

Любопитното явление, което изплува на повърхността в началото на размислите ни по темата за клише и идентичност, е тоталната липса на ясна система от клишета в България днес. Липсата й става особено очевидна в сравнение с добре организираните системи за производство и потребление на клишета като северно-американската култура, където кинематографичното клише и реалността дотолкова се припокриват, че не е ясно кое от двете произтича от другото. (Самите ние не веднъж сме били свидетели на подобни ситуации на живо – американски полковник в кабинетно учение на НАТО, който се държи като рейнджър във военен филм преди атака, или художник, който приключва работна дискусия с обвинителна реч в стила на филм от съдебната зала.) В сравнение с подобни стройни, дълго изграждани системи, оборканата ни идентичност в момента е като размесено тесте клишета от различен произход, с различна насоченост. Един от синонимите за „клише“ в руския език е „общее место“. Изключително точна формулировка – доколкото всяко отделно клише е събирателно понятие за представите, идеите и целите на достатъчно голяма група. Натрупването на критична маса от хора, които припознават дадена идея или израз като свои собствени и ги въвеждат в ежедневна употреба, е това, което ги превръща в клише.

Кои са общите места тук, днес? Кои са зоните, в които се припокриват идеите, целите, мечтите на мнозинството? В момента ние двамата не сме способни да открием – поне на „първо четене“ – клишетата, които са валидни за различните сфери от живота тук. Има зони, в коитоклишетата са лесно разпознаваеми – политическият речник или телевизионните предавания – но те не ни занимават като обект на изследване. Интересуват ни клишетата, които формирет поведението, начина на обличане, мечтите на крайния потребител – „човека от народа“, „обикновения българин“, „гражданина“. Поп-фолк културата и свързаният с нея шоу-бизнес донякъде дават представа за устойчивите понятия за красота на „човека от народа“, но сюжетите им не са толкова тясно свързани с ежедневието – а не може и да се твърди, че консуматорите на поп-фолка са наистина представителна извадка от цялостното население на републиката.

Мечтите като че ли са най-благодатната зона, в която да се опитаме да отчленим действащите в момента клишета, които формират идентичността на въпросния „гражданин“. Мечтите се намират в сферата на идеалното – и не зависят от грубата реалност. Мечтите са нещо лично – но като правило са учудващо повторяеми. Доколкото произтичат от основните представи за щастие, в основата си мечтите включват сходан набор от „прости и човешки“ елементи: дом, семейство, работа, деца...

За да се задържим, доколкото е възможно, в сферата на идеалното, базирахме работата си по проекта върху мечтите на тези, които са все още наблюдатели, а не реални участници в ситуацията – ученици от горните класове. 17 – 19 години са възраст, в която представата за околния свят, ценностната система вече са сравнително оформени, но са базирани много повече върху чужд, отколкото върху собствен опит – т.е. възможните „заети“ представи за света са възприети такива, каквито са, преди етапа на разочарования и преоценка...

The curious phenomenon which stroke us when focusing on the “cliché-identity” theme, was the total lack of a clear system of clichés in Bulgaria today. Its lack becomes even more evident compared to the well-organized cliché production-and-consumption systems such as the North-American culture, where movie cliché and reality overlap to the extent that it is not clear which one the original is. (We have witnessed such situations live – an American colonel in a NATO simulative training, who behaves like a ranger in a from a military movie scene, or an artist who ends up a working discussion with an accusatory speech in a trial-movie style. Compared to such orderly and thoroughly developed systems, our own identity resembles a mixed-up stack of clichés of various origin and various direction.

In Russian one of the synonyms for “cliché” is “common place”. It’s a straight-to-the-point definition – as far as every cliché is a representative concept for the notions, ideas, goals of a larger group. The critical mass of people, who would identify themselves with a certain idea or an expression and would start using them on a daily basis, is the factor that transforms the idea or the expression into a cliché.

Which are these common places here, today? Which are the zones where the ideas, goals and dreams of the majority of people meet? At the moment the two of us are not able to find – at least at first sight – many clichés, which are valid for the different spheres of life in Bulgaria. Political language or TV shows are among the few zones where the clichés can be easily identified, but they do not appear as an object of our interest. We are rather interested in the clichés that condition the behaviour, dress code, the dreams of the final consumer – “the man from the crowd”, “the average Bulgarian”, “the citizen”, etc. Pop-folk culture and its show business, for example, give a clue for the stable notions of beauty of the “average citizen”, but their plots are not so strongly related with everyday life – and we couldn’t say that pop-folk consumers represent the country’s population as a whole.

Dreams are the perfect zone, in which we can try to define the currently working cliches conditioning the identity of “the citizen”. Dreams inhabit the sphere of the ideal – and they do not depend on the rough reality. Dreams are something personal – though as a rule, they are amazingly repeatable. Given that they result from the basic notion of happiness, dreams’ core is formed by “simple and human” elements: home, family, work, kids...

In order to stay as much as possible in the sphere of the ideal, we intend to root our work on the project in the dreams of the people, who are still observers of life and not yet real participants in the situation – the high school students. 17-19 years are the age at which the notion of the surrounding world and the value system are already comparatively shaped, although they are based rather on other people’s experience than on your own life story – i.e. the “borrowed” notions of the world are accepted the way they are before the inevitable moment of disappointment and revaluation comes...

Asen, 17

My wife... she won't be very pretty, probably – it will be a marriage of convenience.

Какво виждаш на тази снимка?

Тази фотография според мен показва бъдещето. Едно евентуално и хубаво бъдеще. И това олицетворява моята мечта и отчасти моя идеал. Идеал за визия и lifestyle. Харесва ми. Това, което мисля, че виждам, може би се различава малко от това, което съм сега, но съм способен да бъда. Без съмнение.
Дори да не се опитвам, така изглеждам много по-различен от ежедневието си. Просто съм в съсем друга среда и смятам, че съм се претопил много добре в нея.
Като гледам, това е един ден на релаксация преди или след работен ангажимент, където човек обмисля какво е свършил, оценява го и се замисля над това какво му остава да направи. Това е един момент, в който човек остава сам със себе си и смятам, че това са едни от най-хубавите моменти.
За мен това е една хубава ситуация. Виждам се в една такава ситуация. Не знам какво бих могъл да променя.
Не бих казал, че бих променил нещо. Всичко ми харесва.
Уискито в чашата – предполагам, че в бъдещето би било Чивас Регал или Джак Дани - елс, евентуално. Лично аз предпочитам да е коняк.
Някак си ми е много трудно да си представя до мене жената от снимката на масичката. Не мисля, че трябва да бъда толкова егоистичен и да искам тя да влезе изцяло в моя свят, без аз да вляза донякъде в нейния. Предполагам, че има някакво разбирателство. Разбира се, аз би трябвало да имам последната дума. И все пак, това е един свят, в който тя е зачетена.
Не съм си променил гледната точка да се оженя за богата жена. Възможно е аз да съм нещо като паразит в нейния свят, но предполагам, че с времето ще стана нещо повече и не желая да получавам всичко, ако е незаслужено. По-скоро гледам на това като на евентуален старт, а не като на целта на живота ми.
За снимката, може би искам просто да кажа, че човек трябва да усети всичко в живота си – и охолство, и мизерия. Според мен така стоят нещата, такъв е цикълът. Наистина се надявам, понеже сега съм в мизерна ситуация, да стигна до това, което виждам, в евентуалното бъдеще.

What do you see in this picture?

I think this photograph shows the future. An eventually bright future. It embodies my dream and to some extent my ideal. An ideal of vision and lifestyle. I like it.
What I see in the picture is maybe a bit different from what I am now, but I know I can be this man. Undoubtedly.
I think I look quite different compared to my daily routine. This is an entirely new environment for me but I feel I fit to it perfectly well.
The whiskey in the glass – I guess it would be Chivas Regal or perhaps Jack Daniels.
It is quite difficult for me to imagine next to me the woman from that picture on the table. I don't think I should be that egoistic – wishing she'd enter my world utterly, yet without letting myself into hers, at least to a certain extent.
I haven't changed my point of view and I do want to marry a rich woman. It might occur that I've become sort of a parasite in her world, but I believe that in the course of time I'd turn into something more valuable and I definitely don't want to get anything if I don't deserve it. I foresee this as an eventual start for me, not as the ultimate goal of my life.
What I think of this picture is that one should experience everything in life – both luxury and misery.

Камелия, 17 г.

На пет години и половина разбрах, че искам да стана адвокат. Сега ще следвам наказателно право.
Обичам работата си, макар че не я работя още.

Kamelia, 17

At the age of five and a half I already knew I wanted to be a lawyer.
Now I will study criminal law. I love my job although I haven't started practicing it yet.

Какво виждаш на тази снимка?

Малко ми е трудно, имайки предвид, че знам какъв човек стои там... Вероятно разочарована. Може би от себе си. Сигурно е много лесно да се качиш на върха много бързо и не осъзнаваш, променяш се. В един момент просто твърде много си се нахъсил и за твърде голямата работа се мислиш, и идва моментът, в който просто падаш. Малките неща, нали знаете. Не знам, вероятно съжалява за нещо, имайки предвид, че на снимката е тя. Вероятно се ядосва и е объркана и, не знам... Вероятно, ако просто я гледам и я подмина, не би ми направила някакво голямо впечатление в интерес на истината. Ако се замисля и се опитам да се поставя на нейно място, сигурно нещата биха били малко по-различни.
Вероятно тя не иска да се крие зад грешките на другите и се опитва да намери своите. Това виждам на нея.
Мисля че ако наистина се занимавам с право, за да стигна до светлите неща, първо ще трябва да мина през проблемите. Мисля, че това е по-важно и да – мисля че бих се познала. Вероятно бих минала през всички състояния, които изредих преди малко. За да успея максимално или да намеря решение на проблема, защото тук очевидно има някакъв проблем, или да се примиря с дадено решение, с даден факт. Вероятно бих минала през всичките: бих се ядосвала, бих съжалявала, бих се укорявала, бих укорявала другите.
Тъй като това е съдът, в момента, в който изляза от съдебната зала, вероятно ще си помисля как бих могла да прекарам приятно вечерта. Надали бих се връщала отново и от - ново към изминалия ден. Нещата остават там. Когато човек спре да отграничава работата от личния си живот, когато се затрупва с проблемите на другите, тогава той губи себе си – поне според мен е така. Да, бих остана сама в съдебната зала след другите; да, бих минала през пейките; да, бих направила равносметка този човек трябваше ли да влезе в затвора ли не, това дело добър изход ли ще има за даден човек; бих направила равносметка на това системата добра ли е или не е добра. Бих направила равносметка на това струва ли си дадената жертва или победата победа ли е наистина. Но мисля, че бих се прибрала веднага в къщи, бих се затворила и бих прекарала една спокойна вечер.
Не, мисля, че това е най-хубавото – че няма да е монотонно, че няма да е еднообразно, че ще има тръпка, че ще има емоция, че ще трябва да се боря за онова, което искам да постигна и че няма да се предам без борба, няма да позволя на някой, който иска да постигне нещо, просто да щракне с пръсти и то да стане.

What do you see in this picture?

Probably I am disappointed. Perhaps of myself. Maybe it is too easy to get on top in the fastest way, without having noticed that you've changed in the meantime. For a moment you've had in for it too much, you think you are a big deal, and then the next moment comes when you simply fall down.
I think that if I really start practicing law, in order to avail of the good things, the advantages, I'd have to go through the problems. As this is the court, as soon as I leave the courtroom I would probably try to spend a nice evening. I would hardly think the past day over and over. The things just remain there. When one can no longer draw a distinct line between his professional and his personal life, when he or she piles up him- or herself with the others' problems, then he loses himself – at least I think so. Yes, I would stay alone in the courtroom when everybody else's left; yes, I'd pass among the benches; yes, I'd strike balance whether this person should have gone to prison or not, or would this case have a positive outcome for the person or not. I'd draw a conclusion if the system is good or not. I'd decide whether the sacrifice was worth or not and was the victory a real victory.

Georgi, 17

I want to be a comedy actor –so that when people watch me on the stage they would forget reality for a couple of hours. I like the feeling before going out on stage – a peculiar feeling, as though butterflies are flitting in your stomach...

Георги, 17 г.

Искам да стана комедиен актьор – хората като ме гледат, да забравят реалността за един-два часа.
Харесва ми усещането преди да излезеш на сцената – едно такова особено, все едно пеперудки ти пърхат в корема...

Какво виждаш на тази снимка?

Очаквах нещо такова.
В момента сигурно е около 40 мин. преди представление, началото на вечерта. Сигурно някакво последно поглеждане към сцената, преди да погледна отново към текста и да започна да си мисля какво точно трябва да правя. Някакво оглеждане на залата, още като е празна, да си представя какво ще бъде. Т.е. моментът преди да се появи сценичната треска. Това е още спокойният момент – в който съм спокоен и си мисля, че всичко ще мине страхотно, преди да започна да се притеснявам.
Самата зала не ме плаши с това, че е празна. Всъщност няма значение колко е голяма. Плашат хората.
В този момент сигурно си избирам някакво място, където да гледам после, когато изляза. И по някакъв начин се нагласям да премахна притеснението и да съм готов да изляза. Започвам да си представям залата пълна, цялата, и как се загасят лампите и светват прожекторите. После, как вече до голяма степен не съм аз. И забравям всичко. Почвам да играя.
Би ми харесало да съм аз. Имам голямото желание да съм аз. Не просто ще ми хареса, ще е страхотно. Все пак това е някаква мечта и като я видиш постигната, се радваш. Коя ли е пиесата? Не знам. Сигурно не е „Ромео и Жулиета“. Бих желал като първа пиеса да ми е някаква роля, която би била доста тежка – с преплитане на доста променливи настроения, с промяна в характера на самия герой.
Може би има и такива моменти, когато залата не е пълна. Ти очакваш някой да влезе, но никой не влиза и си сам там, и се чудиш защо става така. Но по-хубаво да гледам от позитивната страна, отколкото да си мисля, че нещата ще тръгнат на зле.
Може би, ако беше половин час след началния час на спектакъла, нямаше да седя там и щях някъде да се ядосвам доста. Затова не си го представям така. А и самата актьорска игра ми се струва позитивна. Нали трябва да предадеш този позитивизъм на публиката, това усещане, че всичко може да е хубаво, че всичко ще мине добре, че ще бъде още по-хубаво. Всякакви такива добри мисли за бъдещето трябва да ги предадеш чрез играта си. И ако си започнал отсега да мислиш колко ужасно ще бъде, как вече никой не идва на театър, как аз си седя сам там и работата ми е абсолютно безсмислена, то наистина ще се превърне в нещо безсмислено. И няма да има смисъл от актьори.

What do you see in this picture?

I expected something like that.
lit is probably some 40 minutes before the performance starts, in the very beginning of the evening. It is a last look at the stage before I go through my lines again and focus on my acting. A look at the hall when it is still empty, imagining how it would be. the moment just before the stage-fright appears. It is still the easy moment – I am calm and I think everything will be just perfect, before I start worrying. I am not afraid of the fact that the hall is empty. Actually it doesn't matter how big it is. It is the people that frighten me.
I would have liked this to be me. I strongly wish it could be me. I wouldn't simply like it, I think it would be just great. After all, this is a dream and when you see it come true you are happy with that.
If it were half an hour after show time and the hall were still empty, I wouldn't have stayed there, I'd rather be somewhere else, angry about myself. Therefore I prefer imagining it the other way – positively. Acting itself seems to me a very positive experience. And you have to pass this positive feeling to the audience – that everything will be just fine, that everything will go on and it will be even better. You have to pass through your acting all these good feelings about the future to your audience. If I have already started thinking how terrible it will be, and no one is coming to the theatre and I sit alone here and my work makes no sense, then I'd be truly lost. And acting would be meaningless.

Boryana, 18

When I am 80 I imagine myself as a tall old lady, with absolutely all her brains. A forest, an old house, simple furniture, white sheets surrounding me... the simplest wooden things.

Какво виждаш на тази снимка?

Ами това съм аз! Ако беше някой друг, щеше да ми е по-лесно да си представя какво си мисли...
Човекът на тази снимка се занимава в живота с нещо напрегнато и свързано с много хора. Ако аз съм този човек, си мисля, че винаги ще имам време за ходене по такива места.
За да е пълна идилията, някъде на снимката можеше да се вижда, че има едно колело и аз ходя всеки ден до магазина да си пазарувам. Магазинът е соцмагазин – от тези, дето имат точно три неща и хляб и сирене.
На снимката часът е 6:30 сутринта.
Ако в този момент от живота ми имам мъж до мен, то той е някъде в къщата и си прави нещо негово си, не бих го сложила някъде тук в снимката. В тази снимка всичко си е много лично, но мога да си представя, че в къщата има още десет човека, които още спят.
Много съм любопитна след време да видя дали ще бъде точно така или по някакъв различен начин.

What do you see in this picture?

Well, that's me! If it were someone else, it would have been easier for me to imagine what his or her thoughts are...
The person in this picture is doing something very strenuous and related to a lot of people. If I were this person I am positive that I would have always found time for places like this.
In order to complete this idyll, there should be a bicycle somewhere in the picture – I'd do my every day shopping on it. The shop would be an old grocery from the socialist times with a few basic goods – bread and cheese and so on...
It is 6:30 a.m. in this photo.
If at this moment of my life there is a man beside me, he must be somewhere in the house doing something on his own. I wouldn't put him here, in this photo.
Everything is very personal in this picture, but I can imagine there are 10 other people still sleeping in the house.
I am very curious to see if it will be exactly this way after many years.

Иван, 21 г.

Искам да вляза актьорско майсторство в НАТФИЗ. Въпреки че няма реализация, мисля, че съм роден за актьор – за комик, но мога да играя и трагедия. Обичам да бъда в центъра на вниманието. Дори и като режисьор бих се изявил – като актьор-режисьор.

Ivan, 21

I want to study acting at the National Academy of Theatre and Film Arts. Although it is hard to make a living on it, I think I was born a comedian (though I think I could play tragedy as well). I love to come into notice. I could also become a good director – an actor-director.

Какво виждаш на тази снимка?

Един сериозен човек виждам, режисьор. Гледа в екрана и сигурно иска да види дали това, което прави, ще стане както трябва. Замислил се е и според мен, сега в момента не би говорил с никого. Като гледам, си върши работата.
Свестен човек – като го гледам, е красив, млад е, малко брадичка има, добре сложен. Може би снима някакъв екшън. Явно не е комедия. По изражението му си личи, че е някакъв сериозен филм. Определено в момента се снима, не мога да определя дали е между два кадъра, но хората които са зад него, действат. Всички са насочили погледи към снимачната площадка и в момента снимат, няма обсъждане на нещо. Той е сам, няма никой с него и явно е в снимачен процес.
Може би това е първи филм, защото човекът тук е млад, но все пак не може да се прецени от една снимка. Като го гледам, може да не е още много уверен и стабилен, но явно иска да постигне нещо. Като виждам как гледа екрана, явно иска нещата да стават, да ги направи добре, защото режисьорът, ако не направи добър филм, не е доволен от себе си. Инат, да, определено.
Определено изглеждам добре. Не съм очаквал, че ще изглеждам така с тези дрехи. Харесвам се, харесва ми човекът, когото виждам на снимката. Удовлетворява ме. Не е някаква негативна личност. Положителна личност е, според мен. Не е егоист, но в този момент сигурно няма да може да се грижи за семейството си. Защото един режисьор има много малко лично време. Ако това му е първи филм, определено няма да му е до семейство. Според мен няма семейство, аз така усещам нещата.
Исках по някакъв начин да видя как е на режисьорския стол и как стават нещата и в един такъв момент мога да разбера дали това ми допада или не. Вие ми дадохте възможност на снимки в реално време да видя как стават нещата. И си направих извода дали мога да се занимавам с това или не... Но определено ми хареса. И не ме плаши...
Ето тук, на тази снимка – това са ми мечтите. Ако някой ден наистина стане, ще съм доволен. Тази снимка, като я гледам – някак си ми става благо. Харесвам се така. Бих снимал.

What do you see in this picture?

I see a serious guy, a film director. He is watching the screen, probably wants to see if he has done a good job so far. Right now he is thinking and I suppose he wouldn't talk to anybody. When I look at him I get the feeling that he is good at his job.
A nice guy – handsome, young, with a several-day beard, well built.
Maybe he is shooting an action film. It doesn't look like a comedy. From his expression I can see that this is a serious film. He is definitely shooting right now, I cannot say if it is between two episodes, but the people in the background are obviously in action.
Maybe this is his first movie, as this person is young, but I cannot claim it for sure just on the basis of this picture. I presume he is not a 100% certain about what he is doing but I can say for sure that he wants to voice himself. I see how he is looking at the screen. He obviously wants to make it good and the things to run smoothly because if the director doesn't make a good movie he won't be pleased with himself. Stubborn, yes, definitely. And I definitely look OK. I didn't expect to look so well in these clothes. I like myself, I like the guy from the picture. I am satisfied with him. He is not selfish, but probably in this moment he won't be able to take good care of his family. Because a film director doesn't have much personal time. especially if this is his first film, he won't be able to pay attention to his family. I think he is single, anyway. That's what I feel.
I wanted somehow to feel how it is in the director's chair and how the things exactly happen, and in this way to decide whether I like this or not. You gave me the opportunity for shooting in real time. I decided for myself whether I could do it or not. But I definitely liked it. And it doesn't scare me.

Любомира, 17 г.

Иска ми се да се занимавам с PR или с реклама – да има много хора около мене.
Мечтая си да отворя кафе, да си пускам моя музика там, да идват приятелите. Другото е работа, кафето е мечта.
Ще изглеждам авторитетна...

Lyubomira, 17

I would like to deal with PR or advertising – I'd love to have plenty of people around. I dream of opening a café, to play my music there and have my friends visiting me. It's all about job, the café is a dream...

Какво виждаш на тази снимка?

Уау! Готино кафе!
Виждам един супер сериозен човек, направо отегчен. Обективно ми изглежда много сериозна. Аз още не съм имала абитуриентски бал, не може да съм толкова сериозна! Около този човек е много празно. Не знам... хората, които искат да работят със супер много хора и да има много народ около тях, винаги са застрашени от това накрая около тях да остане някакво празно. Не знам. Сега ми стана тъжно, като я гледам. То наистина е много самотно. Трябва да е по-оживено и по-весело! Не си го представях така. Ама човек трябва да се променя отрано, сега като гледам, няма да го направя така в бъдеще, ще се смея повече. Определено.
Оживлението не трябва да спира, трябва винаги да го има и всички лампи да светят. Хубаво е да има лампички.
Това е моментът преди да отворя кафенето. Още свещите не са изгаснали, даже не са запалени, не са горяли. Винаги е по-готино началото, има шанс да промениш нещо.
В този момент си мисля дали ще дойдат приятели в кафето или само клиенти. Чистичко е – това ми харесва. Явно имам чистачка, защото аз толкова чисто не мога да държа.
Това е 6:20 сутринта, преди да отворя и сега ще нахълтат хората за работа. Даже 6:20 е късно. Пет.
Всичко ми харесва, така ще си го оставя като интериор, само че аз ще си лепна по-голяма усмивка, така ще ми тръгне денят по-добре. Харесва ми, че има цветя. Трябва да сме по-близо до природата, философски казано. Харесва ми.
В първия момент ми беше странно, защото жената на снимката е много сериозна, обаче като се замисля, животът не е много весел. Да, наистина съм аз. И аз горе-долу така се виждах, само ми е тъжно защо не съм по-весела.

What do you see in this picture?

Wow! This café rocks!
I see an extremely serious person, almost bored. Impartially said, she looks very serious to me. I still haven't had a graduation ball and I can't be that serious! It is very empty around this person. I don't know... people, who want to work with many other people, who like to be surrounded by a crowd, in the end are always threatened by some kind of emptiness around them. I feel sad now while looking at her. It must be more lively and more cheerfully! I didn't imagine it like that.
Excitement should never stop, it should always be there and all lamps should be on. It would be nice to have lamplight.
This is the moment before I open the café. The candles haven't been blown out, they even haven't been lighted, they haven't burned. Everything is always cooler in the beginning when you have the chance to change something.
Here I am thinking whether my friends would drop by in the café, or there will be only clients. It is clean – I like it. Obviously I have a lady cleaner, as I do not manage to keep that clean. It is 6:20 in the morning, just before opening and the people going to work are about to rush in. 6:20 is even late. It is rather 5 a.m..
I like everything, I'll keep the interior like that. Except for the greater smile I'd put on my face – for a better start of my day. I like that there are flowers. We should keep ourselves closer to the Nature, philosophically said. I like it.

Slavi, 18

In 20 years I see myself behind an enormous desk, with a very stylish suit and looking authoritatively through my glasses. I will have only few employees, but very good ones. There will be a Jacuzzi for six people in the house, for my friends. Outside there will be a large yard, a swimming pool, 8x20 m, and stables with five horses. I will even get a little doe and two dogs.

Слави, 18 г.

След 20 години се виждам зад едно огромно бюро, с много стилен костюм, с очила, и гледам строго. Ще имам малко подчинени, но много добри. В къщата ще има джакузи за шест човека, за приятелите. Отвън – огромен двор, басейн 8x20 метра, конюшня с пет коня. Даже и сърничка ще си взема, и две немски овчарки.

Какво виждаш на тази снимка?

По начина по който изглежда, личи, че този човек някак е успял, имал е тази възможност и я е постигнал, не се е отдал на глупави занимания и се е стремил да стигне нещо в живота си. Забелязва се лека надменност, сигурно поради факта, че е успял. Според тази снимка явно не се чувства много комфортно, но това вероятно се дължи на моментно състояние, което може да бъде обяснено от много фактори. Вероятно е горд със себе си, тъй като начинът, по който се държи, начинът, по който изглежда на тази снимка, представя точно това, че е доволен от себе си, но явно не достатъчно. Горд е, че е постигнал нещо, но явно се стреми към по-големи цели. Вероятно е уморен доста, тъй като успехът му е съпроводен с много трудности, но това са моментни чувства, моментни неща.
Този човек е адвокат или може да изпълнява някоя висша политическа длъжност, евентуално човек на държавно ниво.
Аз до голяма степен виждам в тази снимка мечтите си, друг е проблемът дали те ще бъдат осъществени по някакъв начин или до такава степен. Притеснява ме само едно – че този човек не изглежда особено щастлив от това свое положение в момента. Самият човек изглежда някак уморен. Ако това съм аз след 10-15 години, вероятно ще съм по-щастлив, защото ще съм постигнал мечтите си.
Евентуално къщата ще е единствена на парцела земя, няма да имам съседи в голямо разстояние до мене. Ако съм успял човек, би трябвало да имам и хубава кола, голяма, евентуално мерцедес.
Тази снимка предизвиква до голяма степен радост в мен, защото наистина откривам много свои черти и почти всичките си мечти.
Ако искам да успея по някакъв начин, то без трудности е невъзможно, въпросът е колко ще бъдат те.
Има и неща, които особено не ми харесват. Говоря и за мащаба на самата къща. В мечтите ми тя е доста по-голяма, може би два или три пъти по голяма от тази, пред която съм сниман. Това се дължи на факта, че искам да имам по-голямо вътрешно пространство, в смисъл всичко да изглежда по-спокойно вътре, да не е натрупано много, да не ме задушава. И си я представям в по-голям двор, с много зеленина и животни също.
Не бих се срамувал тази фотография да бъде публичният ми образ след време. Даже би ми било много приятно, изключително... Защото, както не веднъж споменах, това е мечтата ми, подобна визия, може би абсолютно същата с изключение на малки детайли.
Като гледам тази снимка, богатството ми би могло да се измери на два-три, до четири милиона. Средно там някъде.

What do you see in this picture?

From his look it is obvious that this guy is successful. He's made it somehow. He's had the opportunity and he has taken it. He hasn't given up himself to foolish things, he's rather grabbed his goal. A little haughtiness is observed probably because of the fact that he has reached success. Maybe he is quite tired because his success was accompanied with many obstacles, but these are momentary feelings. He is a lawyer or maybe a politician, eventually a man of a state power.
In this photo I see my dreams fulfilled to a great extent, the problem is whether they will be fulfilled in this way or to such an extent. The only thing that bothers me is that this person looks somehow tired to me. If this would be me after 10-15 years, I'd probably look happier because I would have fulfilled my dreams.
The house eventually will be the only house on this piece of land and there will be no neighbours nearby. If I were a successful man indeed, perhaps I would have a nice car, a big one, a Mercedes eventually.
There are also things that I don't like in the picture. The house of my dreams is much bigger, maybe two or three times bigger than the one in front of which I was photographed here. This is because of the fact that I want a bigger inner space for me, I mean that everything should look calmer inside, it shouldn't be overburdened with furniture; the interior shouldn't make me choke. And I also imagine it with a larger yard with a verdant garden and a lot of animals.
I wouldn't be ashamed of this photograph being my public image after a time. I would even be very pleased. When I look at this photo I could estimate my fortune to a couple of million, up to 4 million Euro on the average.

Кирил Прашков

Минало с привкус на бъдеще (и обратното) – наблюдения

Какво свързва двата проекта, представени в тази книга, освен че са замислени като отговор на темата „Клишето като идентичност“? Отговорът за мен е „успехът“. Успешността във времето си, заложена във всеки от отделните елементи на материала, представен от авторите, ми се вижда трудно оспорима. Тя, както изглежда, може да се приложи и към „клишето“ – резултат от големи и не толкова достижения, и към „идентичността“, изпъкваща също като клише над опитите поне малко да бъде приведена в съответствие с реалността.

Георги Господинов и Яна Генова започнаха проекта си „Инвентарна книга на социализма“ с идеята за демонстрация на завърнали се, преборили промените приятности – знаци на социалистическото добруване от типа Международна детска асамблея „Знаме на мира“. „*Къде изчезнаха лимоновите резенки? А бисквитите „Златна есен“, а детските закуски, а шоколадът „Крава“, бонбоните „Черноморец“... Отговорът дойде с тяхната повторна поява.*“ В процеса на работа обаче, материалът се раз - растна и нямаше как да не отиде към спомен, приятен или не, жив или не съвсем... Още – знаците, прескочили пропастта на 90-те, се оказаха прекалено променливи в наши дни – просто начинът на производство и пазарът са толкова различни, че „залавянето“ на завърнал се продукт преди поредното му превъплъщение става почти невъзможно. Но, макар и струпан главно като спомен от розовото детство, материалът се оказа нужен и полезен именно като инвентарна книга на пред-прехода. А колкото до днес – от него е останала, отново главно, „идентичността“.

Вземам идентичността в кавички заради втория проект – този на Мисирков/Богданов „По следите на светлото бъдеще“. „*Серията е основана на интервюта с около 70 гимназисти от три софийски средни училища. Темите на разговорите ни с тях – „Какъв искаш да станеш?“, „Как си представяш себе си след 20-30 години?“ – ни даде възможност да набележим главните посоки на мечтите на тези млади хора, започващи да живеят самостоятелно. Фотографиите от серията визуализират седем от тези представи за бъдещето.*“ Портретите, сглобени от авторите – също само доближили първоначалната си идея за „социологическа“ фотография на гадаещи за бъдещето си днешни гимназисти – говорят за нехаещо по повод точно тази идентичност поколение. Вярно е, че Мисирков и Богданов до известна степен предпоставят отговорите на „Какво виждаш на тази фотография?“, но фотографите, правейки опит да надзърнат в онова, което „клиентите“ им си представят за себе си, се движат всъщност достатъчно стриктно в очертаната от съвременното клише рамка. Та кой, моля ви, ще тръгне да си представя днес и у нас беден адвокат, закъсал бизнесмен, бездарен режисьор или мизерстващ лекар? Още повече – младежите не изглежда да са чели нито писмата на Ван Гог, нито „Майстора и Маргарита“, нито дори Чандлър... С наложената отгоре фото-красота, която Мисирков/Богданов умеят да постигат, се създава именно онзи мечтан свят, пълен с неминуем, така да се каже, успех. Идва ми на ум симпатичният анекдот за съчинение на тема бедния човек, пи-

Kiril Prashkov

A bit of Past with a taste of the Future (and vice versa) – notes

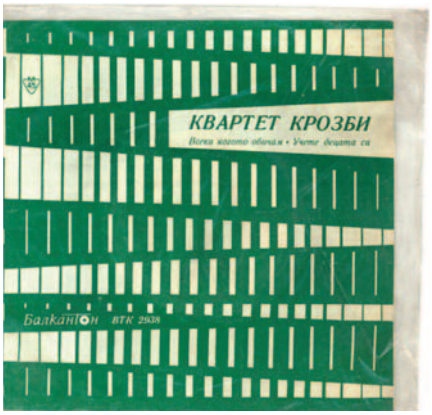
What is it that connects the two projects in this book except for being conceived in response to the theme of "Cliché as Identity"? I think the answer is – success. Being successful in one's own time, which is innate to each element of the material presented by the authors, is in my view hard to doubt. It can be applied to the cliché – the result of big and/or small achievements, as well as to identity, which springs out, just like a cliché, from the attempts to be brought down to reality at least a little.

Georgi Gospodinov and Yana Genova started working on their project "Inventory Book of Socialism" having the idea to demonstrate some pleasant items, emblems of the affluent socialist times, of the type of the International Childrens Assembly "Banner of Peace", which have endured pass the time of transformation. *"Where did the lemon slices go? Where did the Golden Autumn biscuits go? Where are the kids breakfast, the Krava chocolate, the Chernomoretz chocolate boxes…? One answer came with their re-emergence."* In the course of research however, their material accumulated and there was no way to avoid gravitating towards memory, pleasant or not, living or not so much... Furthermore, the signs of that time that have made it across the abyss of the 1990ies turned out to be overly unstable these days – the ways of production and the market are so different these days that "capturing" an ex-product before it has undergone its next transformation is almost impossible. However, although it has mainly been piled up as a memory from the rosy childhood, the material of this project appeared to be necessary and useful as an inventory of the time before the transformations from 1989 on. As far as today is concerned, it seems that only its "identity" is still somewhere around.
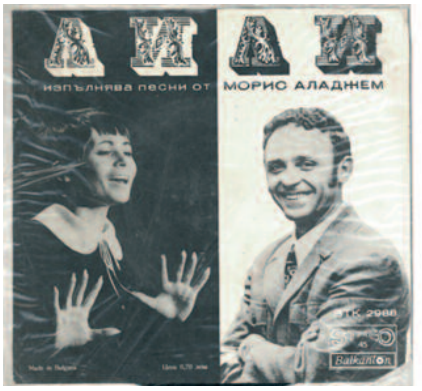
I take "identity" in quotation marks because of the second project, the one of Missirkov/Bogdanov "On the Tracks of the Bright Future". "*The series is based on interviews with some 70 upper-grade students in three high schools in Sofia. The theme of the talks we had with them – "what do you want to be", "how do you envisage yourself after 20-30 years" – gave us the opportunity to mark the basic directions in the dreams of young people, who are now starting their self-dependent life. The photographs from the series visualize seven of these dreams."* The portraits have been digitally put together by the authors and are only an approximation of the initial idea for "sociological" portrait photographs of nowadays high-school kids who are guessing about their future. The works speak of a generation that is negligent about this very identity itself. It is true that Missirkov/Bogdanov have somewhat coached the answers to the question "What do you see on this photograph?". Nonetheless, by trying to sneak into all that their "clients" are imagining themselves to be the authors are actually well within the framework provided by the contemporary cliché. Who, I beg you will today and here in Bulgaria imagine him/herself to be a poor lawyer, a troubled businessman, inept theater director or a down-and-out doctor? Furthermore, the youngsters appear to have never read Van Gogh's letters, nor "The Master and Margarita" by Boulgakov, and have not even heard of Chandler… The superimposed photo-beauty that Missirkov/Bogdanov are so good at conveying, is constructing the very dreamed-for

ДО КЪЩИ

Будка, ул. Оборище, София
Kiosk, Oborishte Street, Sofia

Плочи със забавна музика, „Балкантон“
Vinyl records with popular music produced by the “Balkanton” State Musical Company

сано от ученик от частно американско училище – на бедния човек всичко му е бедно – и къщата, и колата, и прислугата...

Отскачайки от увереността на днешните млади във вечното добруване, можем отново да се потопим в пълната със спомен тема за късния, мятащ се към красивите/смешните/страшните нововъведения соц, подреден от Господинов/Генова. От време на време сред инвентара им се блъскаме в такава антилогика, че на човек чак му става мило. Ясно си спомням ученическите ни разсъждения от началото на 70-те пред бръснарницата – добре де, а ако модата стане да се ходи 0-номер, как ще ни връщат от вратата на училището – докато порастнат косите ни ли? Оттук те изглеждат като дълбоко предвиждане на трудностите на властта – все пак всички се съмнявахме в нея. Иначе тя правеше не особено осъзнати усилия да се нагажда, предизвиквайки още по-нагаждачески усилия у нас. Възниквaше непрестанна необходимост на легитимация през „Запада“, на демонстриране на повишено качество на консумацията, на доказване колко сме „готини“, проявило се всъщност единствено пред самите нас (и обърнало се в крайна сметка наопаки). Капанът на пропагандата на „своето“ е най-вече в самото ѝ разрастване. В крайна сметка, когато пресече естествените си граници и наоколо почнат да ѝ се смеят, остава само оплакване от незачитането. Спомнете си 1981 – празнуването на 1300 години българска държава и какво ни очаква след нея – XIV век, толкова обещаващ покрай италианското Куатроченто. Лозунгът във витрината на магазин за платове в Търново – „Модни и красиви от древността до наши дни“ – по случай 800-годишнината от въстанието на Асен и Петър, може да се разказва само като виц (не по-малко от добавката „Велико“ в името на града, решена по време на детството ни (1965 г.) – тя ненапразно не се превежда, а се изписва „Veliko“...). Всичко това би могло да се нарече и национализъм, ако не бе толкова провинциално несигурно. Кой ли е наредил през 1976 г. (пак по случай стогодишнина – тази от Априлското въстание) да се закачат над пътя за Копривщица чудните думи на Бенковски „Борбата иска жертви и няма нищо страшно“?

Разглеждайки експонатите на Господинов/Генова, искам да отбележа нещо, което наистина изглежда да се завръща „от соц-а“ – завръщане, което ми се струва отново мимолетно, ако се обърна към проекта на Мисирков/Богданов. Става дума за шрифтовете, използвани в печата, легитимиращ, както е известно „националното“ по най-различни начини. Буквите в България също са част от стратегиите по изготвяне на идентичността. Разговори на тази тема очевидно предстоят – като на шега се задействаха програми от типа „Европа чете и пише на български“. Фактът си е факт – за първи път (заради нас!) ще се наложи официализирането в Европейския съюз на кирилицата[1]. Предполагам, че процесът ще е доста болезнен – отново за тукашната идентичност – нищо чудно Европа да поиска ние да пропишем и проговорим на „европски“.

Превърната в туристическа витрина на целия соц-лагер, още през 70-те България изневиделица получава възможността „да шавне“ по отношение на азбуката. Не бива да се забравя, че единствената друга страна, където кирилицата е официална – и то не повсеместно, е „Големият брат“ (Югославия и Монголия не се броят по различни причини), който ни обича като най-вярно братче. Вярно е, че в Москва съм се блъскал в понятието „Страна Помидория“, но това сред почти недостъпни интелигентски кръгове, и като цяло България си се водеше „заграница“. (Настоявам да се помни, че прочутата поговорка „Курица не птица, Болгария не заграница...“ има и трета

1 **Cyrillic** прил. [Св. Кирил, назоваван за създател на кирилицата] (1842) : отнасящо се до или свързано с, или представляващо азбука, използвана за писане на църковно-славянски и на руски, както и на някои други езици от Източна Европа и Азия (от Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 1993)

world, which is full of unavoidable, so to say, success. The cute anecdote about the essay on the topic of the poor man, which is written by a pupil in a fancy private school in the USA, comes to mind – everything is poor about the poor man, his house is poor, his car is poor, his servants are poor too and so on…

Starting from the eternal wellbeing that today's youth is convinced off, we can dip again into the full of memories theme of the late "sotz", which is striving for the beautiful, funny, scary new items that Gospodinov/Genova have arranged in their book. Occasionally their inventory confronts us with such anti-logic that one starts feeling sentimental indeed. I can clearly remember our high-school worries from the early 1970ies while in front of the barber shop – ok now, if fashions change and it will be cool to shave one's head how will they prevent us from entering the school building – until hair grows back somewhat? Today it looks like a perceptive forecast for the hardships of power – after all we were all quite suspicious of it. Otherwise the socialist state power was trying hard to twist around and adapt while at the same time triggering even stronger adaptive impulses in us. There was the constant necessity to legitimize oneself through the so called "West", to demonstrate the high level of consumption, to prove in our own eyes how "cool" we are which process finally turned back on itself. The propaganda trap of "our stuff" consists mainly in its own multiplication. At the end when it goes beyond its own borders of validity and encounters nothing but laughter it is left with the sole option of complaining for not being taken seriously. You may recall 1981 – the celebrations for the 1300 anniversary of the establishment of the Bulgarian state and that which was just to follow – the 14th c. so full of promise with the example of the Italian Renaissance and the Quatrocento. The slogan in the window of a fabric's shop in the city of Turnovo – "Fashionable and beautiful from antiquity to our day", which was meant to commemorate the 800th years since the uprising against Byzantium of the nobleman brothers Assen and Peter, can only be related nowadays as a joke (which is just as telling a sample as the prefix "Veliko", which actually means "great", mounted in front of the name of the city in our childhood in 1965 – it is usually transcribed and not translated into English…). All of this could be defined as nationalism if it was not so provincial and insecure. One still wonders who gave the order in 1976 (on the occasion of the anniversary of the April 1876 uprising against the Ottoman Empire) to hang the magnificent quote from Benkovski, the celebrated hero of the uprising, as a slogan reading "The struggle requires victims and there is nothing to fear about it" above the road to Koprivshtitza, one of the main centers of the uprising.

Looking through the items collected by Gospodinov/Genova I would like to point out one returning item of "Sotz", which however appears to be also impermanent when measured against the project of Missirkov/Bogdanov. I have in mind the fonts used in the press, which is known to legitimize the "national" in various ways and guises. Lettering in Bulgaria is also part of the strategies for the construction of identity. Obviously the debate on the problem is still ahead of us – as if jokingly some officials started a program titled "Europe is reading and writing in Bulgarian". Jokes aside, the fact is that for the first time (because of us!) the Cyrillic[1] alphabet will have to be made official within the EU. Supposedly the process will be quite painful for the local identity – it will come as no surprise if Europe asks us to start reading and writing in "European-ish".

Bulgaria, which was turned into a tourist case window for the entire Soviet Block, all of a sudden got the chance to "shake" a little bit in the 1970ies wherever the alphabet was concerned. Do not forget that the only other country officially using the Cyrillic alphabet,

1 **Cyrillic** adj [St. Cyril, reputed inventor of the Cyrillic alphabet] (1842) : of, or related to, or constituting an alphabet used for writing Old Church Slavonic and for Russian and a number of other languages of eastern Europe and Asia (Merriam-Webster's Collegiate Dictionary, 1993)

Бутилки Кока-Кола с надписи на кирилица (произв. след 1965 г.) и на латиница (началото на XXI в.)
Bottles of Coca-Cola with Cyrillic script (produced after 1965) and Latin script (beginning of 21 c.)

and not allover at that, is the Big Brother of the USSR (Yugoslavia and Mongolia did not count for a variety of reasons), which loved us as its most loyal young brother. It's true that in Moscow I have bumped into the concept of the Tomato Country (Bulgaria…) but that was within the almost impenetrable intellectual circles. Bulgaria as a whole was nonetheless beyond borders, "abroad", for the most part in the USSR. (One should keep in mind that the famous Russian saying of the USSR times that goes like that "The hen is not a bird, Bulgaria is not a-broad…" has another part following, which states that "…and a woman is not a person", and that changes the whole direction of the joke.) According to some Moscow friends at the time (the 1970ies) they did indeed had the feeling that Bulgaria is drifting in Westerly direction by slowly braking away from the Black Sea…

It seems though that nowadays the kind of Bulgarian progress as well as the Cyrillic alphabet is slightly becoming evermore "Westernized". I do not mean to appear to be heretically promoting the abandonment of the Cyrillic so I will provide an example – the popular in the USSR brand of Bulgarian cigarettes "pogonu" ("rodopi" – named after the name of the Rhodope Mountain Range in the south of the country near Turkey and spelled with a specific Bulgarian-made Cyrillic font) were joyfully referred to as "pogonu" (thus reading the strange for the Russian eye graphic form of the BG Cyrillic characters as if they were actually Latin characters). The catch here is in the lowercase font, which is absent from the Russian kind of Cyrillic alphabet, and is replaced here by writing with borrowed Latin characters. This is a good starting point to talk about the following "splintering" of the Bulgarian Cyrillic with its use of the lowercase font, which is very close to the lowercase characters from the Latin alphabet – such as for instance, the "g" (in Bulgarian Cyrillic this is a "d") with its downwards extension making it appear very much like the Latin "g" pronounced and shaped in any way you like it – after the English, French or German "fashion"… But that is distinctly different from the character "д" (signifying the same sound "d" but shaped as if it is a capital character only smaller in size) coming from Russia and its version of the font adaptation of the Cyrillic. The truth is that in Russia Peter the Great, who himself personally engineered the reform of the Russian Cyrillic alphabet in 1708, could not care less about either the esthetic look of the lowercase Cyrillic font or the brotherly Slavic languages, so he coached the Italian font-casting company "Bodoni" into simply reducing the physical size of most capital characters from the Cyrillic so at the end the Russian-made Cyrillic lowercase font looks like downsized capital characters. No question is does not look good and anybody who is dealing with the printed letter today is cursing to hell the Cyrillic printing fonts. However, what was to be done? Bulgarian had no other choice in the matter but to follow the largest Slavic/Cyrillic user country that later on was to become its liberator on top of everything else...

In any event, the euphoria of the approaching 1300th year's anniversary triggered a process of demonstrating independence and Cyrillic beauty – new fonts with characters such as g (d=д), n (p=п), u (i=и), m (t=т), k (k=к) and others derived from these started to appear. Until that time the use of some of these had only been allowed in the Italic version of the fonts following the originally Western idea that the Italic is anyway similar to the handwritten form.

That in itself would not have mattered one bit (books and newspapers were still printed with old fonts, and as far as I know the cast sets were coming from the USSR as well), had it not been for the super inflation of the national theme, after all Cyril and Methodius were from our stock… And that's how at the end things settled down – the Bulgarian-made, ours, fonts with an occasional awkward form or two are abundant, while the printed production is dominated by the "Russian" Cyrillic font which is in any event more economical. So, everything could go to rest but there you go… the changes of 1989 and the fall down of the Berlin Wall came along. Russia was degraded while very soon Bulgaria

част – „...женщина не человек“, която я насочва съвсем другаде.) По онова време, по думи на московски приятели, у тях наистина е съществувало усещане как България полека се откъсва от Черно море и се промъква на Запад...

Кирилицата ни също, заедно с прогреса, започва леко да „позападнява“. За да не изглежда сякаш еретично говоря за изоставянето ѝ, давам пример – популярните в СССР български цигари pogonu са весело назовавани там „погону“. Работата е в присъствието на нехарактерни за „руската“ кирилица редовни (малки) букви, чието изписване е заето от латиницата. Оттук и започналото да се случва „отделяне“ на българската кирилица с употребата на много по-близките до ръкописа латински редовни знаци – например „g“ с долна дължина, джи, же, ге – кой както иска, от множество латински шрифтове и различно от „д“, идващо от Русия. Вярно е, че Петър I, лично предприел реформата на азбуката там през 1708 г., е нехаел както за изгледа на редовните знаци, така и за братските славянски народи, и е довел италианската шрифтоливна „Бодони“ просто до свеждане на повечето главните букви от кирилицата по размер до малки (вж. използвания тук шрифт). Че не е хубаво – не е (всеки, който се занимава и днес с печат ругае с последни думи кирилицата във всичките ѝ варианти), но какво да се прави – България няма къде да ходи и следва бъдещата си освободителка...

И така, още по еуфорията на приближаваща 1300-годишнина тръгва демонстрация на самостоятелност и красота – появяват се шрифтове със знаци като g, n, u, m, k и производни – някои допускани до този момент единствено в наклонените (курсивни, Italic) варианти, по идея – пак западна, близки до ръкописа. Това не би означавало нещо особено – книги и вестници си остават на предишните шрифтове (доколкото знам, отлетите гарнитури са идвали от СССР), ако не беше надуването на националната тема – то нали и Кирил и Методий са нашенци.. Нещата така си и остават – наши, български шрифтове с понякога странни начертания – колкото щеш, а в производството – най-вече „руската“, доста по-икономична във всяко отношение кирилица. И всичко би могло да се забрави – дойдоха промените след 89-та – Русия бе развенчана, България скоростно се провинциализира... И не бих дори си помислял да пиша тези редове ако не беше се появил феноменът на завръщане на пропагандираното по време на социализма, утилизиращ днес понятието „идентичност“.

Вече няма печат, който да не използва компютри. Именно във всеки предпечат ще чуете унищожителни реплики на тема кирилица. Но хайде, опитайте се в Америка, откъдето повечето програми идват, да си поискате Cyrillic... След неуспешно търсене се сещате да кажете Russian и ви заливат с програми. И отново в България се работи с Russian гарнитури – познайте защо, колкото и някои местни хора да се опитват да извадят на пазара някоя програма с BG накрая. С клишираното пространство между Russian Fonts и „българските букви“ се надяваме, че Европа ще заговори на български... От собствения си опит на графичен дизайнер мога да твърдя, че една от основните задачи от 90-те насам е разделянето на всяко финансирано от „запад“ книжно тяло на две – с български и обикновено английски текст. Разбира се, това не е само „кирилски“ проблем – същото са споделяли и литовски, и естонски колеги например. Ясно е – въпросът съвсем не опира единствено до азбуката. Всъщност, често от готовността за превод нищо не зависи – дори едно от най-успешните и икономични, включващо букви графични решения в България – това на кутията цигари „БТ“, си отиде заедно с пазарите на Булгартабак, макар да имаше и вариант „ВТ“. По всяка вероятност отново и отново ще се обръщаме към опита на вече препатилите – гърците, да речем. В полза на писмеността им работи изучаването на Елада във всеки уважаващ се университет, в полза (или за беля) на „нашата“ писменост – Русия като средоточие на славянството, православието и т. н., колкото и несправедливо това да ни се струва.

turned provincial... I would not even consider writing all of that now if it was not for this new phenomenon – what was propagated in the times of socialism is coming back and nowadays that's utilizing the concept of "identity".

There is no printed production now, which is not using computers. However, it is in each and every pre-print studio where you will hear the destructive comments on the Cyrillic fonts. But OK, let's try in the USA, where most of the software comes from anyway, and ask/search for a Cyrillic font... After the unsuccessful attempt you will think of specifying "Russian" and of course, you are flooded with software. Thus, once again people in Bulgaria are working with Russian Cyrillic fonts (guess why...) no matter how much some local experts are trying to create and market software with the BG label at the end. So, the hope is that Europe will start reading Bulgarian in the cliché space between the Russian Fonts and the "Bulgarian characters"... My professional experience of a graphic designer allows me to maintain that one of the main tasks since the 1990ies is the separation of every Western-sponsored book into two – with Bulgarian and (usually) English text.
Of course, that is not only a "Cyrillic" problem since colleagues from Lithuania or Estonia have had the same problem. It is clear, I think, that it is not just a matter of the alphabet. Actually, very often nothing depends on the will to translate – one of the most successful and economical, including graphic characters, designs for a Bulgarian product, which is the package of the "БТ" cigarettes, vanished along with the loss of the markets for the Bulgarian cigarette industry, although there was a Latin variant of the "BT" ("Bulgartabak"). Most likely we will keep on turning to the experience of the "most experienced" in the EU, the Greeks, let's say. The cause of their alphabet is helped by the image, aura and attractiveness of Ancient Greece for every educational institution.
"Our" alphabet is helped (or damaged) by Russia as the pinnacle of the Slavic world, of the Eastern Orthodox Christianity, and so on no matter how unfair we think that might be.

Recently somebody suggested the next patriotic idea – to have a private company sponsored prize for designing "ours" Cyrillic font to be used by the printed media (...let's stop using "Russian" fonts, ok?). There were (definitely not for the last time) some other cries about which ones are the good and the bad guys (on the basis of the fonts they use...) – as if a great number of restaurant menus in Bulgaria are not printed with the (so called) Izhitsa character (a computer version of Old Church Slavonic) meant to underline the specific Bulgarian identity of the yogurt and feta cheese; or still better – the greatest in my view achievement in the discipline of free-style naming of "national" dishes in Bulgarian restaurants that I saw in a fancy Plovdiv restaurant – "Khan Asparukh for two"[2]...

In as much as one is able to judge the last time another country reformed radically its alphabet was at a time of regimes we can now define as totalitarian – one is the already mentioned adoption of the "Civic Alphabet" in Russia, the other is the reform of Atatürk in Turkey, for instance. (I would not like to speak here about the cases of a return to previously used alphabets.) Today, with our current conditions, changes in this sphere, no matter how progressive they may appear to be, are nearly impossible. So there is hardly any danger for either the Cyrillic alphabet or the use of its "Russian" versions in Bulgaria.
I think that it's rather an entirely new direction – another language altogether is being used along with its alphabet. In any case, here the final "judgment" belongs to the "models" from the project of Missirkov/Bogdanov. These youngsters will by default be outraged by

2 To make things easier about the name of this "Shashlik on a Sword", a friend from Croatia translated that into "King Tomislav for two", while a Polish friend into "King Mieshko for two". The English version of the name of this patriotic dish will probably have to be converted into "William the Conqueror for two" or "George Washington for two"

Наскоро се чу поредна родолюбива идея – награда от частна фирма за разработване за вестниците на „наша“ кирилица – стига сме ползвали „руски“ шрифтове... Имаше (положително не за последен път) и някакви допълнителни вопли на тема кои са добрите и кои лошите (на база шрифт) – сякаш огромно количество менюта не са отпечатани с Izhitsa (компютърен вариант на устав, полу-устав, изобщо църковнославянски...), за да се подчертае идентичността на фетата и йогурта, или най-голямото според мен постижение в свободното наименуване (в богат пловдивски ресторант) на национални ястия – „Хан Аспарух за двама“[2]...

Доколкото е възможно да се види, най-радикални промени в други страни по отношение на азбуката за последно са предприемани от режими, които днес бихме могли да наречем тоталитарни – освен приемането на „Гражданский алфавит“ в Русия, реформите на Ататюрк например. В днешните различни условия промените в тази област, колкото и прогресивни да изглеждат, се оказват почти невъзможни. (Не бих искал да се впускам по варианта „завръщане“ към преди използвана азбука.) Така че надали съществува особена опасност както за кирилицата, така и за използването на „руските“ ѝ варианти у нас. По-скоро се отива към пряко използване на друг език накуп с писмеността му. Във всеки случай тук думата имат „обектите“ от работата на Мисирков/Богданов, които по презумпция ще се възмутят от всяко настъпване на местната идентичност, но очевидно ще се внедрят в обратното – те вече с удоволствие консумират „западното“ – клише.

През своя си тоталитарен период България, признавам, има едно невероятно и за днес постижение по отношение на кирилицата. То вече просто няма как да се завърне, за разлика от лимоновите резанки, асамблеите „Знаме на мира“ или други, по спомен успешни реалии на соц-а. Както не би могло да се завърне времето, в което дългите коси, кока-колата и джинсите са знак на опозиция. А би могло да промени съществено облика на града – основна тема на Визуалния семинар. Става дума на заменянето на шрифта с български такъв в логото на световна корпорация, красящо вечерното небе над покривите на най-прочути сгради – това на Кока-кола. (Спомнете си какво посъветвал в един виц Рейгън да се напише на лунния диск, когато му съобщили, че руснаците го боядисват червен – доказателство за пълното ни неразбиране по онова време на отношенията между държава и корпорация „там“.) В проекта на Господинов/Генова знаковата бутилка с „Кока-Кола. Запазена марка“ присъства и усилията визията ѝ да се приближи до „Coca-Cola“ биха накарали, може би, дори момичетата/момчетата от проекта на Мисирков/Богданов да изпитат гордост заради мястото на отечеството ни в света. Вижте до какво сме докарали най-знаковата капиталистическа корпорация, съгласявайки се да отворим пазара си за нейния продукт! Как да не повярваш, че сме център на света, на културата и т. н. от древността до наши дни! Нищо, че като местно пазарно следствие (т. е. идеологическо отпускане) се появиха някакви „Сън-“ и „Кооп-кола“... Все едно е несравним знак за уважение – нито Русия, нито някой друг успява да го постигне. Ненапразно, още при разпукването на 90-те, няколко западно-европейски интелектуалци отнесоха със себе си този фантастичен знак за успеха на соц-а в Източна Европа. Сигурно някой ден ще ги извадят на барикадите на антиамериканизма...
Убеден съм, че мястото на тази бутилка, съпътствана от всички документи, свързани със замислянето и направата ѝ, е наистина в Националния исторически музей, ако не в ню-йоркската MoMA. От нас ли е тръгнала идеята, от тях ли? Как ли е прекъснато производството ѝ, какво ли е наложило връщането назад – към мрачния спомен

2 След като хърватин преведе за улеснение това наименование на шиш върху сабя като „Краль Томислав за двоицу“, а поляк като „Круль Мьешко на двоих“, вероятно на английски името на ястието трябва да се превърне във „Вилхелм Завоевател...“ или „Джордж Вашингтон за двама“

any violation of the local identity while at the same time they will obviously integrate themselves within the other option – they are consuming pleasurably the "western" stuff, in other words – that's a cliché.

I must admit though that totalitarian Bulgaria did score one unbelievable (even by today's standards) achievement as far as the Cyrillic alphabet is concerned. There is no way it can come back unlike the other more successful items from the "Sotz" such as the lemon slices jelly candy, or the "Banner of Peace" Assembly or many others. Just like the time when the shoulder-length hair, the Coca-Cola and the blue jeans were a sign of opposition will never come back. That is unfortunate as such a come back could alter significantly the visual environment of the city, the main theme of the Visual Seminar. I have in mind the replacement of the Latin font with a Bulgarian font in the logo of the world famous corporation which is long time now adorning the night skies over the roofs of the most notorious buildings all over the world – the logo of Coca-Cola. (You may recall the Sotz joke from the 1980ies about what Ronald Reagan's presidential order was when they reported to him that the Soviets are apparently painting the whole moon in red – well, paint over the Coca-Cola logo, he said and this joke only comes to prove how much did we know about the actual state-corporation relations there in the West). The emblematic bottle of „Кока-Кола. Запазена марка" ("Coca-Cola. Trade Mark" with all text written in Bulgarian Cyrillic) features prominently in the project of Gospodinov/Genova. The drive to have the Cyrillic visuals emulate perfectly the "real thing", the Latin "Coca-Cola" logo, will no doubt make even the young boys and girls from the Missirkov/Bogdanov project proud to be Bulgarian and proud of the place their country has in the big world. I mean, look how much we have transformed and adapted the most symbolic of all capitalist corporations while letting opening our market for its product! How is it possible not to believe that we are indeed the center of the world, of culture and so on since antiquity and up to our times, after such an accomplishment! It matters not that as a local market effect (that is to say, an ideological slackening) there were new local products emulating the drink such as "Sun-" and "Coop-Cola"... In any event, the Cyrillic Bulgarian-made "Кока-Кола" visuals are an incomparable reason to be proud – neither Russia nor anybody else around the world has ever been able to achieve such a thing. It's not by chance that in the early 1990ies quite a few visiting western-European intellectuals took home with them samples of this fantastic sign of the success of the Sotz in Eastern Europe. I have no doubt that some day the samples will come up and out as a weapon on the barricades of anti-Americanism...

I am convinced that this bottle, along with the whole package of documentation related to its conception and production, belongs truly in the National Historical Museum, if not the MoMA in NYC. I have no idea who initiated the idea – was it us, was it them? How did they stop the production line, what did cause the regress back to the dark memories of the 1950ies with the propaganda image of the American soldier drunk on Coca-Cola who is murdering Korean children? I wonder why since we are the living witness of the careful and entirely in line with globalization attitude of the supranational corporations towards the local traditions (and vice versa)...

The case of this bottle seems to me to be even more important then the attempts to "westernize" the Cyrillic. At least it is more direct – a translation (a visually honest one at that since it's hard to imagine Coca-Cola spelled in Bulgarian Cyrillic with an Izhitsa...), to be followed by a rejection of the translation. There is something here from the hypothesis in the Petia Kabakchieva text from this book – communism in "peasant" countries as a decisive step towards capitalism. I also recall a fragment from the Arnold J. Toynbee's book "A Study of History", which explores the differences between the missionary activities of Catholicism and Orthodoxy – the uncompromising stance of the Catholics that the Mass should be conducted in Latin (which is incomprehensible for the neophyte adepts of the

за напили се с „Coca-Cola“ пропагандни американци, избиващи корейски деца. Та ние сме живи свидетели за внимателното, изцяло съответно на глобализацията отношение на наднационалните корпорации към локалните традиции (и обратно)...

Случката с тази бутилка ми изглежда дори по-важна от опитите за „озападняване“ на кирилицата. Най-малкото е по-директна – превод (и то визуално честен – нали не си представяте Кока-Кола, изписана с Izhitsa...), а после отказ от превода. Нещо като заседналото в главата ми предположение от текста на Петя Кабакчиева в тази книга – комунизмът в „селските“ държави като решителна крачка към капитализъм. Сещам се още за пасаж от „Изследване на историята“ на Арнолд Тойнби по отношение на мисионерството от страна на католицизма и от страна на православието – непреклонността на католиците месата да тече на неразбираемия за неофитите, адепти на папата, латински и „демократичността“ на Византия, сама превеждала Светото писание на език (и писменост), достъпен за новите поданици на империята, в каквито по идея се превръщали покръстените в православие. Тук обаче изглежда, че прекалено се отдалечавам от сравнението между „погону“ и „родопи“. Убеден съм, че бъдещето на славянската писменост в Европа ще предизвика доста по-дълбоки текстове от този. Темата е толкова обширна, вързана до голяма степен с културата и политиката на ниво извън местните представи, че материалът около нея може да изхрани не едно поколение изследователи. Моите предвиждания се простират единствено до опасението, че кирилската „Кока-Кола“ повече няма да се завърне на бял свят. Но пък и ние не бива да изпускаме шанса да напомняме за себе си, за идентичността си, чрез напъна да произвеждаме клишета от световно значение...

Останали в София запазени марки на изчезнали фирми от социалистическия период
Logo and signs of no-longer existing companies in Sofia – leftovers from socialist times

Pope) as opposed to the “democratic” ways of Byzantium that took it upon itself to translate the Holly Scriptures into languages (and alphabets) accessible to the new citizens of the Empire, what the new converts to Orthodoxy presumably became.

I think though that I am straying too far away from the comparison between “pogonu” and “родопи”. I am sure that the future life of the Slavic Cyrillic alphabet in Europe will trigger much deeper texts then this one. The theme is endlessly rich and promising. It is tied up to culture and politics on a level far beyond the local attitudes and imagination. The material surrounding it can give bread to quite a few generations of researchers. I can only predict that the Cyrillic “Coca-Cola” will never come back. On the other side, we should never miss the chance to remind the world of our existence and our identity by constant efforts to produce cliché(s) universal significance...

Яна Генова

Родена на 7 юли 1973 в София

Образование

1991 – 1996
Специалност „Културология“, Софийски университет „Св. Климент Охридски"

1994
Специализация по средновековна философия в Държавен университет на Милано, Милано, Италия

1996 – 1997
Семинар „Конструиране и деконструиране на символния свят на комунизма“, СУ „Св. Климент Охридски“

1998 – 1999
Европейска диплома по културен мениджмънт на фондация Marcel Hicter и Съвета на Европа

1995 – 2006
Краткосрочни семинари по мениджмънт на проекти, оценяване на проекти, финансиране на НПО и т. н.

Професионален опит

1994 – 1996
Център за изкуства „Сорос“, програма Книгоиздаване, литература и културна периодика, програмен сътрудник и програмен координатор

1999 – 2001
Институт „Отворено общество“ – Будапеща, Център за развитие на книгоиздаването, мениджър на проект „Преводи“

от 2002
Изпълнителен директор на фондация „Следваща страница“

Проекти

Инициатор и мениджър на „Нова схема за културната периодика в България, 1998 – 2000“ – проект за разширяване на обществения ефект и устойчивото развитие на културната периодика в България

Мениджър на проект „Преводи“ в България (1994 – 1999) и в 21 страни от Източна Европа и бившия Съветски съюз (1999 – 2001) – програма, финансирала 2 500 издания в областта на хуманитаристиката и социалните науки

Съинициатор и мениджър на Women Issues Translation Project and Gay&Lesbian Issues Translation Project в Институт „Отворено общество“ – Будапеща
Съинициатор и мениджър на Books across Borders – дългосрочен проект за възстановяване на издателските връзки между страните от бивша Югославия, от 2000 г.

Автор на Impact Study of Bulgarian Translation Project

Заедно с Георги Господинов, автор на проекта „Инвентарна книга на социализма“

Публикации

Превод от английски на Бенедикт Андерсон: Въображаемите общности, сп. „Критика и хуманизъм“, 1998, София

„Балканът като орнамент на властта (1944 – 1969)“, сп. „Социологически проблеми“, 1/1999, София

Съставител на „Растко Мочник: Избрано“, изд. „Панорама“, 2001, София

Съставител на тематичен брой „Мултикултурализмът“, сп. „Критика и хуманизъм“, кн. 16, бр. 2, 2003

Съавтор на „Инвентарна книга на социализма“, изд. „Просвета“, София

Статии във в. „Култура“, „Литературен вестник“ и сп. „Алтера“

Yana Genova

Born on 7th July 1973 in Sofia, Bulgaria

Education

1991 – 1994
Bachelor degree from Department of Philosophy, University of Sofia

1994 – 1996
MA in Cultural Studies, Department of Philosophy, University of Sofia. Graduate paper on "The National Memory of Socialism"

Special Training

February – June 1994
Short-term specialization on Medieval philosophy in University of Milan, Italy

1996 – 1997
Seminar on "Constructing and Deconstructing the Symbolic World of Communism" in the Cultural Studies Department, University of Sofia

1998 – 1999
European Diploma in Cultural Management of Marcel Hicter Foundation and the Council of Europe

1995 – 2006
Short trainings in project management, project evaluation, financial management for NGOs

Professional Experience

1994 – 1995
Soros Center for the Arts – Sofia,
Literature and Publishing Program Assistant

1995 – 1999 Soros Center for the Arts – Sofia,
Literature and Publishing Program Co-ordinator

1999 – November 2001
Center for Publishing Development at Open Society Institute – Budapest, Translation Projects & Rights Manager

Since 2002
Executive director of Next Page Foundation, Sofia

Major Projects

Initator and manager of the MATRA-funded project "New Scheme for Bulgarian Cultural Journals, 1998 – 2000", directed at larger public visibility and increased sustainability of Bulgarian cultural periodicals

Manager of the Translation Project in Bulgaria (1994 – 1999) and in 21 countries in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union (1999 – 2001) – the program supported 2 500 translations in humanitarian and social sciences

Co-initator and manager of Women Issues Translation Project and Gay&Lesbian Issues Translation Project at OSI – Budapest

Co-initator and co-manager of the Books across Borders project – a multi-year program for revitalising publishing links between the countries of former Yugoslavia, since 2000

Initator of the Impact Study of Bulgarian Translation Project

Initator together with G. Gospodinov of the Inventory Book of Socialism on everyday culture in socialist Bulgaria

Publications

Translation into Bulgarian of Benedict Anderson: Imagined Communities, Critique and Humanism Magazine, 1998, Sofia

"The Balkan Mountain as an Ornament of Power. The Nation in the Commemorations' discourse (1944 – 1969)", Sociological Problems Magazine, 1/1999, Institute of Sociology, Sofia

Editor of "Collected texts by Ratsko Mocnik", Panorama Publishers, Sofia, 2001

Editor of a thematic issue on Multiculturalism of Critique and Humanism Magazine, 2004

Co-author (with Georgi Gospodinov) of Inventory Book of Socialism, Prosveta Publishers

Articles in Kultura and Literaturen vestnik weekly and Altera Magazine

Георги Господинов

Роден на 7 януари 1968 в Ямбол

Образование

1988 – 1993
Българска филология, СУ „Св. Климент Охридски“

2005
Научна степен доктор. Публична защита
на дисертационния труд „Поезията на Вапцаров
в медиакултурния контекст на 30-те и 40-те години
на XX век“, Институт за литература, БАН

Професионален опит

от 2001
Седмичен колумнист в отдел „Анализи“
на в. „Дневник“

от 1995
Литературовед в Институт за литература при БАН

от 1993
Редактор на „Литературен вестник“, седмичник за
литература и култура (1998 – 2003 – главен редактор)

Издадени книги

„Аз живях социализма. 171 лични истории“ (2006),
съставителство, редакция и предговор

**„Поезия и медия. Кино, радио и реклама у
Вапцаров и поетите на 40-те години на XX век“**
(2005)

„Писма до Гаустин“ (2003)

„И други истории“ (2001). Сборникът с разкази е
преведен и издаден в Австрия (Wieser Verlag, Wien,
2004), Чехия (Nakladatelstvi Lidove Noviny, Praha,
2004), Франция (Arlea, Paris, 2003)

„Естествен роман“ (1999, второ издание 2000, трето
издание 2004). Романът е преведен и издаден в САЩ
(Dalkey Archive Press, Chicago, 2004), Франция
(Phebus, Paris, 2002), Сърбия (Геопоетика, Белград,
2001), Македония (Темплум, Скопие, 2003, второ
издание 2004)

**„Българска антология. Нашата поезия от Герова
насам“** (1998), в съавторство

„Черешата на един народ“ (1996, второ издание
1998, трето издание 2003)

„Българска христоматия“ (1995), в съавторство

„Лапидариум“ (1992)

Награди

2005
Годишна награда „Аполон Токсофорос“
за изключителен принос към българската култура,
връчвана от фондация „Аполония“

2004
Годишна награда „Икар“ на Съюза на артистите
в България за най-добър драматургичен текст –
за пиесата „D. J.“

„Златно перо“ за принос към българската култура

1999
Почетна грамота от Министерство на културата
за принос към българската култура, 24 май

1998
Наградата на националния конкурс „Развитие“
за съвременен български роман, декември 1998
(за „Естествен роман“)

Национална награда за разказ
на името на Рашко Сугарев

1997
Голямата награда за поезия „П. К. Яворов“

1996
Награда на Сдружение на български писатели
за книга на годината
(за стихосбирката „Черешата на един народ“)

1993
Национална награда за дебютна книга „Южна пролет“,
Хасково (за стихосбирката „Лапидариум“)

Георги Господинов има над 200 публикации
в специализирана и друга периодика

Georgi Gospodinov

Born 7 January 1968, Yambol, Bulgaria

Education

1988 – 1993
Bulgarian Language and Literature, Sofia University

2005
Academic Degree PhD
Doctoral dissertation "Nikola Vaptsarov's Poetry in the Media-Cultural Context of 1930s and 1940s," defended at the Institute for Literature, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia

Professional Experience

since 2001
Weekly columnist for "Dnevnik" daily,
Analyses department

since1995
Editor of "Literaturen vestnik" weekly (Literary Newspaper), (1998 – 2003 Editor-in-Chief)

since 1995
Literary and cultural researcher at the Bulgarian Academy of Sciences, Institute for Literature, Sofia

Books

I've Lived Socialism. 171 Personal Stories (Plovdiv, Zhanet 45, 2006) – editor of the collection

Poetry and Media: Cinema, Radio, and Advertisement in the works of Nikola Vaptsarov and the Poets of the 1940s (Sofia, Prosveta, 2005)

And Other Stories (Plovdiv, Zhanet 45, 2001, 2005). Translated editions: **Gaustín oder Der Mensch mit den vielen Namen** (Wien, Wieser Verlag, 2004); **L'alphabet des femmes** (Paris, Arlea, 2003); **Gaustin neboli Clovek s mnoha jmeny** (Praha, Nakladatelstvi Lidove Noviny, 2004)

Letters to Gaustin (Plovdiv, Zhanet 45, 2003)

Natural Novel (Sofia, Korporacia Razvitie, 1999; Plovdiv, Zhanet 45, 2000, 2004, 2005). Translated editions: **Natural Novel** (Normal-London: Dalkey Archive Press, 2005); **Prirozeny roman** (Praha: Nakladatelstvi Lidove Noviny, 2005); **Naravni roman** (Ljubljana: Beletrina 2005); **Prirodni roman** (Zagreb: Profil 2005); **Priroden roman** (Skopje: Templum 2003, second edition in 2004); **Un roman naturel** (Paris: Editions Phebus, 2002); **Prirodni roman** (Beograd: Geopoetika, 2001)

The Cherry-Tree of One People
(Sofia, Svobodno poetichesko obshtestvo, 1996)

Lapidarium (Yambol, Modus Stoyanov, 1992)

In Co-Authorship

Bulgarian Anthology. Our Poetry since Gerov on (Sofia, Free Poetic Society, 1998)

Bulgarian Chrestomathy (Sofia, Free Poetic Society, 1995)

Awards

2005
The annual Apollo Toxophoros Award for exceptional contribution to Bulgarian culture. The Award was given to G. Gospodinov for his "brilliant presence in Bulgarian literature and his achievements abroad"

2004
Bulgarian Actor's Union Award "Icarus" for the Best Dramatic Text of the Year (for the play "D. J.")

1999
Honours Diploma of the Ministry of Culture for contribution to the Bulgarian culture, 24th May

1998
The prize of the National Competition "Razvitie" for Contemporary Bulgarian Novel (for "Natural Novel")

"Rashko Sugarev", National Prize for Short Story

1997
The Great Poetry Award "P. K. Yavorov"

1996
Best Book Award of the Association of Bulgarian Writers (for "The Cherry-Tree of One People")

1993
National Prize for the Best Debut Book "Yuzhna Prolet" (for "Lapidarium")

Борис Мисирков/Георги Богданов

Родени 08. 02. 1971 г., София/05. 11. 1971 г., Варна

Образование

1996 – 1997
Стаж в FABRICA, училище за комуникация, ръководено от Оливиеро Тоскани и финансирано от компанията „Бенетон“ – Тревизо, Италия

1991 – 1996
НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“, специалност „Кино- и телевизионно операторско майсторство“

Професионален опит

от 1998
Създаване и управление на студио АГИТПРОП
Фотографи/кореспонденти за сп. Colors, Италия

от 1995
Съучредители и членове на Българско Фотографско Сдружение; създаване и управление на Фотографската Работилница на сдружението – Център за образование и търсения в областта на фотографията и медийните изкуства

2002 – 2005
Фотографи за сп.„Едно“; куратори на виртуална фото-галерия К.Е.В.А. на страниците на седмично издание „Компас“; лектори в Нов български университет (обединен курс на департаментите по фотография и философия); лектори на фотографски уъркшопове в Източна Европа; създаване и презентация на колекцията от съвременна българска фотография на Houston FotoFest 2002

2001
Seeing The Light, Международен портфолио уикенд за имиджмейкъри, Бирмингам, Великобритания; P-people – лектори на фотографски уъркшоп, Лятно фотоучилище – Попрад, Словакия; публикации във водещи издания за фотография като Photo & Video (Русия), European photography (Германия), Imago (Словакия), Camera Austria (Австрия), Fotograf (Чехия), Crudelia (Италия)

1998 – 2002
Лекция и презентация по време на Лятно фотоучилище – Попрад, Словакия; авторски фотографски проект ID 2000, реализиран с подкрепата на Българско Фотографско Сдружение, Агенция за студентски и младежки пътувания USIT Colours и Фондация „Про Хелвеция“ – София; автори на „Фотоматон“ – месечно ТВ предаване за фотография, видео-арт и виртуална реалност по Канал 1 на БНТ; Фотографии за корпоративен имидж за швейцарското Министерство на енергетиката; кореспонденти на сп. Arena, Великобритания; автори на визуални кампании за водещи рекламни агенции в България: McCann-Ericssonn, Ogilvy & Mather Advertising, Young & Rubicam, Saatchi & Saatchi и др.; фотографи на сп. „Егоист“ и „Наш дом“; видеограми, фотография, сценично осветление и графичен дизайн за множество театрални постановки; програмация на клуб-галерия К.Е.В.А. (заедно с Мартичка Божилова)

1995 – 1997
Организация на българското представяне на Международната пътуваща фотографска изложба Collective Eye

Награди и изложби

2004 – 2006 (за **„Георги и пеперудите“**)
Награда на публиката, МФФ Триест 2006; Награда за най-добър български документален филм за 2005 г. на Националния филмов център; Специална диплома – състезателна програма за най-добър документален филм – Balkan Black Box 2005, Берлин; Специална награда на M3 Communications Group на www.georgiandthebutterflies.com – 7 Конкурс на българската уеб асоциация, 2005; номинация за най-добър сайт в категория „Изкуства“; Награда на СБФД – 15 Фестивал на българския неиграл филм „Златен ритон“, Пловдив 2005; Награда за най-добър регионален документален филм – 11 ФФ Сараево 2005; Специална диплома на младежкото жури – МФФ ZagrebDox 2005; Специална диплома на регионалното жури – МФФ ZagrebDox 2005; Награда „Дон Кихот“ на Международната федерация на киноклубовете (FICC) – 45-ти МФФ Краков 2005; Награда „Сребърен вълк“ – IDFA 2004, Амстердам

1997
Наградата за най-добър студентски филм на Международния филмов фестивал Molodist, Киев, Украйна, за REEL MIX, реж. Валентин Вълчев; наградата за MIDEM за музикален видеоклип за **„Ти-ри-ри-рам“** на Мариус Куркински; приз „Златен Орфей“ за най-добър български видеоклип за **„Утринна сянка“** на Дони и Момчил

1996
Награда за най-добър късометражен филм за **„Фуете“**, реж. Петър Одажиев, на Международния кинофестивал „Любовта е лудост“, Варна

1995
Наградата за осветление на Европейския фестивал за млади професионални фотографи IMAGES’95, Веве, Швейцария

1992
Награда на Европейския конкурс „Младежта среща Европа“ (с Елица Т. Миновска)

Самостоятелни изложби

2004
Photo Works, Etage Galerie, Erste Bank, Виена
Извън сезона, АТА център/Институт за съвременно изкуство – София
RADAR Living 2, Венеция, Италия

2003
Portraits, Дом на фотографията, Прага, куратор Ева Ходек
RADAR Living, Венеция, Италия (паралелна програма на 50 Биенале на съвременното изкуство)

2002
43°32' N/28°36' E, галерия Отвъд алеятА На таванА, София
The Bulgarian Connection, галерия 101, Хюстън, Тексас, куратори Уенди Уотрис и Фред Болдуин

2001
ID 2000, Дом на фотографията, Попрад, Словакия, куратор Луция Беницка

2000
ID 2000, галерия ABC Bogen, Хамбург, Германия
ID 2000, Месец на фотографията, Братислава

1993 – 1999
ID 2000, клуб Червило, София
Мариус Куркински, Актьорът, галерия Макта, София Галерия ФОКУС, Любляна

Избрани колективни изложби

2005
По следите на светлото бъдеще, Фестивал „Визуални игри, съвременно изкуство", Варна

2004
Cosmopolis, Солун, Гърция, куратори Магда Карнечи и Мария Василева
Breaking the Visual, Грац, Австрия, куратор Валтер Зайдл
Българско Фотографско Сдружение и приятели, СГХГ, София
Discoveries of the meeting place, Fotofest, Хюстън, САЩ
12 мига от Цветана, НХГ, София – мултимедиен проект на сп. „Едно", посветен на юбилея на Цветана Манева

2003
Лице/Пространство, Medienzentrum Schulwarte, Берн, Швейцария
In the Gorges of the Balkans, Kunsthalle Fridericianum, Касел, Германия, куратор Рене Блок
People in the Eastern Border Country, Биенале на фотографското изкуство, Иматра, Финландия, куратор Пайви Ееронен
RADAR project, Джудека, Венеция, куратор Анджела Ветесе (паралелна програма на 50 Биенале на съвременното изкуство)
Discoveries of the Meeting Place, галерия Стивън Коен, Лос Анджелис, САЩ
Export – Import, Съвременно изкуство от България, СГХГ, София, куратор Мария Василева

2002
White, **Male**, **Straight**, София, куратор В. Занков
In Search of Balkania, Neue Galerie, Грац, Австрия, куратори Роджър Коновер, Еда Чуфер и Петер Вайбел
Yalta Beach Portraits, галерия Манеж, Москва, куратор галерия Реджина, Москва
Looming Up, Aspekte Galerie, Мюнхен, Германия, куратор Валтер Зайдл

2001
Trendification, РОТОР, Грац, Австрия, куратор Валтер Зайдл
GoEurope: the Kaleidoscopic eye, Kunsthalle ArtMax, Брауншвайг, Германия
Looming Up, Kunsthale Exnergasse, Виена, куратор Валтер Зайдл

1993-1999
Портретът в българската фотография, галерия Средец, Министерство на културата, София
Collective Eye, пътуваща изложба на 25 млади европейски фотографи, представена в музей Elysée (Лозана), Будапеща, Любляна, Гьор и София
Биенале на българската фотография, НДК, София

Филмография

2004
Оператори на **Историята на Олга**, реж. Валентин Вълчев, продуцент АГИТПРОП за КЕЪР България
Оператори на **Георги и пеперудите**, реж. Андрей Паунов, продуцент Мартичка Божилова, АГИТПРОП

2003
Режисьори/оператори на **International Operator**, **Един ден на „Едно"**, **Ветерани на културата** (късометражни документални филми) в рамките на ТВ програма Central Express за RAI Radiotelevisione Italiana – Rai Educational и Европейската комисия (продуцент за България АГИТПРОП)

2000
Оператори на **Репетиция – Големите български гласове**, реж. Бойко Боянов

1999
Оператори на **Пясъчен часовник**, продуцент БНТ, режисьор Георги Дюлгеров
Оператори на **CINEMA AFRICA**, продуценти: BENETTON и TV на италианска Швейцария, режисьор Мохамед Судани

1997
Оператори на **OLD AGE**, режисьор Вирджини От
Режисьори на видеоклип **FLASHBACK DI UNA SETTIMANA**
Оператори и режисьори на видеоклипове, продуцирани от FABRICA и излъчени по ARTE, MTV, Canale 5

Boris Missirkov/Georgi Bogdanov

Born 08. 02. 1971, Sofia/05. 11. 1971, Varna, Bulgaria

Education

1996 – 97
One-year experience in FABRICA communication research centre's video department, led by Oliviero Toscani – Treviso, Italy

1991 – 96
National Academy of Theatre and Film Arts "Krastyo Sarafov", MA in Film and TV Cinematography

Professional Experience

Since 1998
Creation and management of Agitprop Studio Photographers/correspondents of COLORS magazine, Italy

Since 1995
Co-founders and members of the Bulgarian Photographic Association; creation and management of the Photographic Workshop of BPA, a centre for education and research in photography and media arts

2002 – 2005
Photographers for Edno Magazine, Bulgaria
Curators of the K.E.V.A. photographic pages for Compass weekly guide; lecturers at the New Bulgarian University – joint course of the Photography and Philosophy Depts; photographic workshops given at different venues in Eastern Europe; creation and presentation of the collection of contemporary Bulgarian photography at Houston FotoFest 2002

2001 – 2002
Seeing The Light event, International Folio Weekend for image makers, Birmingham, UK, reviewers; P-people – photographic workshop given at Poprad Summer Photo School, Slovakia; publications in magazines for photography and contemporary art – Photo & Video (Russia), European Photography (Germany), Imago (Slovakia), Camera Austria (Austria), Fotograf (Czech Republic), Crudelia (Italy) etc

1998 – 2002
Presentations/Lectures at Summer Photo School, Poprad, Slovakia; production and direction of Photomaton – a monthly TV review on photography and video art for Channel 1 of the Bulgarian National Television; management of the K.E.V.A. Gallery, Sofia

1995 – 1997
Organization of the Bulgarian presentation in the Collective Eye international photo exhibition

Awards

2004 – 2006 (for **Georgi and the Butterflies**)
Audience Award – Trieste Film Festival 2006; Award of the National Film Center – Bulgaria for Best Bulgarian Documentary for 2005; Honourable Mention – Best Documentary – Balkan Black Box 2005 – Berlin; 7th Festival of Cinema and Culture of Southeast Europe; Award of the Union of Bulgarian Filmmakers – 15th Golden Rython Festival of Bulgarian Non-feature Film – Plovdiv 2005; 11th Sarajevo FF 2005, Award for Best Regional Documentary dealing with the topic of Human Rights; Cracow IFF 2005, Don Quichote FICC Award; Honorable Mention of the Young Jury, Honorable Mention of the Regional Jury – ZagrebDox 2005; SILVER WOLF Prize, IDFA – Amsterdam 2004

1997
Award for best student's film at the International Film Festival Molodist (Kiev) for **REEL MIX**; Award of MIDEM for the musical videospot **Ti-Ri-Ri-Ram** of Marius Kourkinski

1996
Award for best short film **Fuete** at the International Film Festival, Varna

1995
The Award for lighting at the European Festival for Young Professional Photographers IMAGES'95, Vevey, Switzerland

1995
Prize Golden Orpheus for best Bulgarian videospot for Doni and Momchil's **Morning Shadow**

Selected Solo Exhibitions

2004
Photo Works, Etage Galerie, Erste Bank, Vienna, Austria
Off Season, ATA Center/Institute of Contemporary Art – Sofia

2003
Portraits, Prague House of Photography, Czech Republic, curated by Eva Hodek

2002
43˚32' N/28˚36' E, Beyond the alleY In the attiC art space, Sofia
The Bulgarian Connection, 101 Gallery, Houston, TX, curated by Wendy Wattriss and Fred Baldwin

2001
ID 2000, Dom Fotografie, Poprad, Slovakia, curated by Lucia Benicka

2000
ID 2000, ABC Bogen building, Hamburg, Germany
ID 2000, Month of Photography, Bratislava

Selected Group Exhibitions

2005
On the Tracks of the Bright Future, Visual Games Festival, Contemporary Art, Varna, Bulgaria

2004
Cosmopolis, Thessaloniki, Greece, curated by Magda Carneci and Maria Vassileva
Breaking the Visual, Graz, Austria, curated by Walter Seidl
BPA and Friends, Municipal Gallery, Sofia
Discoveries of the Meeting Place, Houston Fotofest 2004
12 moments of Tsvetana, National Art Gallery, Sofia

2003
Face/Space, Medienzentrum Schulwarte, Bern, Switzerland
In the Gorges of the Balkans, Kunsthalle Fridericianum, Kassel, Germany, curator René Block
People in the Eastern Border Country, Imatra Biennial of Photographic Art, Finland, curator Paivi Eeronen
RADAR project, Giudecca, Venice, curator Angela Vetesse (parallel programme to the 50th Venice Biennial)
Discoveries of the Meeting Place, Stephen Cohen gallery, Los Angeles
Export – Import, Contemporary Art from Bulgaria, Sofia Art Gallery, curator Maria Vassileva

2002
White, Male, Straight, Sofia, curator Ventzislav Zankov
In Search of Balkania, Neue Galerie, Graz, Austria, curators Roger Conover, Eda Cufer and Peter Weibel
Yalta Beach Portraits, Manej, Moscow, Russia, curator Regina gallery, Moscow
Looming Up, Aspekte Galerie, Munich, Germany, curator Walter Seidl

2001
Trendification, ROTOR, Graz, Austria, curator Walter Seidl
GoEurope: the Kaleidoscopic eye, Kunsthalle ArtMax, Braunschweig, Germany
Looming Up, Kunsthale Exnergasse, Vienna, curator Walter Seidl

1993 – 1999
Portrait in Bulgarian Photography, Sredets Gallery, Ministry of culture, Sofia; the Balabanov House, Plovdiv
Collective Eye, Lausanne, Budapest, Ljubljana, Gyor and Sofia
Biennial of Bulgarian Photography, National Palace of Culture, Sofia

Filmography

2004
DOP of **The Story of Olga**, directed by Valentin Valchev, produced by AGITPROP for Care International Bulgaria, broadcast in Austria, Croatia and Bulgaria
DOP of **Georgi and the Butterflies**, directed by Andrey Paounov, produced by Martichka Bozhilova, AGITPROP

2003
Directors/DOP of **International Operator**, **One Day of One**, **Veterans of Culture**, short documentaries produced by AGITPROP for RAI Radiotelevisione Italiana and the European Commission

1999
DOP in the feature film **Hour Glass**, produced by the Bulgarian National TV, directed by Georgi Dyulgerov

1998
DOP of the documentary **Cinema Africa**, produced by BENETTON and the Italian Swiss TV, directed by Mohammed Soudani
DOP of the short documentary **Old Age**, directed by Virginie Otth
Directors of the videospot **Flashback di una settimana** for Benetton s.r.l.

1996-97
DOP and directors of various short videos produced by FABRICA and broadcast by ARTE, MTV, Canale 5

Яра Бубнова, ръководител на проекта / **Iara Boubnova**, Leader of the Project

доц. д-р **Александър Кьосев**, академичен директор, ръководител на Програма Стипендианти /
Ass. Prof. **Alexander Kiossev**, Ph. D., Academic support, Leader of the Resident Fellows Program

Експерти към проекта: д-р **Боян Манчев**, **Диана Попова**, проф. д-р **Ивайло Дичев**, доц. д-р **Ирина Генова**, **Кирил Прашков**, **Лъчезар Бояджиев**, **Недко Солаков**, д-р **Орлин Спасов** /
Expert Unit and Advisory Board: **Boyan Manchev**, Ph. D., **Diana Popova**, Prof. Dr. **Ivaylo Ditchev**, Ass. Prof. **Irina Genova**, Ph. D., **Kiril Prashkov**, **Luchezar Boyadjiev**, **Nedko Solakov**, **Orlin Spassov**, Ph. D.

Главен координатор: **Мария Василева**
Coordinator: **Maria Vassileva**

Асистент: **Искра Захариева**
Assistant: **Iskra Zaharieva**

Визуален семинар. Програма за стипендианти 3
Visual Seminar. Resident Fellows Program 3

Този проект се осъществява в рамките на relations.
relations е проект, инициран от
Федерална културна фондация, Германия

This project takes place in the framework of relations.
relations is a project initiated by
the German Federal Cultural Foundation

KULTURSTIFTUNG DES BUNDES

www.projekt-relations.de

Институт за съвременно изкуство / Institute of Contemporary Art
Център за академични изследвания София / Centre for Advanced Study Sofia

Редакция и дизайн: **Мария Василева**, **Кирил Прашков**, **Калин Серапионов**, **Георги Пашов**, **Лъчезар Бояджиев**, **Гергана Алякова**
Editing and design: **Maria Vassileva**, **Kiril Prashkov**, **Kalin Serapionov**, **Georgi Pashov**, **Luchezar Boyadjiev**, **Gergana Alyakova**

Печат: ЮПИ, София / Printing: YUPI, Sofia

© 2006
Институт за съвременно изкуство, Център за академични изследвания София, авторите, Revolver
Institute of Contemporary Art, Centre for Advanced Study Sofia, the Authors, Revolver

Всички права запазени / All rights reserved

Със съдействието на сп. „Критика и хуманизъм“, София
With the assistance of Critique & Humanism Journal, Sofia

ISSN 0861-1718